

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

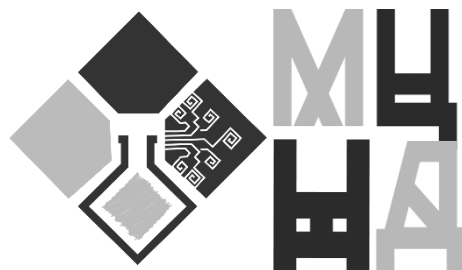
22 БЕРЕЗНЯ 2024 РІК

М. ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

**«МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА
РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
У МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

| 22 березня 2024 рік
м. Тернопіль, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2024

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 28 від 21.03.2024 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (**Посвідчення № 43 від 05.01.2024**).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

М 58 **Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень:** збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 22 березня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. — 172 с.

ISBN 978-617-8312-21-3

DOI 10.62731/mcnd-22.03.2024

Викладено матеріали учасників V Міжнародної наукової конференції «Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень», яка відбулася 22 березня 2024 року у місті Тернопіль.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2024

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2024

ISBN 978-617-8312-21-3

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ Бондаренко А.В., Теліщук М.М.	9
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ Заруцький-Куцман Д.В.	12
ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ Брянська Ю.О., Теліщук М.М.	14
КВАЛІФІКОВАНИЙ МЕНЕДЖЕР НА ПІДПРИЄМСТВІ – ЗАПОРУКА ЙОГО РОЗВИТКУ Перегіняк Т.І.	17
НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННИХ ДІЙ НА СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ Ходаківська О., Мартинюк М.	19
ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗМІН Хвесик М.А., Обиход Г.О.	24
ПРІОРИТЕТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО Заставний Ю.Б., Голян В.А.	27
СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ Цільник О.Я.	29

СЕКЦІЯ ІІ. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ Ємельянов О.Ю., Гаврась Д.Р.	31
ТЕНДЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ ПОЧАТКУ 2020-Х РОКІВ Братіцел М.Л.	34

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ТА ВИКЛИКІВ ФОРЕНЗІК-АУДИТУ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД Рак Є.Г.	37
ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ Сук П.Л.	39
ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ Магденко М.	43

СЕКЦІЯ IV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ Рожко В.І.	46
--	----

СЕКЦІЯ V.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ Демків І.О., Трепет Н.М.	50
ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ВРЯДУВАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я Медяник Ю.Г., Ложечка Ю.О.	52
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ Тарасов С.Ю.	56
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ВІДНОВЛЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ Євсєєв В.О.	58
УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ УМОВ ПРАЦІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ Алієв М.М., Кубіцький С.О.	60

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ОПЕРАЦІЇ КРАУДСОРСИНГУ: МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
Козак В.Г., Олійник М.О.65

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ДО ПИТАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК: ЗАХИСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
Назарчук О.М.67

СУЧАСНА СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
Мельник О.О.69

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
СЛІДЧИХ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Маковей Є.С.71

СЕКЦІЯ IX. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ОБГРУНТУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ РОБОТИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КУТА АТАКИ СЕКЦІЇ
ВАЖКОЇ ДИСКОВОЇ БОРОНИ
Клименко О.В., Коваленко В.О.74

СЕКЦІЯ X. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

МОНІТОРИНГ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ЯКОСТІ ВОДИ
Яненко У.М., Кос'янчук Н.І., Васильєва Т.Б.76

СЕКЦІЯ XI. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ ОНЛАЙН ГРИ
«MOBILE LEGENDS: BANG BANG»
Козиренко Т.В., Хорошевська І.О.79

СЕКЦІЯ XII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕОБХІДНОЇ МОРФОЛОГІЇ ПОВЕРХНІ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ПРИ
ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Часник Д.В.82

СЕКЦІЯ XIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Валюх В., Мартиненко О.В.84

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЦІЯ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ

Нос Н.М.86

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

FUTURE PERSPECTIVES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING FOR FUTURE
ENGINEERS

Feshchuk A., Halatsyn K., Yarmolenko O.88

БУЛІНГ ТА ЙОГО ПРИЧИНИ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Михальчук Т.В., Сеньовська Н.Л.91

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Косюк В.І.94

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ТА ЛІКАРІВ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я ВСТАНОВЛЕННЮ ПРОВІДНИКА ПОВІТРЯ ТИПУ I-GEL

Курсов С.В., Загуровський В.М., Скоропліт С.М.97

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНОМУ ЗВО

Левицька О.М.104

ПАТРІОТИЧНИЙ ҐРУНТ ВИХОВАННЯ ЦВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Ничипорук А.С., Сеньовська Н.Л.107

ПРАКТИЧНА АДАПТАЦІЯ АСИСТЕНТІВ ВИХОВАТЕЛЯ, ВЧИТЕЛЯ, ДИТИНИ ДО ПОТРЕБ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ Лукавська В.С.	111
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ Олефір О.І.	113
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНТЕРНАТУРИ: ПРИНЦИПИ ТА ТИПИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ Науково-дослідна група: Лотиш Н.Г., Кравченко Т.Ю., Папінко Р.М., Браткова Л.Б., Федін М.В.	116
ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ Плесюк О.Л.	121
СЕКЦІЯ XVI.	
ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Александров Ю.В.	124
ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ Гудовський Р.	127
НАВИЧКИ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТРИВОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Гришко О.Д., Чернякова О.В.	129
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ Новосад В.О.	131
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ Теслюк В.М., Рухаленко В.С.	135
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ Науково-дослідна група: Моляко В.О., Третяк Т.М., Гулько Ю.А., Ваганова Н.А., Латиш Н.М.	137
ФЕНОМЕН СТРАХУ В ОСВОЄННІ ВОДІЙСЬКИХ НАВИЧОК Павловська Т.С., Коць М.О.	144

СЕКЦІЯ XVII.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ГАДЖЕТІВ ТА СПАЗМУ АКОМОДАЦІЇ

Коротенко В.О., Келюх Ю.О.148

ВПЛИВ ІНСУЛІНОПОДІБНОГО ФАКТОРУ РОСТУ 1 І ІНСУЛІНУ НА ПАТОГЕНЕЗ АКНЕ

Веремієнко І.О., Ммоквелу Моніка Чінанія150

ДЕФІЦИТ БІОТИНІДАЗИ: ГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ластівка І.В.152

ЧАСТОТА ВИЯВЛЕННЯ ГЕЛІКОБАКТЕРНОЇ ІНФЕКЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИХАЛЬНОГО ТЕСТУ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ НЕАТРОФІЧНИЙ ГАСТРИТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА УКРАЇНІ

Науково-дослідна група:

Авраменко А.О., Болотникова Т.Г., Магденко Г.К., Димо В.М., Дубінець Т.І.155

СЕКЦІЯ XVIII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Прухніцька К.М., Прухніцький Е.А.157

СЕКЦІЯ XIX.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ГАЛИНА ФІСАН – МИСТКИНЯ, МИСТЕЦТВОЗНАВИЦЯ, МУЗЕЙНИЦЯ

Мельничук Л.Ю.160

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АРХІВУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Кузнєцова А.В.163

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ І ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ: ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Дарованець К.І.166

СЦЕНІЧНИЙ ГРИМ В ТЕАТРІ МОДИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ОБРАЗНІ РІЗНОВИДИ

Малярчук К.Г.168

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Бондаренко А.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

Теліщук М.М.

канд.екон.наук,
доцент кафедри економічної політики та сталого розвитку
Державний податковий університет, Україна

Глобалізація невід’ємна частина нашого життя, вона зустрічається як в економіці, політиці так і в культурі. Глобалізація в її сучасному варіанті призводить до «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього – до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що породжує суцільну взаємозалежність світу, яка і становить основу його функціонування [1].

Глобалізація - явище, яке діє не тільки на макроекономічному рівні, а й на мікрорівні допомагає організаціям або підприємствам розвивати свій вплив та діяльність у багатьох регіонах. З одного боку, це явище позитивне, адже пришвидшує комунікацію, а відтак і бізнес-процеси, також сприяє нарощуванню обсягів та ефективізації зовнішньоекономічної діяльності, формує канали системної комунікації (інформація, знання, ресурси, капітал, активи тощо), посилює різного роду залежності між країнами, що робить багато процесів більш прогнозованими, сприяє економічній та іншій інтеграції, розвитку різних типів інтегрованих суб’єктів і структур, спільній діяльності країн навколо проблематики вирішення типових та специфічних проблем людства [5].

Стратегічно важливими задачами національного господарства сучасної України є розвиток вітчизняного наукомісткого виробництва, розробка, впровадження, засвоєння інноваційно-інформаційних технік та технологій, зорієнтованих на вироблення конкурентоспроможної продукції [2]. Все це ми отримуємо на основі світового досвіду, світових компаній, адже багато розробок новітніх технологій має тенденцію поширюватися по всьому світу. В СРСР існувала економіка закритого типу, на мінімум зводилось міжнародне співробітництво, тому глобалізація була не можлива, в багатьох регіонах країни існував дефіцит не тільки побутових товарів, послуг, а й продуктів, СРСР було в стані холодної війни з розвиненими країнами таким, як США, країни заходу, які дійсно мали високий рівень національного доходу, ВВП, особистого доходу, а не підроблені данні, які показував радянський союз. Після розпаду СРСР економіка України зрушила з місця та почала інтерналізувати

виробництво, тобто почала встановлювати виробничі зв'язки з підприємствами різних країн, що покращило становище суспільства в країні. Так як один з головних макроекономічних показників є ВВП, ми розглянемо на прикладі як змінювалося ВВП України. Нам слід звернути увагу саме на реальний ВВП, адже він показує реальне зростання виробництва:

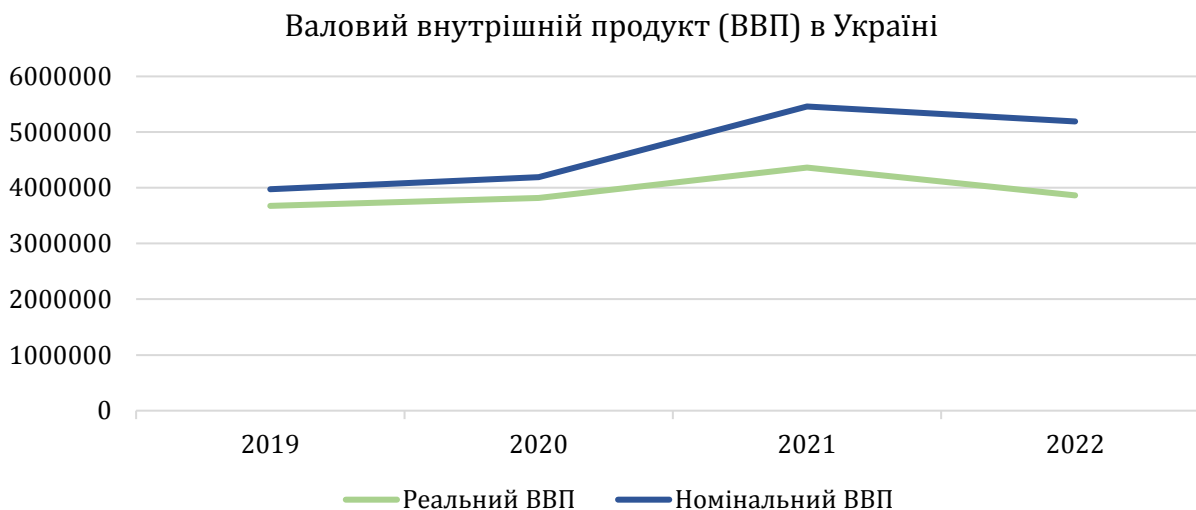

Рис. 1

Як бачимо за даними наведеними з Рисунка 1. ВВП Україно зростало- зростання реального ВВП свідчить про зростання обсягу виробництва резидентів у сфері матеріального та нематеріального виробництва, цьому всьому сприяла саме глобалізація. Винятком є 2022 рік, який ознаменувався повномасштабним вторгненням. Зараз інтеграція, яка є етапом глобалізації в міжнародні зв'язки та проекти, є неабиякою важливою, тому, що це підвищує інвестиції в нашу економіку задля розбудови та відновлення країни.

Економічна інтеграція, що є одним з інструментів глобалізації між країнами, зменшує тарифні бар'єри, що дозволяє багатьом країнам прийняти експортну орієнтацію, тобто невеликі країни з обмеженим внутрішнім ринком мають чудову можливість прискорити економічний розвиток. Набуття статусу члена ЄС, якого так прагне українське суспільство, допоможе вийти на новий рівень функціонування економіки України. Інтеграція України до ЄС призведе до позитивних наслідків таких як макроекономічна стабільність, підвищення конкурентноспроможності українських підприємств, сприяння підвищенню добробуту та рівня життя населення. Також партнерство з ЄС забезпечує зміцнення національної безпеки України, призведе до протекціонізму і контролю експорту. Щоб стати членом ЄС Україна має провести декілька важливих реформ: подолання корупції, розробити та ввести вдію закон про боротьбу з відмиванням грошей, впровадження антиолігархічного закону - це все можна розглядати, не тільки, як умови для вступу в ЄС, а й відповідні заходи для становлення економічно розвиненої країни.

Список використаних джерел:

1. Губарь О. В. Вплив глобалізації та регіоналізації на розвиток національної економіки України. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3972/1/%20%093%d1%83%d0%b1%d0%b0%d1%80%d1%8c%20%d0%9e.%d0%92.pdf>

2. І. В. Охріменко, Н. М. Вдовенко, Є. І. Овчаренко, І. А. Гнатенко. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/3.pdf
3. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
4. How Globalization Affects Developed Countries URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/globalization-developed-countries.asp>
5. Куцик П. О., Щупаківський Р. В. Екзистенційні тренди, виклики та наслідки глобалізації для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1141/1076>
6. Кваша О. С. Синякова А. В. Україна та єс: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. 2019. URL: <http://surl.li/rbph>

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Заруцький-Куцман Даниїл Віталійович

здобувач вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Піхняк Тетяна Андріївна

канд.екон.наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Проблема державного боргу полягає в накопиченні значних фінансових зобов'язань держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами. Це може призвести до зростання платежів за обслуговування боргу, обмеження можливостей фінансування соціальних та економічних програм, а також погіршення фінансової стабільності країни. Зменшення обсягів державного боргу може вимагати ефективного управління бюджетом та реформ у фінансовій системі.

Актуальність дослідження впливу державного боргу на якість життя населення визначається наростаючою глобальною нестабільністю економічних систем та потребою забезпечити сталий економічний розвиток. Розуміння взаємозв'язку між розмірами боргу і соціально-економічними показниками - може сприяти розробці ефективних стратегій фінансового управління та політики, спрямованих на поліпшення якості життя населення. Дослідження цієї теми важливе для формулювання політичних рішень, спрямованих на забезпечення стабільності та благополуччя суспільства.

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Тема державних боргів є досить актуальною на даний час. Через військові дії на території нашої країни, держава змушена просити фінансової допомоги у інших країн і, зокрема, кредитів. На даний момент, державний борг становить 5 519 483,9 (доларів США) [2], що на 1 447 800,8 більше ніж 31.12.2022 р. Такі цифри мають досить негативний вплив на населення.

Накопичення Україною боргів має низку ризиків, один з найбільших – валютний. Уже зараз, більша частина запозичень – зовнішні. У 2023 році їх обсяг може зрости ще на 1,596 трлн грн, адже 95% дефіциту бюджету уряд планує покривати саме зовнішнім фінансуванням[3]. Негативний вплив державного боргу на населення може виявлятися через кілька механізмів. По-перше, високі обсяги боргу можуть спричинити зростання витрат на обслуговування боргу, що в свою чергу може вимагати зменшення витрат на соціальні та інфраструктурні програми. По-друге, велика частка бюджету, використовувана для виплати відсотків і погашення боргових зобов'язань, може обмежувати можливості держави в забезпеченні ефективної соціальної політики, охорони здоров'я та освіти. Нарешті, надмірне збільшення державного боргу може призвести до економічної нестабільності, що впливає на ринок праці та загальний рівень життя населення через інфляцію,

зростання безробіття та інші економічні проблеми. Отже, важливо збалансовувати рівень державного боргу та вживати заходів для його керування, щоб запобігти негативному впливу на населення.

Таким чином, на даний момент, високий державний борг визначається як фактор, що негативно впливає на становище в країні, обмежуючи можливості держави у фінансуванні соціальних та економічних програм. Це призводить до зниження якості життя населення через обмеження ресурсів для розвитку інфраструктури, охорони здоров'я та освіти. Оптимальне вирішення проблеми високого державного боргу передбачає впровадження ефективних економічних реформ, спрямованих на збалансування бюджету, залучення інвестицій та підтримку сталого економічного розвитку. При цьому важливо забезпечити раціональне використання фінансових ресурсів для соціальних потреб, щоб поліпшити благоустрій населення та створити сприятливі умови для економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg_osn_inf.
2. Державний борг України (2023). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2023/>.
3. Економічна правда. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає?. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/>.

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Брянська Юлія Олексіївна

здобувач вищої освіти

Державний податковий університет, місто Ірпінь, Україна

Теліщук Микола Миколайович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економічної політики

Державний податковий університет, Україна

В наш час інвестиції мають велике значення та значущий вплив, що сприяє ефективності праці, підвищенню показників економічної активності, позитивного впливу на показники продуктивності праці. Зменшення інвестицій є загальною рисою економіки держави в умовах кризи та макроекономічної нестабільності. Для цього необхідно стабілізувати макроекономічні показники та покращити інвестиційне середовище. Хоча було проведено багато досліджень та дискусій на інвестиційну тематику, дана тема залишається актуальною, оскільки не достатньо проаналізований взаємозв'язок між економічним зростанням та інноваційно-інвестиційною діяльністю [1, с. 115].

Інвестиції — це вкладення капіталу з метою його примноження й отримання прибутку. При цьому інвестиції приносять прибуток у разі успіху проєкту, а в іншому разі вкладений капітал буде просто втрачено [2]. Створені інвестиції можуть служити різноманітним цілям, включаючи покриття дефіциту доходу, накопичення коштів для виходу на пенсію та виконання конкретних зобов'язань, таких як погашення позичок або оплата за навчання. Розуміння того, як працюють інвестиції, та їхня роль вирішально важлива, оскільки це допомагає правильно вибрати інструменти для досягнення фінансових цілей [3]. Інвестиції переважно сприймаються як будь-яке вкладення грошей, часто не пов'язане із досягненням суб'єктами інвестування поставлених цілей «споживчі інвестиції» (купівля телевізорів, автомобілів і т.п.), які за своїм економічним змістом не є інвестиціями, оскільки витрачання грошей в цьому випадку пов'язане із забезпеченням довгострокового споживання, починаючи з поточного періоду (якщо їх придбання не передбачає подальший перепродаж з метою отримання прибутку), не розрізняються інвестиційні витрати фінансових засобів і поточні витрати) [4]. Інвестиції використовують в різних секторах, таких як технології, підприємництво, наука, виробництво, нерухомість і фінансовий ринок. Термін інвестиції широко використовують у сфері економіки та фінансів.

В економічній теорії розроблені і представлені моделі, які пояснюють особливості економічного зростання. Однією з яких є однофакторна модель Харрода-Домара, в якій капітал є фактором економічного зростання. Вона побудована на таких припущеннях, що задіяні всі фактори виробництва. При цьому існує рівновага попиту і пропозиції та залишаються постійними співвідношення між заощадженнями (S) та інвестиціями (I). Модель Харрода-Домара належить до допоміжних інструментів, які використовуються при розв'язанні проблем економічного зростання у довгостроковому періоді. Двофакторна модель

економічного зростання бере за основу те, що обсяг виробництва є функцією тільки двох факторів виробництва — капіталу і праці. У цій моделі показана пряма залежність між обсягом виробництва і величиною виробничих затрат [1, с. 115].

Інвестиційний чинник безпосередньо впливає на економіку. Даний вплив можна розглянути на прикладі прямих іноземних інвестицій. Вони обумовлюють попит на кваліфіковану робочу силу, що в свою чергу впливає на нарощування інтелектуального капіталу. Продуктивність праці в компаніях з іноземним капіталом значно вища, заробітня плата також є вищою, таким чином зростають податкові надходження до бюджету країни. Здійснюється імпортозаміщення; іноземний капітал здатний наситити економіку необхідною продукцією, стимулювати конкуренцію, розвивати ринкові механізми господарювання [7, с. 14]. В такому випадку, інвестиції позитивно вплинуть на економічне зростання, оскільки збільшиться випуск [1].

Модель «зростання виробництва – зростання інвестицій – економічне зростання». Використавши особливості залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. Наведено динаміку іноземного інвестування в економіку України. Охарактеризовано галузі національного господарства України, в які найбільше залучають іноземні інвестиції. Актуальність теми полягає в тому, щоб наголосити на проблемі яка виникає в повсякденні пов'язаних з іноземним інвестуванням, забезпечення високих темпів розвитку господарюючих суб'єктів та підвищення конкурентоспроможності значною мірою визначається рівнем їх інвестиційної активності та діапазоном інвестиційної діяльності. Досліджено розподіл залучених прямих іноземних інвестицій за основними регіонами – реципієнтами інвестицій України. Обґрунтовано необхідність залучення іноземних інвестицій у сучасних умовах, досліджено головні проблеми надходження іноземних інвестицій та запропоновано основні шляхи їх вирішення. На сучасному етапі розвитку ринку іноземні інвестиції виступають основним джерелом отримання новітніх конкурентоздатних технологій. Купівлю українських підприємств чи їх частки, тобто здійснення процесів злиття (поглинання), іноземні інвестори розглядають як привабливий спосіб інвестування з тих позицій, що зменшується ризик через неефективний менеджмент [5].

Простіше кажучи, інвестиції — це довгострокові вкладення капіталу в різні сектори та регіони національної економіки з метою отримання максимального прибутку як усередині країни, так і за кордоном. Дохід будь-якого суб'єкта економіки може бути спрямований або на споживання або на заощадження. Саме заощадження можуть бути трансформовані в інвестиції. Для ефективної реалізації механізму трансформації приватних заощаджень в інвестиції необхідно формувати сприятливе до інвестицій інституційне середовище. В умовах макроекономічної нестабільності, держава, як правило потребує залучення додаткових коштів. Залучення заощаджень домогосподарств є одним із джерел додаткових коштів для держави [1, с. 116].

Держава, в будь-якому випадку, залишається важливим інвестором, а бюджетні кошти мають бути спрямовані на капітальні інвестиції в інфраструктуру, нові технології, освіту, тобто мати цільове призначення. Механізми державного сприяння економічного зростання полягає в організації належного контролю за відбором, формуванням та виконанням бюджетних програм, їх результативністю. Крім цього, слід чітко визначити джерела фінансування прийнятих програм [1, с. 117].

Щоб жити комфортно і стабільно, особливо в старості. Нікому не гарантований постійний дохід і однаковий рівень цін на все життя. Також ніхто не застрахований від форс-мажорних витрат. Інвестиції і є тим інструментом, який згладить усі ваші

фінансові виклики. Інвестиції актуальні та доступні кожному, хто хоче забезпечити собі стабільне фінансове [6].

Отже, інвестиції можуть слугувати чинником довгострокового економічного зростання, але в тому випадку якщо вони мають цільове призначення. Крім того, інноваційної діяльності України в сучасних умовах потребує механізму одночасного фінансування із різноманітних джерел. Принцип багато джерельного фінансування, наприклад, шляхом створення позабюджетних фондів фінансування НДДКР, через залучення приватного капіталу, комерційних банків, інших фінансово-кредитних установ, використання фондових інструментів, що найбільшою мірою сьогодні відповідає реаліям економіки України. Держава повинна інвестувати в освіту та науку, оскільки людський капітал є одним із факторів економічного розвитку. Створити всі умови для продуктивної праці наукових та технологічних парків. Оскільки в розвинених країнах вони є основним елементом інфраструктури, що забезпечує функціонування інноваційної моделі національної економіки і основу частину фінансування одержують від держави [1, с. 117].

Список використаних джерел:

1. Артеменко І. Л. Інвестиції як фактор довгострокового економічного зростання України // Артеменко І.Л аспірант кафедри макроекономіки та державного управління. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2015/26.pdf
2. Що таке інвестиції і для чого вони потрібні. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/vkladyvay-i-priumnozhay-cto-takoe-investicii-i-dlya-chego-oni-nuzhny-26022021-417125>
3. Що таке інвестиції: визначення та види. URL: <https://visitworld.today/uk/blog/1835/what-is-investments-definition-types>
4. Інвестиційна діяльність. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/02009jox-e73a.doc.html>
5. Мошляк І. О. Прямі іноземні інвестиції як фактор економічного зростання держави. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/426>
6. Що таке інвестиції і їх види. URL: <https://hugs.ua/blog/types-of-investments/>
7. Брайловський І. А. Інвестиційна діяльність та економічний розвиток: методологічний аспект // Дисертація, економічні науки, Донецький національний університет, 2010. – С. 14

КВАЛІФІКОВАНИЙ МЕНЕДЖЕР НА ПІДПРИЄМСТВІ – ЗАПОРУКА ЙОГО РОЗВИТКУ

Перегіняк Тарас Ігорович

аспірант 2-го курсу

Львівський університет бізнесу та права, Україна

У світі сучасних технологій, діджиталізації бізнес-процесів та постійного запровадження новітніх ІТ-технологій головним завданням менеджера на підприємстві є виконання поставлених перед ним завдань, бути в курсі всіх новинок, які є на ринку товарів та послуг, вчасно надавати потрібну інформацію керівництву та не допускати застосування застарілих технологій на підприємстві, що можуть негативно впливати на його розвиток.

Зазначимо, що посада менеджера в сучасному світі є потрібною та популярною. Менеджмент (з англ. manager – «керувати») – це напрям діяльності, пов'язаний з організацією та контролем робочого процесу. Відповідно, менеджер – це фахівець, який керує процесами виробництва, товарообігу, надання послуг у певному відділі чи в межах усього підприємства, а також контролює якість робіт, їх ефективність. Це – лідер, котрий може організувати та об'єднати колектив довкола спільної мети, мотивувати команду до ефективної та якісної роботи. Хороший фахівець з менеджменту – це симбіоз управлінця, стратега, мотиватора, посередника між компанією та її клієнтами [1].

Якщо ж розглядати головні обов'язки та функції менеджера, то варто виокремити наступні, а саме:

- організація та керування бізнес-процесами на підприємстві;
- підбір кваліфікованого персоналу;
- визначення пріоритетних напрямків у розвитку компанії та постійна робота над їхнім розвитком.

Також представимо на рис. 1 межі функціональних обов'язків менеджера підприємства [2].

Варто зазначити, що саме від рішень і дій менеджера як провідного фахівця залежить розвиток бізнесу, рівень прибутку й фінансових витрат. Що стосується галузей, де може працювати менеджер, то їх досить багато. Найбільш поширеними є наступні:

- бізнес-консалтинг;
- сфери ІТ-технологій, фінансового сектора, маркетингу;
- соціально-рекреаційний сегмент;
- промислове виробництво в громадських організаціях.

Зазначимо, що фахівці, які розвиваються в менеджменті і розуміють, що це за професія, здатні досягати великих успіхів. Здобуваючи знання і набуваючи досвіду, менеджери є цінними для компанії, мають великі шанси кар'єрного зростання, що відкриває їм можливості для самореалізації, збільшення особистих доходів та зростання позитивних показників у розвитку компанії. Незважаючи на високий рівень конкуренції, менеджери завжди затребувані на ринку праці. В особистих інтересах кожен потенційний менеджер сьогодні зобов'язаний витратити свій час і

Рис. 1. Класифікація функціональних обов'язків менеджера підприємства

енергію для формування, підтримки та підвищення своїх кваліфікаційних показників і характеристик, які необхідні для підвищення власного потенціалу.

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можемо стверджувати, що успіх компанії залежатиме саме від конкурентоспроможного менеджера, котрий готовий вміло просувати товари та послуги підприємства серед конкурентів.

Список використаних джерел:

1. Менеджмент // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Менеджмент>.
2. Менеджмент: сутність, задачі та цілі, структура та функції. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management>

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННИХ ДІЙ НА СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Ольга Ходаківська

ORCID ID: 0000-0002-3421-8361

д-р.екон.наук, професор, заступник директора з науково-проектної роботи
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Україна

Максим Мартинюк

ORCID ID: 0009-0002-8660-2792

канд.екон.наук, докторант
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Україна

Повномасштабна війна, яку розв'язала російська федерація, зумовила колосальні втрати національної економіки України та наклала незаперечний негативний відбиток на її аграрний сектор. Так, за даними опитування, проведеного Центром розвитку інновацій спільно з Офісом розвитку підприємництва та експорту, Національним проектом Дія.бізнес та стратегічним агентством Advanter Group, близько 10% підприємств були вимушені повністю зупинити свою господарську діяльність, і майже 22% – вдалися до часткового її призупинення (без тимчасово окупованих територій) [1].

За попередніми оцінками FAO, прямі втрати активів в аграрній галузі лише за перших п'ять місяців війни були в межах 4–6 млрд дол. США [2]. Однак з часом вони лише продовжують зростати. Так, за 16 місяців війни прямі та опосередковані збитки українських аграріїв перевищили 40 млрд дол. США [3], а після підризу Каховської ГЕС та продовження ескалації сягнули \$80,1 млрд дол. США [4]. Підтверджені прямі втрати галузі за згаданий період сягнули 8,7 млрд дол. США. Водночас обсяг непрямих збитків оцінюється у 30,5 млрд дол. США [3]. Загальна потреба коштів на відновлення галузі за експертними оцінками становить 17,5 млрд дол. США [5].

Прямі збитки зумовлені насамперед такими чинниками як: втрата виробничого потенціалу, блокування морських портів, фізичне знищення активів галузі, пошкодження земель, руйнування виробничої інфраструктури та логістичних ланцюгів, проблеми із забезпеченням робочою силою тощо.

Втрата виробничого потенціалу галузі. Наслідком військових дій стало унеможливлення ведення виробництва на прифронтових територіях та в зоні безпосередніх бойових дій. У перші місяці війни спостерігалось масове зниження бізнес-активності. Відбулося пошкодження або повне чи часткове знищення виробничої інфраструктури, зокрема, переробних потужностей, тваринницьких комплексів, господарських будівель і споруд, іригаційного обладнання та інфраструктури судноплавства, зернових елеваторів, овочесховищ, тепличного господарства, поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, багаторічних насаджень і посівів польових культур тощо.

Також слід згадати про руйнування логістичних ланцюгів та безпосереднє викрадення ворогом збіжжя і сільськогосподарської техніки. Порушення логістичних ланцюгів спричинило зниження внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, зумовивши одночасно зростання цін на засоби виробництва (добрива, засоби захисту

рослин, пально-мастильні матеріали, посівний та садивний матеріал, запчастини тощо), що мало прямий вплив на рівень доходності агропідприємств, який досить часто за таких умов набував від'ємного значення.

До початку повномасштабного вторгнення щорічне зростання ключових показників агросектору оцінювалося у 5–6%. Так, частка сільського господарства у ВВП країни займала близько 10%, а разом із переробною галуззю – 16% [6].

За даними Державної служби статистики України у 2022 році кількість діючих підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства порівняно до попереднього року зменшилася на 31,4% (з 51,8 тис. до 35,6 тис.).

Найбільше скорочення підприємств зафіксовано у галузі рисівництва – на 73,3% й прядівництва – на 52,4%. Як наслідок, нині в Україні залишилося лише 8 підприємств, що займаються вирощування рису та 10 діючих підприємств з вирощування прядивних культур [7].

Від війни постраждало близько 800 промислових молочних ферм та понад 100 ферм було зруйновано остаточно або суттєво пошкоджено. Унаслідок цього поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах зменшилося на 9%, а виробництво молока скоротилося на 7%.

Стосовно діючих підприємств, то попри те, що вони змогли втриматися на плаву, їх діяльність зазнала суттєвих змін: зменшились обсяги внесення мінеральних добрив, ЗЗР, пально-мастильних матеріалів, що зумовило необхідність скорочення кількості технологічних операцій та потребувало внесення змін до самих технологій.

Блокування морських портів. Досить гостро на стані вітчизняного агросектору позначились обмеження спроможності експортерів через повну втрату портів в Азовському морі та блокаду Чорноморських портів.

Наслідком блокування морських портів стало значне скорочення обсягів експорту аграрної продукції – із 6–7 млн тонн на місяць у довоєнний період до 1,5 млн тонн з початком повномасштабного вторгнення [8].

У довоєнний період Україна входила до найбільших світових постачальників агропродовольства. Зовнішньо-економічна діяльність у сфері агроторгівлі забезпечувала Україні щорічно близько 22 млрд дол. США валютної виручки та становила 41% усього експорту країни [9]. Зокрема їй належала кожна 8 тонна пшениці, кожна 6 тонна кукурудзи та кожна 2 тонна соняшникової олії, реалізовані на зовнішньому ринку. Разом з тим, Україна займала лідируючі позиції з виробництва та експорту меду, горіхів, ріпаку, проса, ячменю, гороху, коріандру, сої, пшеничного борошна, шроту, макухи, концентрату яблучного соку, кукурудзяного крохмалю тощо [10].

Блокування морських портів, окрім втрати зовнішніх ринків збуту, призвело до суттєвого зниження внутрішніх цін на агропродукцію, які опустилися нижче порогового рівня прибутковості.

У досить стислі строки частково вдалося вирішити дану проблему. Зокрема логістичні потоки було переорієнтовано на наземний транспорт: експорт через Польщу та Румунію, що окрім іншого потребувало збільшення потужностей лабораторій задля пришвидшення процесів сертифікації продукції. Згодом відновленню процесів експорту посприяло створення “зернового коридору”. Проте уже в липні 2023 року РФ вийшла із зернової угоди та розпочала нові атаки на експортну інфраструктуру Чорноморського узбережжя та Дунаю, унаслідок яких було значно пошкоджено українські порти, зернові й перевалочні комплекси, портові елеватори, цивільні судна тощо.

Пошкодження земель. Нині офіційно визнано, що близько 5% сільськогосподарських земель країни є пошкодженими. Втрати доступних посівних площ становлять понад 25%, зрошуваних земель – понад 70%, ягідників – близько 25%, садів – 20%.

Непоодинокими є випадки забруднення земель залишками боєприпасів та інших небезпечних речовин. У цьому зв'язку великі масиви земель віднесено до категорії “небезпечних”, що визначає їх як не придатні для ведення господарської діяльності.

За даними першого форуму «Розмінуй Україну», нині 174 тисячі квадратних кілометрів земельних угідь є потенційно замінованими та містять небезпечні речовини. У наслідок розриву мін до ґрунтів потрапляють важкі метали – свинець, кадмій, стронцій, нікель, титан. Це призводить до того, що земельні угіддя стають небезпечними для обробітки, а в деяких випадках – непридатними для подальшого сільськогосподарського використання взагалі. За експертів, на розмінування українських земель потрібно витратити близько 37 млрд доларів США [13].

Втрати активів галузі. Внаслідок бойових дій істотних руйнувань зазнали об'єкти аграрної, складської, транспортної, енергетичної, переробної інфраструктури. Капітальні інвестиції галузі скоротилися на 61% (із 2564 млн дол. США у 2021 р. до 1590 млн дол. США у 2022 р.) [11]. Через фізичне знищення аграрних підприємств і руйнування ферм, розташованих у зоні ведення бойових дій, пошкоджено або зруйновано близько 14% сховищ, водночас 10% сховищ та елеваторів залишилися на тимчасово окупованих територіях. Втрата поголів'я тварин у зоні ведення бойових дій склала близько 30%.

З початком повномасштабної війни значно скоротився ринок сільськогосподарської техніки. Так, за даними ННЦ “Інститут аграрної економіки” у 2022 р. порівняно з 2021 р. ринок машин та обладнання для підготовки й обробки ґрунту скоротився на 35–40%, машин для збирання, обмолоту сільськогосподарських культур на 30–35%, сільськогосподарських тракторів на 45–50%. Докорінних змін зазнала структура сільськогосподарської техніки, у якій переважає частка вживаної та дешевої техніки, а також мінітехніки. Така ситуація обумовлена зменшенням фактичної чисельності діючих підприємств та зниженням їх купівельної спроможності.

Відповідно зменшився імпорту агротехніки. Зокрема, за даними ННЦ “Інститут аграрної економіки” у 2022 р. у порівнянні з попереднім 2021 р. імпорту тракторів скоротився на 45,5%, зернозбиральних комбайнів – 30,5%, техніки для посіву – 34,6%, борін дискових – 45,7%, культиваторів – 39,0%, косарок навісних та причіпних – 27,8% [12].

З початком повномасштабного вторгнення значна кількість осіб працездатного віку були вимушені емігрувати до інших регіонів України, або за межі країни, що суттєво вплинуло на рівень забезпечення агропідприємств робочою силою та життєздатність фермерських господарств загалом. Частина працівників агросектору була мобілізована й бере безпосередню участь у захисті країни від збройної агресії.

Негативний відбиток на умовах господарювання позначився також від перебоїв з електропостачанням. Блекаути, зумовлені масованими ракетними ударами по енергетичній інфраструктурі, упродовж 2022–2023 рр. досить суттєво вплинули на діяльність агроформувань, особливо в частині діяльності малих фермерських господарств, садово-тепличного господарства та тваринницьких ферм. Так, для молочної галузі України вони відбилися втратою молока та молочної продукції, що одночасно супроводжувалося підвищенням собівартості виробництва, оскільки

з'явилася необхідність використання генераторів як альтернативного джерела електроживлення.

Руйнування на Каховській ГЕС. Підлив Каховської греблі призвів до знищення іригаційної мережі, рибгоспів та аквакультури, повного або ж часткового руйнування сховищ, багаторічних посівів, втрати поголів'я великої рогатої худоби, пасік та домашньої птиці. Розмір збитків, завданих агропромисловому сектору від підливу Каховської ГЕС оцінюється у 10,3 млрд дол. США [14].

Внаслідок руйнування дамби без води залишилося 94% зрошувальних систем Херсонської області, 74% – Запорізької та 30% – Дніпровської областей. Великі площі орних земель виявилися замуленими та мають різного роду механічні засмічення. Господарства Херсонської області до війни, переважно на зрошуваних землях, вирощували близько 12% овочевих культур (до 1,2 млн тонн) та 33% баштанних (біля 170 тис. тонн). Без зрошення значні площі сільськогосподарських угідь з часом можуть перетворитися в пустелю.

Таким чином, війна й зумовлені нею воєнні дії завдали суттєвих збитків вітчизняному агросектору, спричинивши серйозні соціальні, економічні та екологічні проблеми для українського сільського господарства, що матиме довгостроковий вплив на розвиток аграрної галузі та сільських територій. Відновлення агропідприємств та зруйнованої інфраструктури потребуватиме великих фінансових вкладень і може розтягнутися у часі на десятки років. Проблеми із збутом вирощеної продукції через блокування експорту і порушення логістичних ланцюгів, на фоні зниження купівельної спроможності населення та скорочення ємності внутрішнього ринку, підвищують економічні ризики та послаблюють інвестиційну активність галузі. Разом з тим, спостерігалось підвищення витрат, понесених на виробництво продукції, зумовлене зростанням оптових й роздрібних цін на мінеральні, органіко-мінеральні, комплексні добрива, ЗЗР, пальне, насіннєвий та садивний матеріал тощо. Проблема посилилася через нестачу виробничих ресурсів: дефіцит пально-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, запчастин, кормів для сільськогосподарських тварин та свійської птиці, інші засоби виробництва.

Водночас нові виклики та всезростаючі ризики і загрози з якими зіштовхнулися виробники агропродукції в умовах війни потребують швидкого реагування та своєчасної адаптації, що має стати предметом подальших наукових досліджень. У полі зору перспективних наукових досліджень також мають перебувати питання пов'язані з розробленням секторальних концепцій повоєнного відновлення в контексті посилення євроінтеграційних процесів та докорінних структурних реформ у секторі державного управління.

Список використаних джерел:

1. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku>
2. Збитки, завдані сільськогосподарському сектору внаслідок війни – FAO, 2022, Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/economic/849293.html>
3. Збитки українських аграріїв через війну перевищили 40 мільярдів доларів. Режим доступу: <https://www.blackseanews.net/read/209077>.
4. Агросектор України втратив від війни \$80,1 млрд. Режим доступу: <https://agropolit.com/news/27650-agrosector-ukrayini-vtrativ-vid-viyni-801-mlrd>
5. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

6. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., & Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*, 2022, 25(6), 121-128. https://sciencehorizon.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Horizons_2022_Vol.%2025,%20No.%206-121-128.pdf. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).
7. Лупенко Ю.О. За перший рік війни кількість діючих сільськогосподарських підприємств зменшилася майже на третину. Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3697-za-pershyy-rik-viyny-kilkist-diyuchykh-silskohospodarskykh-pidpryyemstv-zmenshylasya-mayzhe-na-tretynu-yuriy-lupenko.html>.
8. Негрей М.В., Трофімцева О.В. Аналіз функціонування аграрного сектору України за умов війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Економічна»*, 2022, №102, 49-56. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06>.
9. Khodakivska O., Kolesnyk T., Samborska O., Shevchuk H., Germaniuk N. Restrictions on grain exports during COVID-19: Features and solutions. *Scientific Horizons*, 2022, 25(9), 117-125. https://sciencehorizon.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Horizons_2022_Vol.%2025,%20No.%209-117-125.pdf. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(9\).2022.117-125](https://doi.org/10.48077/scihor.25(9).2022.117-125).
10. Patyka N., Khodakivska O., Pronko L. et al. Approaches to evaluation of the agriculture competitiveness level: empirical evidence in Ukraine. *Academy of Strategic Management Journal*, 2021, Volume 20, Issue 1. Режим доступу: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/27984.pdf>.
11. Matsybora T. Investment activity in Ukrainian agriculture during the war: New challenges and threats. *Ekonomika APK*, 2023, 30(5), 10-18. https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/APK_305%202023+_Matsybora_10-18.pdf. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202305010>.
12. Навроцький Ярослав. У 2022 році ринок сільськогосподарської техніки в Україні суттєво скоротився – <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3673-u-2022-rotsi-rynok-silskohospodarskoyi-tekhniky-v-ukrayini-suttyevo-skorotyvsya-yaroslav-navrotskyi.html>
13. Екологічна катастрофа в Україні: збитки від війни вже склали понад 56 млрд євро <https://kyivschina24.com/news/ekologichna-katastrofa-v-ukrayini-zbytly-vid-vijny-vzhe-sklaly-ponad-55-mlrd-yevro/>
14. Агросектор України втратив від війни \$80,1 млрд. Режим доступу: <https://agropolit.com/news/27650-agrosector-ukrayini-vtrativ-vid-viyni-801-mlrd>

ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗМІН

Хвесик Михайло Артемович

ORCID ID: 0000-0003-4306-4904

доктор економічних наук, професор академік НААН України
заступник директора

*Інститут демографії та проблем якості життя
національної академії наук України, Україна*

Обиход Ганна Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-3201-6803

доктор економічних наук, старший науковий співробітник

*Інститут демографії та проблем якості життя
національної академії наук України, Україна*

Зважаючи на потужний світовий досвід визначення резилієнтності територій та громад, наведемо один із прикладів такої оцінки, заснований на практичному наборі інструментів, розроблених міжнародною організацією допомоги GOAL протягом десяти років практики [1]. GOAL – гуманітарна громадська організація розвитку, а її розробки представлені у політичних документах, таких як збірник найкращих практик Європейського Союзу щодо стійкості території [2]. Всього 8 системних секторів увійшли до складу системи аналізу резилієнтності: освіта, економіка, екологія, політика та управління, охорона здоров'я, інфраструктура, соціальна та культурна сфери, управління ризиками стихійними лихами. Коли реалізуються некеровані ризики, їхній вплив залежить від стану цих систем і вони можуть створювати цикли зворотного зв'язку, які впливають на ці системи та збільшують або зменшують резилієнтність.

GOAL застосовувала заходи та набір інструментів під час своєї програми стійкості Barrio Resiliente з 2013 по 2018 роки. Застосунок був розроблений для оцінки та підтримки резилієнтності громад, які живуть у окремих районах Центральної Америки. Ці райони постійно наражаються на такі небезпеки, як зсуви та повені, а також мають слабе фінансування сфери екологічної безпеки.

Після контекстуальної оцінки інструментарій використовувався для базової, проміжної та кінцевої оцінки резилієнтності для кожного з трьох обраних районів. Оцінка базової лінії була проведена в 2013 році та включала опитування на рівні господарств, інтерв'ю та обговорення у фокусних групах із представниками району та іншими зацікавленими сторонами. Проміжна оцінка включала інтерв'ю та обговорення з представниками району та іншими зацікавленими сторонами. Остаточна оцінка, яка відбулася в 2018 році, була схожа на базову в тому, що вона включала опитування домогосподарств, інтерв'ю та фокус-групи з представниками району та іншими зацікавленими сторонами.

Завдання параметризації інформаційно об'єднані за двома спільними для них ознаками. По-перше, вони містять одночасно як просторову (на засадах географічних полів) інформацію взаємного позиціювання, так і скалярну щодо відповідного модельного «згортання» просторових даних в окремі числа, необхідні для

конкретних розрахунків резилієнтності. Оскільки не існує точних методів конвертування просторової інформації в скалярну і навпаки, варто застосовувати окремі евристичні підходи. По-друге, ці завдання на відміну від детермінованих і статистичних, стосуються синергетичних об'єктів та процесів, здатних у просторі і часі до самоорганізації, виявляючи нестандартні властивості, важливі при моделюванні.

З метою визначення загальної резилієнтності території, в основу розрахунків можна покласти наступну схему.

1. Параметризація за блоками для окремих показників екологічної небезпеки.
2. Економетричне (економіко-математичне на основі побудови кількісних зв'язків між показниками за фактичною статистикою) моделювання екологічної резилієнтності, що ґрунтується на двох окремих підходах: *модель періоду* визначає залежність екологічної резилієнтності території від рівня екологічної небезпеки (покомпонентно), інноваційної та інвестиційної активності на території, спрямованої на покращення стану навколишнього природного середовища. Вона матиме вигляд:

$$EP = f(ІПТБ_t, ІНБА_t, ІНБВ_t, ІНБЗЛ_t, ІПВ_t, ІЕВ), \quad (1)$$

де EP – екологічна резилієнтність території;

$ІПТБ_t$ – індекс природно-антропогенної небезпеки регіону;

$ІНБА_t$ – індекс небезпеки атмосферного повітря;

$ІНБВ_t$ – індекс небезпеки водних ресурсів;

$ІНБЗЛ_t$ – індекс небезпеки земельних та лісових ресурсів;

$ІПВ_t$ – індекс поводження з відходами;

$ІЕВ$ – індекс економічних витрат на охорону навколишнього середовища в окремі часові періоди ($t = 2021$ pp.).

Другою є *модель зміни*, котра за змістом та структурою будується на статистичних змінних даних за досліджуваний період. Моделювання ґрунтується також на модифікованому стохастичному підході, що поєднується з оцінкою впливів на резилієнтність факторів небезпеки, враховує їх кількісну дію та притаманний їм характер впливу.

Остання параметрична модель екологічної резилієнтності складається з трьох компонентів:

- Залежності $EP = f(t)$, де резилієнтність пов'язана із фактором часу як числовим індексом.

- Залежностей $EP = f(ІПТБ_t)$, $EP = f(ІНБА_t)$, $EP = f(ІНБВ_t)$, $EP = f(ІНБЗЛ_t)$, $EP = f(ІПВ_t)$ та $EP = f(ІЕВ_t)$, де стан EP послідовно поєднується із відповідним змінним генетичним і часовим фактором.

- Параметричної (як прямої управлінської залежності) моделі, що поєднує EP з її шістьма генетичними факторами. Вона найбільш коректно відображає залежність EP від останніх, кількісно передаючи позитивний або негативний вплив на територію.

Такі параметричні моделі є відкритими й вразливими до будь-яких зовнішніх проявів. Перелік відповідних факторів може бути змінений, а розширення динамічного ряду дасть змогу конкретизувати коефіцієнт детермінації. В процесі такого дослідження можливе неодноразове повернення до етапу специфікації моделі, уточнення переліку факторів, які використовуються, й виду залежності, коли функція та її складові не відповідають реальним процесам, що свідчить про помилкові специфікації. Виділяють наступні їх види:

- ігнорування при побудові економетричної моделі окремих факторів;
- використання фактора, який є не важливим для вимірюваного зв'язку;
- невідповідні форми залежності.

Вибір прийнятної форми залежності виходить зі ступеня узгодженості виду функції та вхідних даних спостережень. Адекватність моделі можна визначити за допомогою аналізу залишків.

Висновки. На мікрорівні управління екологічною безпекою систем відповідні рішення на основі параметричних моделей та їх результативності повинні бути відкритими для можливих коригувань у разі невідповідностей між системними моделями, котрих вони стосуються та їх реальним станом, аналогічно до сценарних матриць – відкритих для інформаційного оновлення. На практиці це означає, що усі моделі параметризації повинні бути чіткими, логічними, виходити із моніторингових показників та адаптивними для територіальних утворень будь-якого рівня організації.

Список використаних джерел:

1. Clark-Ginsberg A, McCaul B, Bremaud I, Caceres G, Mpanje D, Patel SS, Patel RB. (2020) Practitioner Approaches to Measuring Community Resilience: *The Analysis of the Resilience of Communities to Disasters Toolkit*. *Int J Disaster Risk Reduct.* Nov;50:101714.
2. European Commission EU Resilience Compendium(2015) : Saving Lives and Livelihoods

ПРІОРИТЕТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО

Заставний Юрій Богданович

доктор філософії в галузі економіки,
Заслужений працівник сільського господарства України
м. Київ, Україна

Голян В.А.

доктор економічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Екологічно чисте сільськогосподарське виробництво потребує нарощення обсягів зелених інвестицій у розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу аграрної сфери та реалізацію проєктів екологічного реінжинірингу сільськогосподарських земель, які зазнали деструктивного впливу внаслідок дій російських агресорів. З огляду на це необхідною є усестороння імплементація у вітчизняну практику зеленого інвестування передових іноземних лекал, які дали можливість створити умови для інвестиційного забезпечення проєктів налагодження виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

В умовах воєнного часу, коли ще більше підвищилася вагомість аграрного сектору в системі суспільного відтворення, особливого значення набуває створення інституціональних передумов для нарощення обсягів залучення зелених інвестицій у сегмент екологічно чистого сільськогосподарського виробництва з метою збільшення масштабів застосування технологій природоохоронного спрямування і збільшення обсягів виробництва органічної рослинницької та тваринницької продукції. Україна має непогані перспективи щодо завоювання ніш на органічному сегменті глобального ринку сільськогосподарської сировини та готових харчових продуктів.

Екологічно чистим сільськогосподарським виробництвом з політичної або державної точки зору є дуже чутливий сектор, що фактично страждає від безлічі диспропорцій, включаючи торговельний протекціонізм, непродуктивні субсидії, втрати води, нестійкі методи ведення сільського господарства, зловживання шкідливими хімікатами.

Каталізатором нарощення обсягів зеленого інвестування проєктів чистого сільськогосподарського виробництва виступило те, що на Всесвітній зустрічі на вищому рівні із сталого розвитку в 2002 році в м. Йоханнесбург до плану виконання рішень увійшли рамкові програми, спрямовані на прискорення переходу до екологічно чистого виробництва, сталого споживання в цілях сприяння соціально-економічному розвитку, що не виходить за рамки асиміляційного потенціалу екосистем. Були також прийняті важливі міжнародні ініціативи, такі як Всесвітня зустріч на вищому рівні з проблем продовольства 2008 року і рамкова програма Робочої групи вищого рівня ООН з питань глобальної кризи в галузі продовольчої безпеки. Вони є значущими елементами для формування політики, що сприяє появі

стабільнішої і більш сталої системи сільськогосподарського виробництва і ринків сільськогосподарської продукції [2, с. 18].

Організаційно-економічні засади впровадження екологічно чистого виробництва мають охоплювати методи та інструменти стимулювання екологізації діяльності як у сфері сільськогосподарського виробництва, так і у сфері переробно-харчових виробництв. Ключовим моментом за таких умов є формування інституціонального підґрунтя підтримки сектором публічного управління (держава та територіальні громади) виробників органічної продукції як первинної, так і основної фази впровадження екологічно чистого виробництва у всіх ланках агропродуктового ланцюга.

Впровадження прийомів екологічного реінжинірингу дозволить підвищити рівень економічної віддачі використання сільськогосподарської сировини та харчових напівфабрикатів шляхом забезпечення комплексного використання усіх матеріально-речових складових сільськогосподарської та харчової продукції, що в підсумку даватиме можливість поступово наближати виробничо-технічні умови виготовлення харчових продуктів до міжнародних регламентів їх якості й безпечності [1, с. 19].

Необхідною є розробка дорожньої карти створення інституціонального підґрунтя залучення зелених інвестицій у сферу екологічно чистого сільськогосподарського виробництва, зокрема у застосування ґрунтозахисних систем землеробства, використання сидератних добрив, зменшення рівня хімізації сільського господарства, екологізацію нащощення кормової бази, утилізацію полів аерації переробно-харчових виробництв.

Таке інституціональне середовище має охоплювати комплекс фінансових преференцій зі сторони держави, які зроблять більш доступними інвестиції на ринку позикового капіталу, а також стимулюватимуть придбання сучасного високотехнологічного обладнання задля переведу рослинницької та тваринницької підгалузей сільськогосподарського виробництва на органічну основу.

Виходячи з трендів функціонування світового ринку сільськогосподарської сировини та готових харчових продуктів можна припустити, що одним з пріоритетів зміцнення позицій українського АПК на глобальному аграрному ринку має виступати нащощення обсягів зеленого інвестування проєктів екологічно чистого сільськогосподарського виробництва з метою нащощення обсягів виробництва екологічно безпечної рослинницької та тваринницької продукції.

Список використаних джерел:

1. Андреева Н., Козловцева В. Організаційно-економічне забезпечення екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері: форми, методи та інструменти. *Економіст*. 2018. №9. С. 14–19.
2. Харічков С., Андреева Н. «Зелені інвестиції» як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження. *Економіст*. 2010. №12. С. 16–21.

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Цільник Олег Ярославович

аспірант 2-го курсу

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Сфера індустрії гостинності в довоєнний період посідала одне з провідних та бюджетоутворюючих місць у ринковій економіці. Локації, які налічували в себе на балансі туристично-рекреаційні місця, були найбільш популярними і не потребували додаткової уваги щодо стабілізації їхнього стану з боку держави. Але з початком повномасштабної війни ситуація кардинально змінилася. Сфера індустрії гостинності постраждала найбільше. Адже з початком війни практично припинилися туристичні подорожі для іноземних туристів, місцевим мешканцям теж не до подорожей навіть у порівняно безпечні місця Західної України, тому динаміка розвитку підприємств сфери індустрії гостинності значно зменшила оберти та почала потребувати допомоги від держави для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності. Питання формування ціни в підприємствах з надання туристичних послуг також стало на часі, позаяк багато підприємств сфери індустрії гостинності, щоби повністю не втратити клієнтів, почали депінгувати цінами на ринку товарів та послуг індустрії гостинності. У зв'язку з цим виникла потреба підтримати сферу індустрії гостинності на державному рівні.

Загалом зазначимо, що підприємства сфери індустрії гостинності та туризму України реалізують товари та послуги, як правило, за цінами й тарифами, встановленими самостійно, й лише в окремих випадках, передбачених законодавчими актами, – за регульованими цінами. Крім того, підприємства сфери індустрії гостинності та туризму використовують продукцію й послуги підприємств, яким належить монопольне становище на ринку та які визначають ціни в усіх секторах економіки і рівень життя населення (електроенергія, газ, нафтопродукти, квартирна плата, тарифи на комунальні послуги тощо), на які здійснюється державне регулювання цін. У період становлення ринкових відносин в Україні в умовах змішаної економіки ринковий механізм ціноутворення поєднується з механізмом державного регулювання цін на окремі товари й послуги, що дозволяє державі за допомогою цін визначати та реалізовувати цілі й пріоритети економічного розвитку [1].

Важливим є те, що основні цілі такої моделі включають у себе баланс між інтересами споживачів і підприємств, стимулювання конкуренції, забезпечення доступності послуг для широкого кола населення та ефективного функціонування галузі. Основні елементи державного регулювання цін для підприємств сфери гостинності можуть включати:

- встановлення максимальних цін або цінових лімітів;
- системи дотацій чи пільг;
- моніторинг та антимонопольне регулювання;

- контроль за конкуренцією та запобігання монопольному позиціонуванню на ринку гостинності, що допомагає утримувати ринкову конкуренцію та стабільні ціни;
- стимулювання якості обслуговування;
- державні програми підтримки;
- надання фінансової або податкової підтримки підприємствам сфери індустрії гостинності, зокрема, в періоди кризи або нестабільності [2, 3].

Необхідно враховувати, що ефективність державного регулювання цін може залежати від контексту, економічних умов, а також врегулювання конкретних галузевих проблем та викликів.

Пам'ятаємо, що відповідно до чинного законодавства в Україні існують відмінності при оподаткуванні операцій стосовно закордонного, внутрішнього та іноземного туризму. Щодо внутрішнього та іноземного туризму операції з продажу туристичних послуг підлягають оподаткуванню ПДВ у загальному порядку. Для того, щоб визначити, яка туристична діяльність обкладається податком на додану вартість, а яка не обкладається, у листі ДПА України від 14 травня 1998 р. № 5628/10/16-11-1 подане визначення експортованих та імпортованих туристичних послуг. Станом на сьогодні в Україні діє Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) з урахуванням змін і доповнень до неї». Цією Постановою затверджені повноваження центральних органів виконавчої влади та виконкомів місцевих рад щодо встановлення цін і тарифів на окремі види товарів, продукції, послуг і робіт. Так, органи місцевої виконавчої влади можуть встановлювати граничні торговельні надбавки на товари першої необхідності, хліб і хлібобулочні вироби з борошна пшеничного першого й другого сортів та житнього, їхньої суміші, молоко і молокопродукти та інші товари згідно із затвердженим переліком продуктів.

Важливо, що на формування вартості послуг у підприємствах готельного господарства, які є складовою підприємств сфери індустрії гостинності й туризму, здійснюють вплив повноваження центральних органів виконавчої влади, обласних рад, Київської міської державної адміністрації, виконавчих органів міських рад через регулювання цін і тарифів на певні послуги, серед яких – природний газ.

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна стверджувати, що державна підтримка і регулювання моделі на деякі види послуг у сфері індустрії гостинності мають важливе значення при формуванні остаточної ціни, яку отримуємо ми, споживачі товарів та послуг. Також зазначимо, що в період війни така підтримка є важливою, оскільки кожне підприємство сфери індустрії гостинності, яке має намір у перспективі – в післявоєнний період – продовжувати свою роботу, зможе компенсувати теперішні державні вкладення в стабілізацію його функціонування.

Список використаних джерел:

1. Особливості державного регулювання цін на послуги підприємств туристичної сфери. Режим доступу: <https://buklib.net/books/26722/>
2. Моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності: світовий досвід. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
3. Механізм державного регулювання ринку туристичних послуг України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naurok.com.ua>

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Гаврась Дмитро Русланович

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Економічний розвиток суб'єктів господарювання є можливим лише за наявності у них належного потенціалу такого розвитку [1, 2], який, своєю чергою, містить низку складників [3, 4], зокрема інвестиційний [5, 6], виробничий [7, 8], інноваційний [9–11], маркетинговий [12], збутовий [13–15], конкурентний [16, 17] та інші типи потенціалу підприємств. При цьому утворення потенціалу розвитку суб'єктів підприємництва потребує вдосконалення використання наявних у них ресурсів, насамперед, технічних [18], людських [19–21] та енергетичних [22, 23]. Важливу роль у процесі формування та реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств відіграють також і фінансові ресурси [24, 25]. При цьому ресурсне забезпечення відіграє вирішальну роль при забезпеченні кожного з різновидів економічного розвитку компаній, зокрема і їхнього інноваційного розвитку. Тому управління інноваційним розвитком фірм повинно базуватися, серед іншого, на системі показників оцінювання економічної ефективності ресурсного забезпечення такого розвитку, яка містить:

1) показники ефективності ресурсного забезпечення інноваційного розвитку за обсягами використаних ресурсів, що задіяні для досягнення такого розвитку. Зазначені показники повинні обчислюватися на засадах встановлення співвідношень між приростом певних фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, викликаних інноваційним розвитком, та обсягами тих чи інших видів ресурсів, що зумовили цей приріст;

2) показники ефективності ресурсного забезпечення інноваційного розвитку за витратами, понесеними на придбання, утримання та експлуатацію ресурсів, задіяних для досягнення такого розвитку. Зазначені показники повинні обчислюватися подібно до індикаторів попередньої групи, проте замість обсягів ресурсів потрібно застосовувати величини понесених грошових витрат на придбання, утримання та експлуатацію ресурсів, що зумовили приріст певних фінансово-економічних результатів діяльності підприємств;

3) показники ефективності ресурсного забезпечення інноваційного розвитку за ступенем оптимальності обсягів такого забезпечення. Зазначені показники повинні обчислюватися на засадах встановлення співвідношення між фактичними та оптимальним обсягами певних видів ресурсів, які забезпечують інноваційний розвиток суб'єктів господарювання;

4) показники ефективності ресурсного забезпечення інноваційного розвитку за ступенем оптимальності витрат коштів, понесених на таке забезпечення. Зазначені показники повинні обчислюватися на засадах встановлення співвідношення між фактичними та оптимальними грошовими витратами на придбання, утримання та експлуатацію тих чи інших видів ресурсів, які забезпечують інноваційний розвиток суб'єктів господарювання.

Показники кожної з чотирьох описаних вище їхніх груп можуть бути також поділені на певні підгрупи за такими ознаками, як: види використовуваних ресурсів (показники ефективності використання людських, технічних, фінансових, інформаційних та інших різновидів економічних ресурсів підприємств), типи фінансово-економічних результатів господарської діяльності (показники, що оцінюють ефективність використання ресурсів з точки зору зростання: операційного прибутку підприємств, чистого прибутку підприємств, чистого доходу компаній, їх ринкової вартості тощо), тривалість звітного проміжку часу (показники, що оцінюють ефективність використання ресурсів: у короткостроковому періоді часу; у довгостроковому періоді часу), за кількістю видів ресурсів, які одночасно оцінюються (показники, за допомогою яких оцінюється ефективність використання: одного виду ресурсів; кількох видів ресурсів; усіх видів ресурсів, які беруть участь у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств).

Застосування у практиці діяльності підприємств системи показників оцінювання ефективності ресурсного забезпечення інноваційного розвитку дасть змогу встановити резерви щодо підвищення рівня цієї ефективності.

Список використаних джерел:

1. Ємельянов, О. Ю. (2019). *Потенціал економічного розвитку підприємств: інструментарій та моделі оцінювання: [монографія]*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка».
2. Коновал, В. В. (2014). Оцінювання потенціалу розвитку підприємств легкої промисловості. *Вісник ХДУ*, (6 (2)), 206–209.
3. Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23), 271–278.
4. Лесик, Л. І. (2015). *Показники та методи оцінювання економічного потенціалу машинобудівних підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.
5. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2010). Оцінювання поточного та стратегічного рівня інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (683), 210–215.
6. Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2003). Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (484), 66–71.
7. Войцехівська, В. В., Войцехівська, Ю. В. & Висоцький, А. Л. (2012). Методи прогнозування розвитку виробничого потенціалу підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (725), 42–48.
8. Плешка, А. Р. (2011). Фактори, що впливають на розвиток виробничого потенціалу. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій* (37/38), 279–283.
9. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід*, (7(107)), 18–21.

10. Родіонова, І. В. (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Економіка розвитку*, (4 (68)), 96–99.
11. Тищенко, Т. І. (2015). Оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства. *Вісник ДВНЗ УДХТУ*, (2 (2)), 65–71.
12. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (649), 214–219.
13. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л., Симак, А. В. & Петрушка, Т. О. (2017). Методичні засади оцінювання попиту на продукцію машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), 198–212.
14. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
15. Smerichevskiy, S. F., Kryvovyazyuk, I. V., Prokhorova, V. V., Usarek, W. & Ivashchenko, A. I. (2021). Expediency of symptomatic diagnostics application of enterprise export-import activity in the disruption conditions of world economy sustainable development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, (628(1)), 012040.
16. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.
17. Britchenko, I., Monte, A. P., Kryvovyazyuk, I. & Kryvoviazuk, L. (2018). The comparison of efficiency and performance of portuguese and ukrainian enterprises. *Ikonomicheski Izsledvania*, (27(1)), 87–108.
18. Колещук, О. Я., Ємельянов, О. Ю. & Гришко, В. А. (2009). Оцінювання впливу чинників на рівень зношення основних засобів визначення можливостей щодо його нормалізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (640), 47–55.
19. Верхоглядова, Н. І. & Русинко, М. І. (2013). Характеристика і структура трудового потенціалу підприємства. *Інноваційна економіка*, (4), 37–40.
20. Линенко, А. В. & Шевченко, О. Л. (2008). Сутність й аналіз трудового потенціалу підприємства за показниками ефективності його використання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, (4), 111–116.
21. Янковська, Л. А. (2006). Оптимізація трудового потенціалу в системі менеджменту персоналу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (9), 200–203.
22. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
23. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusiya, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
24. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.
25. Васюренко, О., Ляшенко, В. & Подчесова, В. (2014). Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь. *Вісник НБУ*, (1), 5–11.

ТЕНДЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ ПОЧАТКУ 2020-Х РОКІВ

Братіцел Марина Леонідівна

ORCID ID: 0000-0001-9206-3479

канд. культурології,

старший викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Станом на початок 2020-х рр. ресторанна індустрія перебуває в епіцентрі трансформаційних процесів, зумовлених рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів – від наслідків кризи в галузі охорони здоров'я, до власне енергетичної кризи, зумовлених напруженою ситуацією в політичній сфері. Незважаючи на те, що ресторани та заклади швидкого харчування, відзначені зірками Мішлена, досягли певного успіху, цифровізація, зміна очікувань споживачів і посилення конкуренції змінили ресторанний ландшафт. Актуальним та необхідним у контексті збереження та розширення ресторанного бізнесу наразі стає адаптування до нових споживчих тенденцій, зокрема, до очікувань, пов'язаних із дієтою та варіантами доставки. Крім того, цифровізація та присутність у соціальних мережах стають важливими для залучення та утримання клієнтів. Покладаючись на власну креативність і сміливість, європейські ресторатори можуть продовжувати впроваджувати інновації та займати позиції лідерів на міжнародній арені, зберігаючи при цьому свою гастрономічну спадщину [3].

Сектор громадського харчування став гіперконкурентним, на цьому ринку з'явилися нові гравці, не пов'язані з ресторанами. Таким чином, ресторатори повинні переосмислити себе та адаптувати свою економічну модель. Ресторани можуть скористатися кількома тенденціями для розвитку, зокрема, пропонуючи органічні продукти, споживачами яких є понад 70% європейців, і адаптуючи свою пропозицію для вегетаріанців і веганів, кількість яких наразі лише зростає [3]. Веганство – різновид вегетаріанства або рослинного харчування з найсуворішими обмеженнями, виключаючи всі продукти тваринного походження та субпродукти [1, с. 3505], що наразі надзвичайно популярний напрямок особливо в країнах з високим рівнем доходу. В європейських країнах веганство стало популярним і стійким напрямком харчування, глибоко вкоріненим у сучасному повсякденному споживанні та кулінарних задоволеннях. Захоплення веганською кухнею передбачає свідоме споживання продуктів виключно рослинного походження без шкоди для смаку та задоволення. Очікування клієнтів, коли справа доходить до харчування, радикально змінюються. Зростаючий попит на варіанти здорової їжі відображається у збільшенні продажів вегетаріанських і веганських страв на 20%, що свідчить про перехід до більш свідомого вибору їжі. Крім того, екологічність набирає обертів: 30% споживачів надають перевагу екологічно чистим закладам, що свідчить про значну зміну пріоритетів галузі. Досвід клієнтів стає вирішальним фактором: 40% споживачів підкреслюють важливість загального досвіду обслуговування при виборі ресторану. Це бажання отримати винятковий досвід перетворюється на прагнення до бездоганного обслуговування, привабливого меню та суворих стандартів гігієни та безпеки харчових продуктів.

Динамічний розвиток ІКТ в ресторанному бізнесі зумовив появу нових бізнес-моделей, побудованих на використанні цифрових технологій. Показовим прикладом став турецький стартап «Paket Mutfak», що дозволяє ресторанам відкривати нові філії лише з доставкою без будь-яких засновницьких інвестицій є першим прикладом хмарної кухні в Туреччині [2, с. 212]. Окрім того, цифровізація передбачає залучення в ресторанну діяльність такого ефективного інструментарію як соціальні медіа, в першу чергу соцмережі. Так, наприклад, наразі 70% французьких шеф-кухарів присутні в Instagram, а 47% ресторанів пропонують онлайн-бронювання [3]. Співвідношення ціни та якості є ще більш важливим в умовах інфляції та стрімкого зростання вартості основних продуктів та енергії. Незважаючи на повторне підтвердження харчування в приміщенні, харчування на винос продовжує зростати. Споживачі цінують зручність платформ онлайн-доставки та виносу, водночас усвідомлюючи проблеми, пов'язані з кур'єрськими компаніями, як-от високі гонорари та умови роботи кур'єрів. Більшість, 63%, віддають перевагу замовляти безпосередньо в ресторанах, спонукаючи ресторани досліджувати нові шляхи для замовлень поза приміщенням, наприклад, розробляти власні онлайн-платформи для замовлень, пропонуючи економічно ефективну альтернативу збереженню контролю над обслуговуванням клієнтів і мінімізуючи пов'язані витрати до посередників доставки.

Останнім часом спостерігається відновлення інтересу споживачів до громадського харчування. Це захоплення можна пояснити ефектом «наздоганяння задоволення» після періодів карантинних обмежень. Ресторатори повинні скористатися цією можливістю, щоб завоювати лояльність клієнтів і впроваджувати інновації у свої пропозиції, щоб зберегти цю позитивну динаміку.

Адаптація власників ресторанів до нових споживчих тенденцій, таких як місцеві продукти, вегетаріанські страви і страви на винос демонструє їх здатність відповідати мінливим очікуванням клієнтів. Ця гнучкість може дозволити їм виділитися на конкурентному ринку та захопити нову частку ринку. Тенденції ресторанного бізнесу початку 2020-х рр. відображають зміни в моделях споживання, частково через розвиток дистанційної роботи, що сприяють можливості диверсифікувати свої джерела доходу та охопити ширшу аудиторію, особливо в містах. Зусилля, докладені рестораторами для залучення та утримання своїх працівників, такі як підвищення зарплат, адаптація графіків та наймання нових працівників, демонструють прихильність до обізнаності з питаннями, пов'язаними з управлінням персоналом. Інвестування у людський капітал надає можливість рестораторам підвищити свою продуктивність і якість послуг, що є ключовими елементами формування лояльності клієнтів. Щоб забезпечити стабільне та збалансоване майбутнє, ресторани повинні взяти на себе зобов'язання сприяти паритету та рівним можливостям у своїх командах. Це передбачає впровадження справедливої політики найму, навчання та розвиток навичок працівників, а також просування жінок на керівні посади.

Сектор громадського харчування європейських країн сильно постраждав від кризи охорони здоров'я, але він також продемонстрував свою здатність адаптуватися та впроваджувати інновації. У 2024 р. ресторатори повинні продовжувати розвиватися, щоб задовольнити очікування споживачів, скористатися можливостями, що надаються цифровізацією та новими споживчими тенденціями, а також сприяти рівним можливостям у своїх командах.

Отже, основними тенденціями європейської ресторанної індустрії на початку третього десятиліття XXI ст. є: адаптування до нових споживчих тенденцій, зокрема

розширення екокультурних практик, в тому числі в контексті використання органічних продуктів та залучення вегетаріанців та веганів як потенційних клієнтів; цифровізація більшості аспектів ресторанної діяльності (від онлайн-бронювання та популяризації закладу в соціальних медіа, до бізнес-моделей, заснованих на використанні інформаційно-комунікаційних технологій та ін.); фокусування на роботі на винос, доставці та click & collect; сприяння паритету та рівним можливостям.

Список використаних джерел:

1. Bakaloudi D.R., Halloran A., Rippin H.L., Oikonomidou A.C., Dardavesis T.I., Williams J., Wickramasinghe K., Breda J., Chourdakis M. (2021). Intake and adequacy of the vegan diet. A systematic review of the evidence. *Clin. Nutr.* 40, 3503–3521.
2. Can Ü. (2021). A Conceptual Assessment of Current Trends in the Restaurant Industry Accompanied with Future Forecasts. *Journal of New Tourism Trends*, 2(2), 209–219.
3. Torregrosa S. (2023). Restauration en 2024: chiffres clés, risques et opportunités. Вилучено з: <https://www.extencia.fr/chiffres-cles-restauration>.

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ТА ВИКЛИКІВ ФОРЕНЗІК-АУДИТУ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Рак Євген Геннадійович

Аспірант 2 курсу, кафедри аудиту, спец. 071 «Облік і оподаткування»
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Самборський О.В.

канд.екон.наук, професор кафедри аудиту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Аналіз ризиків та викликів форензик-аудиту в контексті відновлення економіки в післявоєнний період є важливою складовою стратегічного управління та розвитку країни чи регіону.

Воєнні дії вплинули на аудиторську діяльність загалом через ризики економічної нестабільності та зміни в законодавстві. Найбільш очевидна ілюстрація пов'язаних із поточним станом проблем аудиторської діяльності, – складнощі зі збором та перевіркою фінансової звітності підприємств, чиї активи залишилися на тимчасово окупованій території, знищені чи пошкоджені внаслідок бойових дій. Це може призвести до зростання ризиків аудиторської діяльності за рахунок утруднень проведення аудиторських процедур, зокрема через підвищення ризиків фінансових шахрайств та відмивання грошей. [3]

У післявоєнний період, коли країна стикається з необхідністю відновлення своєї економіки, форензик-аудит стає важливим інструментом для визначення проблем інтегритету та забезпечення стабільності фінансової системи.

Форензик-аудит відноситься до конкретних процедур, які проводяться для отримання доказів. Методи аудиту використовуються для виявлення та збору доказів, щоб довести, наприклад, як довго здійснювалося шахрайство, а також як воно здійснювалося та приховувалося зловмисниками. Докази також можуть бути зібрані на підтримку інших питань, які мали б значення у випадку судового розгляду. [1]

Аналіз ризиків та викликів форензик-аудиту під час відновлення економіки в післявоєнний період є ключовим аспектом розуміння та вдосконалення фінансово-правових механізмів у контексті непередбачуваних умов, що виникають після військових конфліктів.

Наведено деякі роздуми та аспекти:

- Неодноразові припинення операцій та руйнування інфраструктури. Після війни часто спостерігається руйнування економічної інфраструктури, що створює ідеальне середовище для фінансових маніпуляцій та шахрайства. Форензик-аудит

може ефективно визначити обсяги реконструкційних робіт, що може допомогти у відновленні ефективності та конкурентоспроможності економіки. Форензик-аудит повинен враховувати ризики та розробляти ефективні стратегії виявлення та запобігання.

- Зміна управління та корупція. Зміни в політичному та управлінському ландшафті після війни можуть сприяти збільшенню ризику корупції. Корупція підриває довіру, послаблює демократію, перешкоджає економічному розвитку та ще більше посилює нерівність, бідність, соціальні розбіжності та екологічну кризу. [2] Форензик-аудит повинен аналізувати нові структури влади та ідентифікувати потенційні точки корупції, сприяючи стабільності економічного відновлення.

- Недостатня правова структура та відсутність ефективного контролю. У післявоєнний період може бути відсутня адекватна правова база та система контролю, що створює дірки у системі безпеки. Форензик-аудитор повинен аналізувати ці обставини та вносити рекомендації для покращення правового середовища.

- Високий рівень невизначеності та нестабільність. Відновлення економіки після війни супроводжується великою невизначеністю та нестабільністю, що ускладнює передбачення та виявлення фінансових аномалій. Форензик-аудит має розробляти гнучкі стратегії, здатні пристосовуватися до змін в умовах.

- Велика кількість внутрішніх та зовнішніх учасників. У післявоєнний період різноманітні сторони, включаючи міжнародні організації, владні та приватні організації, можуть брати участь у процесах відновлення. Форензик-аудит повинен враховувати цей різноплановий характер учасників та визначати їхні ролі та інтереси.

- Тривалість війни та відновлення. Довготривалі війни та процеси відновлення можуть створити великий простір для фінансових викривлень. Форензик-аудит повинен оцінювати тривалість конфлікту та враховувати цей аспект у своєму підході до аналізу ризиків.

У сучасному стані розвитку, форензик-аудит стає все більш важливим інструментом у забезпеченні фінансової стійкості та викритті фінансових злочинів. З використанням сучасних технологій, таких як штучний інтелект та аналіз даних, фахівці з форензик-аудиту можуть ефективно виявляти та аналізувати ризики.

Перспективи розвитку форензик-аудиту включають в себе подальше вдосконалення методів виявлення фінансових злочинів, розширення обсягів застосування технологій та розвиток міжнародних стандартів у цій галузі. Крім того, важливо підвищувати кваліфікацію фахівців у галузі форензик-аудиту для ефективного вирішення викликів післявоєнного відновлення економіки.

Загалом, форензик-аудит грає важливу роль у відновленні економіки в післявоєнний період, забезпечуючи прозорість, інтегритет та стабільність фінансової системи, а його розвиток та вдосконалення є ключовими для ефективного управління ризиками та досягнення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. ACCCA, Forensic auditing. URL: <https://www.accaglobal.com/an/en/student/exam-support-resources/professional-exams-study-resources/p7/technical-articles/forensic-accounting.html> (дата звернення: 26.11.2023).
2. Transparency International. WHAT IS CORRUPTION? URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 26.11.2023). Т. А.
3. Савицька, Л. Л. Гевлич. Особливості організації аудиту у воєнний час. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/13709> (дата звернення: 26.11.2023)

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Існують витрати, що відносяться на собівартість продукції (товарів, робіт, послуг) не в періоді їх виникнення, а в наступних періодах. Це – витрати майбутніх періодів (далі – ВМП). Їх розподіляють на наступні періоди за відповідними методами. Приміром можна застосовувати обернений метод розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку.

Чистий валовий прибуток може бути основою для використання методу розподілу ВМП.

Валовий прибуток (збиток) визначають в результаті ведення підприємством основної (операційної) діяльності.

Відповідно до НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу [1].

Валовий прибуток (збиток) є різницею між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) валовий прибуток відображається у статті "Валовий прибуток" (код рядка 2090), а валовий збиток – у статті "Валовий збиток" (код рядка 2095) [1; 2].

Чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування [2, п. 3.25].

Чистий валовий прибуток (збиток) обчислюється як різниця між валовим прибутком (збитком) та податком з валового прибутку.

Визначення чистого валового прибутку (збитку) здійснюється з використанням таких рахунків (субрахунків): 70 "Доходи від реалізації" (701 "Дохід від реалізації готової продукції", 702 "Дохід від реалізації товарів", 703 "Дохід від реалізації робіт і послуг", 704 "Вирахування з доходу", 705 "Перестрахування"), 90 "Собівартість реалізації" (901 "Собівартість реалізованої готової продукції", 902 "Собівартість реалізованих товарів", 903 "Собівартість реалізованих робіт і послуг", 904 "Страхові виплати"), 91 "Загальновиробничі витрати", 44 "Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)" (441 "Прибуток нерозподілений", 442 "Непокриті збитки", 443 "Прибуток, використаний у звітному періоді") [3; 4].

У бухгалтерському (фінансовому) обліку і фінансовій звітності визначається валовий прибуток (збиток), а чистий валовий прибуток (збиток) окремо не обраховується. Його можна вираховувати підприємству на свій розсуд в

управлінських цілях, а також для формування звітів для потреб різних користувачів облікової інформації.

Розрахунок розподілу ВМП за оберненим методом на основі чистого валового прибутку здійснюється на базі попереднього розрахунку методу розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку, а суми переставляються у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Прорахунок річної суми розподілу ВМП за методом на основі чистого валового прибутку визначається множенням суми розподілу ВМП, на коефіцієнт розподілу ВМП, який обраховується діленням чистого валового прибутку за окремі періоди на плановий обсяг чистого валового прибутку за увесь період розподілу.

Валовий прибуток (збиток) визначається за формулою:

$$ВП(З) = ЧД - СРП,$$

де: *ВП(З)* – валовий прибуток (збиток); *ЧД* – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); *СРП* – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Вираховується податок з валового прибутку за формулою:

$$ПВП = ВП \times 18\%,$$

де: *ПВП* – податок з валового прибутку; *ВП* – валовий прибуток; *18%* – ставка податку на прибуток.

Обчислюється чистий валовий прибуток (збиток) за формулою:

$$ЧВП(З) = ВП(З) - ПВП,$$

де: *ЧВП(З)* – чистий валовий прибуток (збиток).

Дистрибуцію (англ. *distribution* – розподіл) ВМП за методом на основі чистого валового прибутку виконують за формулами:

$$РСРВМП = СРВМП \times КРВМП,$$

де: *РСРВМП* – річна сума розподілу ВМП; *СРВМП* – сума розподілу ВМП; *КРВМП* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$КРВМП = ОЧВП : ПОЧВП,$$

де: *ОЧВП* – плановий або фактичний обсяг чистого валового прибутку за окремі періоди; *ПОЧВП* – плановий обсяг чистого валового прибутку за увесь період.

Визначення методу розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку можна виконувати також за іншим варіантом:

$$РСРВМП = ОЧВП \times КРВМП,$$

$$КРВМП = СРВМП : ПОЧВП.$$

Аллокацію (англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП за методом на основі чистого валового прибутку можна робити за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Розподіл ВМП за методом на основі чистого валового прибутку розглянемо на прикладі.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 57000 грн, строк розподілу – 5 років. Протягом цього періоду передбачається отримати 272000 грн чистого валового прибутку, у тому числі: за 1-й рік – 74000 грн, за 2-й рік – 60000 грн, за 3-й рік – 57000 грн, за 4-й рік – 43000 грн, за 5-й рік – 38000 грн.

Коефіцієнти розподілу ВМП становлять: за 1-й рік – 0,2721 ($74000 : 272000 = 0,2721$), за 2-й рік – 0,2206 ($60000 : 272000 = 0,2206$), за 3-й рік – 0,2096 ($57000 : 272000 = 0,2096$), за 4-й рік – 0,1580 ($43000 : 272000 = 0,1580$), за 5-й рік – 0,1397 ($38000 : 272000 = 0,1397$).

Списання ВМП за 1-м способом (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку представлено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) методу на основі чистого валового прибутку

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий валовий прибуток, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	74000	0,2721	15510
2	57000	60000	0,2206	12574
3	57000	57000	0,2096	11947
4	57000	43000	0,1580	9006
5	57000	38000	0,1397	7963
x	Разом	272000	1	57000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) оберненого методу на основі чистого валового прибутку

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий валовий прибуток, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	38000	0,1397	7963
2	57000	43000	0,1580	9006
3	57000	57000	0,2096	11947
4	57000	60000	0,2206	12574
5	57000	74000	0,2721	15510
x	Разом	272000	1	57000

[авторська розробка]

Як можна побачити з таблиць 1 і 2, при використанні 1-го способу (від початкової (первісної) суми ВМП) методу на основі чистого валового прибутку, кожного року ВМП відраховувались із початкової (первісної) суми і за 5 років були повністю розподілені.

В таблицях 3 і 4 розглянуто 2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку.

Таблиця 3

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі чистого валового прибутку

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий валовий прибуток, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57000	74000	0,2721	15510
2	41490	60000	0,2206	9153
3	32337	57000	0,2096	6778
4	25559	43000	0,1580	4038
5	21521	38000	0,1397	21521
x	Разом	272000	1	57000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) оберненого методу на основі чистого валового прибутку

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий валовий прибуток, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	21521	38000	0,1397	21521
2	25559	43000	0,1580	4038
3	32337	57000	0,2096	6778
4	41490	60000	0,2206	9153
5	57000	74000	0,2721	15510
x	Разом	272000	1	57000

[авторська розробка]

Результати розрахунку 2-го способу (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів розподілу ВМП свідчать, що при його застосуванні списання ВМП відбувалось із залишкової (поточної) суми, а тому ВМП в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках повністю не розподілились і були віднесені у витрати періоду.

Висновки. Розподіл ВМП можна здійснювати за оберненим методом на основі чистого валового прибутку.

Чистий валовий прибуток (збиток) обчислюється як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку) та податку з валового прибутку.

Щоб обрахувати обернений метод розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку, спочатку потрібно вирахувати метод розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку, і суми переставити у протилежній черговості: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Обернений метод розподілу ВМП на основі чистого валового прибутку можна розраховувати за двома способами: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). (у редакції Наказу Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Мирослава Магденко

бакалавр, кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, Україна

Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого впливу на європейські ринки. Аграрний потенціал України з кожним роком привертає дедалі більше уваги великих іноземних інвесторів та банківського сектору економіки. Більшість із них з оптимізмом дивляться на можливості фінансування у розвиток агробізнесу. Однак, сільськогосподарське виробництво відрізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язано з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різні кліматичні та погодні умови, дію яких у багатьох випадках контролювати неможливо. Найбільш поширеним інструментом поділу ризиків у сільському господарстві є страхування, тому дана тема є досить актуальною і привертає увагу науковців.

Проблемні питання розвитку ринку агрострахування та способи їх вирішення активно досліджуються такими вітчизняними науковцями, як І. В. Жмурко [1], Г. В. Клеріні [2], О. Т. Прокопчук [3]. Однак відсутність комплексного підходу не дозволяє сформулювати ефективне наукове вирішення проблем системи страхування в аграрному секторі з урахуванням сьогоденних реалій в умовах війни.

Метою роботи є виявлення сучасних проблем ринку страхування сільськогосподарської продукції в Україні та пропозиції основних способів вдосконалення системи страхування в аграрному секторі.

У сучасному світі найбільш надійним та ефективним інструментом управління сільськогосподарськими ризиками визнано агрострахування. Але ринок страхування сільськогосподарської продукції в Україні не достатньо розвинений, це можна побачити на основі статистичних даних за 2016-2018 рр., що наведені у табл. 1. Це були останні дані щодо динаміки розвитку ринку агрострахування, оскільки вони збиралися на добровільній засаді, наразі такі дані не акумулюються.

Таблиця 1

**Динаміка сільськогосподарського страхування в Україні
за 2016-2018 роки**

Показники	2016	2017	2018	2018 р. у % до 2017 р.
Кількість компаній, од.	11	18	10	55,6
Кількість договорів страхування, од.	793	957	1 205	125,9
Застрахована площа, тис. га	700	661	974	147,4
Частка застрахованої площі, %	3,11	3,01	2,92	97,0
Страхова сума, млн. грн.	6 240	5 933	6 674	112,5
Сума сплачених страхових премій, млн. грн.	157,0	204,3	208,8	102,2
Середня ставка премії, %	2,5%	3,4%	3,1%	91,2
Рівень виплат, %	44,2%	4,9%	2,8%	57,1

Джерело: розроблено автором на основі [5].

Проаналізувавши дані, що наведені у таблиці можна сказати, що кількість постачальників послуг, що пропонують агрострахування скоротилася майже вдвічі. Кількість укладених договорів страхування має тенденцію до збільшення, що є позитивним показником розвитку ринку агрострахування. Частка застрахованої площі має тенденцію до зменшення та є незначною. Сума сплачених страхових премій також зростає, що є наслідком девальвації національної валюти. Середня ставка премії є не високою, а рівень виплат значно скоротився, що вказують на проблемний розвиток агрострахування в країні.

Існують певні проблеми у сфері агрострахування, а також із страховими продуктами для агросектору України, ключовими з них є: недосконалість законодавства у сфері агрострахування, яке б давало змогу захистити майно від пошкодження або знищення внаслідок воєнних дій [2]; більшість тарифних ставок не збалансовані актуарно, тобто не показують об'єктивну вартість майбутніх збитків та ймовірність настання ризиків; страховики не мають кваліфікованих сільськогосподарських актуаріїв у себе в штаті та не проводять регулярних перерахунків тарифних ставок; страхові компанії використовують різні підходи для встановлення страхової суми за договорами (виробничі витрати та вартість урожаю); процедури обчислення збитків та огляду полів не стандартизовані та страховики використовують різну методологію; тексти договорів страхування мають бути перероблені, оскільки у більшості випадків вони розробляються на користь страхових компаній; страхові компанії не витримують тимчасових та технологічних термінів, порушуючи принципи належної страхової практики; більшість страхових компаній не мають достатньої кількості кваліфікованих фахівців, і їх регіональні підрозділи в основному обмежені в ресурсах для адміністрування страхових угод [1]; низький рівень використання ІТ-технологій у аграрному секторі, що призводить до більшої ймовірності виникнення страхових випадків в агросекторі.

Агрострахування відіграє ключову роль у забезпеченні соціального та економічного розвитку країни та є важливим заходом для підвищення економічної стабільності в цілому. У зв'язку з цим розробка оперативних заходів покращення роботи діючої системи агрострахування в Україні сприятиме ефективному розвитку сільського господарства у сучасних умовах.

Перспектива розвитку страхування щодо аграрного сектору економіки України передбачає реалізацію наступних заходів:

- 1) створення концепції функціонування українського ринку агрострахування;
- 2) побудова у довгостроковій перспективі моделі розвитку системи страхування агроризиків:
 - приведення чинного законодавства відповідно до світових стандартів і вимог забезпечення правової захищеності, прозорої діяльності як страхових компаній, так і аграрних підприємств;
 - прийняття законопроекту № 8025 передбачає зміни до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [4] щодо запровадження страхування сільськогосподарської продукції та об'єктів її зберігання (знаходження) або переробки від ризиків унаслідок бойових та воєнних дій [2];
 - створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища на страховому ринку і вдосконалення страхового нагляду через ефективну систему моніторингу та аудиту;
 - вдосконалення наявних страхових продуктів та впровадження інноваційних продуктів (індексних схем страхування), які зараз стають популярними у

міжнародному співтоваристві страховиків за їхню об'єктивність та просту структуру;

- взаємодія держави та приватних страхових компаній шляхом розробки партнерської програми;

- удосконалення української метеорологічної системи та використання сучасних засобів спостереження на існуючих станціях, включаючи залучення супутників та космічних технологій;

- реформування інформаційної системи щодо даних сільськогосподарської статистичної звітності (звітність страховиків, урожайність, погодні умови, а також річні звіти щодо зафіксованих ризикових подій тощо).

3) використання сучасних ІТ-технологій в аграрному секторі з метою запобігання непередбачуваним страховим випадкам:

- залучення безпілотних літальних апаратів та дронів;

- розвиток системи точного землеробства з використанням технологій глобальних навігаційних супутникових систем і систем дистанційного зондування Землі;

- агроскаутінг, який передбачає використання мобільних додатків для моніторингу стану землекористування у межах конкретного поля [3].

Отже, проаналізувавши проблеми системи страхування в аграрному секторі України було запропоновано способи її вдосконалення. Запропоновані заходи допоможуть стабілізувати доходи виробників та зменшити коливання цін на сільськогосподарську продукцію, покращать доступ виробників до фінансових послуг, що дозволить їм використовувати сучасні технології та збільшити у майбутньому виробництво стратегічних видів сільськогосподарської продукції, а також впровадження сучасних технологій у сфері страхування надасть змогу запобігти можливим ризикам сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел:

1. Жмурко І.В. Особливості страхування в аграрному секторі. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 21. С. 267-271.
2. Клеріні Г.В. Агροстрахування в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання і виклики майбутнього. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 179-183.
3. Прокопчук О.Т. Функціонування агрострахового ринку в Україні: концептуальні засади теорії та практики : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2020. 320 с.
4. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI/ Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (дата звернення : 28.02.2024).
5. Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році : аналітичне дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства за підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група світового банку). URL : www.ifc.org/ (дата звернення : 29.02.2024).

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ

Рожко Віктор Іванович

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Соціально відповідального маркетингу виступає одним із інструментів реалізації соціальної політики держави, спрямованої на зниження соціального напруження, досягнення рівноваги та стабільності у суспільстві, а також зростання добробуту та якості життя населення. У такому випадку, бізнес бере на себе зобов'язання щодо реалізації соціальних проєктів та програм у співпраці з державою, громадськими організаціями та місцевою громадою з метою забезпечення стабільного й ефективного розвитку соціальної системи.

З іншого боку, соціально відповідального маркетингу тісно пов'язана із розвитком соціальної економіки, що спрямована на забезпечення стабільного економічного, соціального та політичного розвитку суспільства шляхом забезпечення соціального захисту та підвищення якості життя населення, справедливого перерозподілу доходів між різними соціальними групами, гарантування умов для розвитку особистості та реалізації її потенціалу та ін. Якщо держава є політично стабільною, підтримує розвиток людського потенціалу та залучає до соціального партнерства різні групи населення, це стимулює бізнес до підвищення і подальшого якісного удосконалення соціальної відповідальності.

У рамках даного дослідження бізнес і підприємство розглядаються як тотожні поняття, які означають самостійний, офіційно зареєстрований суб'єкт господарювання, що реалізує господарську компетенцію і здійснює виробничу, науково-дослідну, комерційну та іншу господарську діяльність з метою отримання прибутку шляхом задоволення потреб домогосподарств, громадських та господарюючих суб'єктів. Основою ефективної реалізації господарської діяльності є використання інструментів маркетингу з метою найбільш повного задоволення потреб споживачів та збільшення прибутку підприємства. Забезпечення соціально відповідального маркетингу тісно пов'язане з реалізацією соціально відповідального маркетингу, що допомагає вибудувати стабільні ефективні відносини зі споживачами та партнерами, а також підвищити імідж підприємства.

На даний час не існує єдиного підходу до визначення соціально відповідального маркетингу. Дослідники виділяють такі категорії як «соціально відповідального маркетингу», «соціально-етичний маркетинг», «соціальний маркетинг», «соціальна

концепція маркетингу» та ін., які мають ряд спільних і відмінних рис. Серед названих концепцій особливу увагу слід звернути саме на соціально відповідальний маркетинг, який є основою розвитку підприємств у ринкових умовах господарювання та їх соціальної відповідальності.

На думку відомого французького вченого Жан-Жака Ламбена, який зробив вагомий внесок у дослідження сутності маркетингу, маркетинг представляє собою соціальний процес, спрямований на задоволення потреб і побажань людей та організацій шляхом забезпечення вільного конкурентного обміну товарами та послугами, що мають цінність для покупця [8, с. 36]. У трактуванні Ж.-Ж. Ламбена маркетинг не передбачає додаткової соціально відповідального маркетингу, адже реалізується на основі вільного конкурентного обміну і спрямований на найбільш повне задоволення потреб споживачів. Підприємці переслідують економічні цілі, а споживачі можуть потерпати від неякісної продукції та неетичних дій зі сторони компаній.

Досліджуючи генезис концепції соціально відповідального маркетингу, слід відзначити три етапи послідовного розвитку концепції – соціальний маркетинг, соціально-етичний маркетинг і соціально відповідальний маркетинг. Розглянемо перелічені етапи більш детально.

Першим етапом розвитку соціально відповідального маркетингу стало формування на рубежі XX-XXI століть поняття соціального маркетингу, що було пов'язано з появою соціальних інвестицій, соціально відповідального маркетингу і розвитком соціальної економіки, заснованої на етичних нормах ведення господарської діяльності.

У той же час деякі дослідники наполягали на тому, що бізнес має переслідувати лише економічні інтереси. Наприклад, А. Каролл стверджував що підприємства не належать державі, а тому можуть не надавати суспільних послуг і не створювати суспільні служби, адже це обов'язок державних організацій, діяльність яких фінансується за рахунок податкових надходжень. З іншого боку, А. Каролл також зазначав, що бізнес є частиною суспільства і тому має розглядати свої дії як частину виконуваної ролі в суспільстві і звертати увагу на наслідки такої діяльності [7, с. 271].

На противагу, Ф. Котлер та Дж. Мейкенз зазначали, що соціальна концепція маркетингу – це новітнє досягнення філософії маркетингу, яке стверджує, що підприємство має визначати заздалегідь потреби, побажання та інтереси свого цільового ринку та задовольняти їх більш ефективно порівняно з конкурентами, при тому так, щоб підтримувати або підвищувати рівень добробуту споживача або суспільства в цілому [9, с. 45]. Такий підхід підтримав і Ж.-Ж. Ламбен, який підкреслив, що маркетингологи мають знаходити баланс між найчастіше суперечливими критеріями: прибутком компанії, задоволенням потреб споживачів та інтересами суспільства [8, с.62].

Соціальний маркетинг – це дослідження ринку не тільки з позиції окремого маркетингу, а всіх зацікавлених в успішному розвитку цього маркетингу груп, як ринковий інструмент соціальний маркетинг здатен виявити ті «вузькі місця» в розвитку національної економіки, що не контролюються ринком. Це відбувається в силу того, що в деяких галузях виробляються «суспільні товари», які навіть не завжди мають товарну форму, так як виробляються і реалізуються як суспільне благо [9].

Грішнова О. А. розглядає соціальний маркетинг як вивчення і формування потреб покупців і задоволення їх більш ефективними методами, ніж конкуренти, за умови підвищення добробуту всіх членів суспільства. Під добробутом розуміється сукупність матеріальних, духовних, соціальних благ, якими володіє суб'єкт добробуту

і які використовує для задоволення своїх потреб. Соціальний маркетинг являє собою, таким чином, механізм узгодження потреб і інтересів споживачів, маркетингу і суспільства [10, с. 47].

Зарецький А. Д. визначає соціальний маркетинг як встановлення потреб та інтересів цільових ринків і забезпечення бажаної задоволеності більш ефективними, ніж у конкурентів, способами з одночасним збереженням і зміцненням благополуччя споживача і суспільства [6, с. 92]. Такий підхід акцентує увагу на необхідності підпорядковувати цілі розвитку підприємства загальній меті підвищення добробуту споживачів і суспільства.

Шталь Т. В. зазначає такі риси соціального маркетингу:

- систематичний процес планування і прийняття рішень на основі аналізу ситуацій і формулювання цілей з метою вирішення соціальних завдань;
- спрямування на вирішення соціальних завдань;
- приналежність до багатогранних форм прояву некомерційних організацій із політичного, релігійного та культурного середовища;
- систематичний розвиток маркетингової концепції, яка передбачає застосування різноманітних маркетингових інструментів [5, с. 101].

Другим етапом розвитку соціально відповідального маркетингу стало формування на початку XXI ст. категорії «соціально-етичний маркетинг», яка передбачає більшу відповідальність власників і менеджерів підприємств за результати своєї діяльності перед місцевими громадами, органами місцевого самоврядування, суспільством і державою.

Дослідження підходів до трактування поняття соціально-етичного маркетингу показали, що в основі цієї концепції лежить положення, згідно до якого завдання організації полягають у визначенні потреб та інтересів цільових ринків, а також задоволенні споживачів більш ефективними і продуктивними, ніж у конкурентів, способами за збереження або зміцнення добробуту споживача і суспільства в цілому. Добробут визначається тим, наскільки задовольняються матеріальні, соціальні та духовні потреби споживачів і працівників, а також на скільки дотримуються морально-етичні норми і який рівень розвитку міжособових і соціальних відносин спостерігається на підприємстві та у співпраці із суб'єктами зовнішнього середовища.

На думку Дідківської К. В., соціально-етичний маркетинг – це комплексна взаємодія маркетингу зі стейкхолдерами, заснована на визнанні вирішальної ролі соціальної відповідальності, метою якої є задоволення потреб цільових ринків за умови збереження людських, матеріальних, енергетичних та інших ресурсів, охорони навколишнього середовища в довгостроковій перспективі. Концепція соціально-етичного маркетингу враховує соціальні, екологічні та етичні потреби суспільства, а досягнення балансу прибутків, задоволення запитів споживачів і суспільних інтересів має проходити взаємопов'язано [2, с. 103].

На основі запровадження соціально-етичного маркетингу бізнес робить свій внесок у розвиток економіки і підвищення добробуту суспільства, що передбачає врахування принципів соціальної справедливості, соціальної відповідальності (перед споживачами і співробітниками), екологічної безпеки виробництва, попередження соціальних конфліктів, участі маркетингу в соціально- економічному розвитку території [4, с. 105].

Узагальнюючи різні підходи, можна зазначити, що на думку дослідників і представників маркетингу, основою соціально-етичного маркетингу є принципи:

- основна мета маркетингу полягає в задоволенні розумних, здорових потреб споживачів відповідно до гуманних інтересів суспільства;

- підприємство постійно зайнято пошуком можливостей створення нових товарів, які більш повно задовольняють потреби покупців, і готове систематично вносити удосконалення у відповідності з їх інтересами;
- бізнес має відмовитись від виробництва та продажу товарів, які суперечать інтересам споживачів, і особливо, якщо вони можуть завдати шкоди споживачеві й суспільству в цілому;
- споживачі, спираючись на власні дії і громадську думку, повинні підтримувати тільки ті підприємства, які підкреслено піклуються про задоволення нормальних здорових потреб носіїв платоспроможного попиту;
- споживачі, піклуючись про збереження і підвищення якості життя, не купують товари підприємств, що використовують технології, які шкодять навколишньому середовищу;
- бізнес має створювати і впроваджувати в практику такі програми соціально-економічного розвитку, які враховують інтереси підприємства і трудового колективу [1].

Соціальний маркетинг і соціально-етичний маркетинг стали передтечею формування соціально відповідального маркетингу, у рамках реалізації якого, на думку Котлера Ф., завдання маркетингу полягає у визначенні потреб, прагнень і інтересів цільових ринків і їх задоволення у спосіб, більш ефективний і результативний, ніж у конкурентів, таким чином, що зберігає або покращує добробут споживачів і суспільства [3, ст. 22]. «Маркетинговий» підхід до визначення сутності соціальної відповідальності акцентує увагу на потребах та інтересах споживачів і ставить їх на перше місце, посуваючи інтереси власників та менеджерів підприємства.

Список використаних джерел:

1. Аделькін Ф. Результати дослідження соціальної відповідальності українського маркетингу / Ф. Аделькін. – К. : Блакить, 2005. – 349 с.
2. Дідківська К. В. Актуалізація ролі соціально-етичного маркетингу в сучасних умовах господарювання / К. В. Дідківська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 102–107.
3. Маркетинговий менеджмент: [підручник] / Ф. Котлер [та ін.; відп. ред.: О. П. Голікова; пер. з англ.: П. Т. Махрінський, Н. В. Сакаль]. – Адапт. вид. – К.: Хімджест. 2008. – 717 с.
4. Лозинська Т. М. Теоретико-методологічні засади державного регулювання продовольчого ринку України / Т. М. Лозинська // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2006. – №1. – С. 65–70.
5. Шталь Т. В. Соціальний маркетинг і соціально відповідального маркетингу: взаємозв'язки й результати / Т. В. Шталь, О. О. Тищенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – №4. – С. 97–104.
6. Зарецкий А. Д. Корпоративная социальная ответственность: мировая и отечественная практика / А. Д. Зарецкий, Т. Е. Иванова // Успехи современного естествознания. – 2011. – №12. – С. 91–93.
7. Carroll A. B. Corporate Social Responsibility: Evolution of Definitional Construct / A. B. Carroll // Business and Society. – 1999. – Vol. 38. – № 3. – P. 268–295.
8. Lamben J.-J. Market-oriented management. Strategic and operational marketing / J.-J. Lamben. — SPb., 2007. — 800 p
9. Kotler F. Marketing management / F. Kotler, K.L. Keller, A.F. Pavlenko [and others]. — K.: Himdzhest, 2008. — 720 p
10. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків: монографія / О. А. Грішнова, Г. Ю. Міщук, О. О. Олійник. – Рівне : НУВГП, 2014. – 216 с.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Демків Ірина Олегівна

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет, Україна

Трепет Назарій Михайлович

здобувач освітньо-наукової програми «Менеджмент»
Західноукраїнський національний університет, Україна

Цифрова трансформація економіки та суспільства формує принципово нове середовище здійснення господарської діяльності підприємств. Цифровізація, з одного боку, привносить помітні зміни у зовнішнє середовище функціонування суб'єктів господарювання: розвиваються інструменти, засоби, а, відтак, масштабуються цифрові комунікації, причому як між економічними агентами, так і економічними агентами та споживачами, в суспільному середовищі на загал; змінюються джерела та форми отримання інформації; розвиваються нові запити та потреби, які все більше заміщають традиційні; створюються нові форми комерції та розрахунків, цифрових платежів і т. п.

З іншого боку, цифрова трансформація національної економіки видозмінює і внутрішнє середовище суб'єктів господарювання. Якщо підприємство планує залишатися конкурентоспроможним, йому слід впроваджувати цифрові комунікації у технологічні бізнес-процеси й операції, переходити на сучасні технології, як от – блок-чейн, 3D-друк, Інтернет-речей, віртуальна реальність тощо, оцифровувати внутрішні комунікації, включно з системами менеджменту, відносин з персоналом і т. п. [1,с.45].

Окремої уваги набувають питання маркетингу в цифровому середовищі. Засоби та інструменти класичного маркетингу стають все менш дієвими і менш конкурентоспроможними в порівнянні з можливостями діджитал-маркетингу, а також Інтернет-маркетингу [2,с.70]. Суб'єкти бізнесу, які використовують інструменти Інтернет-маркетингу отримують істотні переваги відносно обсягів цільової аудиторії, більших масштабів поширення інформації та комунікації з покупцями і споживачами, кращої реклами власної продукції (послуг), ширшого спектру інструментів стимулювання збуту та ін.

Водночас, в плані забезпечення конкурентоспроможності бізнесу в умовах цифровізації у підприємств головно виникають наступні проблемні аспекти:

стагнація традиційних (у порівнянні з новими цифровими) ринків, їх секторів; цифровізація пошукових систем та комунікаційних мереж; посилення ризиків, пов'язаних із людським чинником; посилення вимог до кадрового забезпечення підприємств у частині цифрових компетенцій; зростання та урізноманітнення прямої та непрямої конкуренції та ін.

З метою забезпечення належного рівня конкурентоспроможності підприємств в умовах цифровізації їх менеджменту слід працювати над вдосконалення корпоративної системи Діджитал-маркетингу з фокусом на характеристиках продукту, що містить достатній інформаційний та комунікаційний супровід, створенням і втіленням в життя інформаційно-комунікаційних інноваційних технологій із урахуванням потенційних запитів споживачів в умовах постійної системної цифрової трансформації суспільства. Для цього слід персоніфікувати споживачів з використанням відповідних інструментів (великі бази даних, платформи для комунікації), співпраці з провідними суб'єктами системи локальних цифрових комунікацій.

Список використаних джерел:

1. Vasylytsiv T., Mulska O., Levytska O., Lupak R., Semak B., Shtets T. Factors of the Development of Ukraine's Digital Economy: Identification and Evaluation. *Science and innovation*. 2022. № 18 (2). P. 44-58.
2. Lupak R., Kunytska-Iliash M. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Інноваційна економіка*, 2017. № 7-8. С. 70.

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ВРЯДУВАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Медяник Юлія Геннадіївна

ORCID ID: 0009-0002-8500-829X

викладач закладу вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Ложечка Юлія Олексіївна

здобувач вищої освіти спеціальності

281 Публічне управління та адміністрування

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Анотація. У статті висвітлені основні економічні інструменти врядування в сфері охорони здоров'я. Описані зміни в системі охорони здоров'я, які пов'язані з агресією РФ та пошук шляхів відновлення наслідків війни. Окреслена оцінка національних закладів охорони здоров'я, які відіграють ключову роль у реалізації стратегії реформування галузі.

Детально розглянуті принципи відновлення сфери охорони здоров'я. Визначено, що охорона здоров'я це складна багатофункціональна система з невід'ємними організаційно-структурними компонентами, різних форм власності і підпорядкування. Зазначені у статті принципи дозволять посилити економічні, правові і організаційні механізми впливу на систему взагалі.

Виклад основного матеріалу. Реформи у сфері охорони здоров'я змінили національну модель фінансування системи охорони здоров'я, передбачивши перехід від системного фінансування до оплати фактично наданих послуг. Це сприяло модернізації системи та впровадженню ефективніших моделей надання послуг. Використання цифрових технологій та інформаційно-комунікаційних систем стало невід'ємною частиною реформи, суттєво посиливши нові способи надання та оплати медичних послуг в Україні.

Останнім часом Україна зазнала низки атак на систему охорони здоров'я. Фізична руйнація ресурсів охорони здоров'я у поєднанні з психологічним впливом війни на працівників охорони здоров'я та суспільство загалом має негативні наслідки. 30 листопада 2022 р. Всесвітня організація охорони здоров'я зафіксувала 715 атак на заклади охорони здоров'я [6]. З огляду на складність процедури підтвердження кожної події їх фактична кількість збільшується, тому виникає велика необхідність забезпечення адекватності медичної допомоги та правильного розподілу державних коштів і капітальних вкладень на реконструкцію системи. За результатами спільної оцінки завданих збитків та потреб відновлення України 1 червня 2022 р. Урядом, Світовим банком та Європейською комісією [1; 7], були виявлені загальні збитки, що склали 1,4 мільярда доларів. За оцінкою витрати на вивезення сміття та знесення пошкоджених будівель, втрачену вигоду для приватних постачальників послуг, а також передбачувані додаткові збитки через обмежений доступ населення до медичної допомоги, країна втратила 6,4 мільярда доларів. Загальні потреби у відновленні сектора охорони здоров'я становлять \$15,1 млрд та включали кошти на відновлення пошкодженої інфраструктури та покриття збитків у

секторі охорони здоров'я, а також покращення доступу українців до ключових послуг охорони здоров'я [7].

Незважаючи на те, що національні інститути України продовжують працювати в умовах війни, необхідно зміцнювати та підтримувати стратегічні функції та механізми координації Міністерства охорони здоров'я (МОЗ). Аналогічно, національні заклади охорони здоров'я, які відіграють ключову роль у реалізації стратегії реформи, Національна служба охорони здоров'я України (НСЗУ), Центр громадського здоров'я, Центр медичних закупівель України, перебувають під великим тиском та не мають достатніх ресурсів і персоналу, щоб реагувати на потреби населення, що постійно зростають [5]. Цей сценарій збільшує ризик нескоординованого ухвалення рішень та паралельних систем, що в кінцевому підсумку може поставити під загрозу розвиток та стабільність сектору охорони здоров'я, ставлячи під загрозу успіхи, які насилу досягнуті в результаті реформ з 2016 року [2]. Зміцнення політики та інститутів національної системи охорони здоров'я для керівництва процесом відновлення охорони здоров'я запроваджує універсальні підходи та інструменти державного управління для вирішення проблем управління охороною здоров'я.

Охорона здоров'я є складною, багатофункціональною системою, невід'ємними організаційними та структурними елементами якої є мережа медичних установ з різними формами власності та підпорядкування залежно від джерела фінансування, організаційно-правової форми та способу створення, що визначає багатосторонній характер охорони здоров'я, де поряд з державними, комунальними, відомчими медичними закладами функціонують приватні суб'єкти медичної діяльності.

До основних інструментів управління у сфері охорони здоров'я належать: економічні, правові та організаційні механізми, які забезпечують ефективну діяльність у сфері охорони здоров'я; визначення нормативів та обсягів фінансування бюджету та інших контролюючих органів; державне фінансування соціально-економічних, медико-санітарних, оздоровчих та профілактичних програм; нагляд та контроль за створенням безпечних для здоров'я умов праці; організація медичної допомоги, яка доступна всім громадянам; створення міжурядових угод та міжнародного співробітництва з питань охорони здоров'я, сприяння підтримці рівня здоров'я населення країни.

При виділенні основних інструментів управління слід дотримуватись наступних принципів: підзвітність; ефективність; орієнтація на людину; рівність; резильєнтність, партнерство (таблиця 1).

Таблиця 1

Принципи підтримки сфери охорони здоров'я в Україні

ПРИНЦИПИ					
Підзвітність	Ефективність	Орієнтація на людину	Рівність	Резильєнтність	Партнерство
Чітка і прозора функціональна специфікація інституційної структури та чіткий розподіл ролей і відносин	Ефективне керівництво системою для забезпечення ефективного надання послуг, дотримуючись державної політики	Система медичного обслуговування направлена на задоволення потреби пацієнтів на високому рівні	Потреби різних пацієнтів однаково важливі	Здатність адаптуватися до нових потреб і різноманітних ситуацій для забезпечення безперервності догляду в умовах високої мобільності населення, кількості ВПО та біженців	передбачає максимальну медичну користь для пацієнта, персоналу, лікарень та спільноти і може бути реалізовано через успішну взаємодію між усіма зацікавленими сторонами

Складено авторами на основі джерел [2; 3; 4]

Принцип підзвітності вимагає визначення ролей та функцій на всіх рівнях державного управління, серед національних установ, агенцій у сфері охорони здоров'я, а саме: у Центральному агентстві закупівель «Медичні закупівлі України», МОЗ, НСОЗ та Центр громадського здоров'я МОЗ. Принцип підзвітності поширюється на новостворені мережі медичних установ лише на рівні установи і лише на рівні місцевого самоврядування. Посилення механізмів залучення населення та територіальних спільнот у вирішення проблем, таких як: створення програми медичних гарантій, планування мережі установ, моніторинг та зворотний зв'язок з боку державного сектору щодо якості та доступності послуг та розмірів неформальних тарифів, а також підвищення соціальної відповідальності, особливо притягнення громадянського суспільства до інформування органів влади про можливі випадки корупції та шахрайства.

Для забезпечення підзвітності у прозорих процесах державних закупівель при великих капіталовкладеннях необхідно посилити наглядовий потенціал на всіх рівнях державного управління та розробити бази даних, системи та процеси для моніторингу використання інвестиційних коштів. Незалежні експертні комітети допоможуть забезпечити відбір інвестиційних проєктів та розподіл коштів відповідно до принципу підзвітності. Процес прийняття таких рішень має бути керованим та прозорим, беручи до уваги безліч зацікавлених сторін із різними інтересами, які прогнитимуть вплинути на рішення.

Принцип ефективності ґрунтується на визначенні ролей та функцій у національному уряді та між міністерствами, особливо спільно з Міністерством фінансів та Міністерством економіки при плануванні багаторічного бюджету поточних та інвестиційних витрат, а також в інших міністерствах, з метою забезпечення міжсекторального підходу до охорони здоров'я.

Орієнтованість на людину означає, що державні та місцеві органи влади повинні використовувати надійні дані про потреби та застосовувати прозорі критерії щодо пріоритетів фінансування та координації інвестицій у різних регіонах країни. Цей принцип передбачає оптимізацію лікарняної мережі за рахунок розширення доступу до амбулаторних та одноденних послуг. Це має сприяти підвищенню ролі багатопрофільних установ та посиленню контролю за спеціалізованими лікарнями. Слід активізувати зусилля щодо перепроєктування лікарняних закладів округу, включивши до них національні стандарти, керівні принципи та нагляд для вирішення проблем зі зміною чисельності населення, скорочення надлишкових потужностей або реконструкції установ для задоволення нових потреб у медичній допомозі, особливо тих, які в даний час необхідні для реабілітації.

Важливим фактором, що сприяє реалізації всіх критеріїв, орієнтованих на пацієнта, є подальший розвиток електронних систем медичної і фінансової інформації та забезпечення їхньої функціональної сумісності. Цифровізація дозволяє інтегрувати медичні та соціальні послуги в багато програм охорони здоров'я, при необхідності пов'язуючи окремі послуги послугами у галузі громадського здоров'я, сприяючи розумному фінансовому управлінню та впроваджуючи ефективні методи оплати послуги.

Справедливість включає скорочення географічних відмінностей у структурі системи охорони здоров'я та наявність механізмів і ресурсів, необхідних для охоплення населення, що живе у віддалених районах, груп населення з низькими доходами та найбільш вразливих груп населення. Необхідно також усунути перешкоди для попиту на медичні послуги, у тому числі необхідність усунення або компенсації транспортних проблем, постійну незахищеність поблизу лінії фронту, страх людей перед відвідуванням медичних установ у комендантську годину та інші обмеження на пересування, а також втрату доходів, що обмежує можливість

сплачувати зі своєї кишені, особливо у разі літніх людей з хронічними захворюваннями та обмеженою рухливістю.

Стійкість вимагає, щоб система охорони здоров'я була здатна реагувати на рутинні та невідкладні потреби людей у медичній допомозі та забезпечувати доступ до інтенсивної терапії та хірургічних послуг, які можуть бути безпечно надані лише за умов лікарні. Інтегрована модель надання послуг, орієнтована на людину, потребує інтеграції невідкладної, критичної та хірургічної допомоги у співтовариство через первинну допомогу через механізми зв'язку, транспортування.

Якщо державно-приватне партнерство слід вважати дієвою стратегією фінансування реабілітації установ чи капіталовкладень у надання спеціалізованих стаціонарних та амбулаторних послуг, вітчизняні інвестори та партнери з розвитку повинні забезпечити дотримання принципів, викладених у цьому документі, як критерії оцінки техніко-економічного обґрунтування конкретних типових замовлень.

Висновки. Застосування принципів до конкретних функцій системи охорони здоров'я може включати довгий список необхідних дій, хоча насправді вони тісно пов'язані і взаємопов'язані. В його основі лежить надання персоналізованих послуг охорони здоров'я та громадської охорони здоров'я, які включають зусилля медичних працівників, наявність та використання обладнання, ліків та витратних матеріалів, а також фізичної та цифрової інфраструктури охорони здоров'я. Аналогічно, на використання всіх цих ресурсів впливають фінансові стимули, а також правила та норми функціонування сфери охорони здоров'я. Спільне управління, поряд з покращенням цілісним управлінням охорони здоров'я, допомагає з'єднати всі частини системи охорони здоров'я для досягнення пріоритетних цілей у галузі охорони здоров'я.

Тому характер взаємовідносин державного та приватного секторів стане ключовим елементом реконструкції системи надання медичних послуг в Україні. Досвід, отриманий під час війни в Україні, показує, що рівності, ефективності та резильєнтності найкраще досягти у короткостроковій та середньостроковій перспективі за рахунок збереження державної власності на більшість інститутів сфери охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Допомога, відновлення та стійка відбудова. Надання допомоги Україні у задоволенні невідкладних та середньострокових економічних потреб. (2022) Вашингтон: Світовий Банк. Вилучено з: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099547405052230400/pdf/IDU063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c.pdf>.
2. Економіка охорони здоров'я: Підручник /За заг. ред. д. мед. н., проф. Парія В. Д.; Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. Житомир: ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2021. 288 с.
3. Принципи відновлення та трансформації системи охорони здоров'я в Україні (2022). Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я. 62 с. Вилучено з: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/361136>
4. Пріоритети у відновленні системи охорони здоров'я України (2022). World Health organization. European Region. 24 с.
5. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни [website]. Київ: Урядовий портал. (2022). Вилучено з: kmu.gov.ua
6. Stopping attacks on health care [вебсайт]. (2022). Geneva: World Health Organization. Вилучено з: <https://www.who.int/activities/stopping-attacks-on-health-care>.
7. World Bank. Україна: Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. (2022) Washington, D.C.: World Bank Group. Вилучено з: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530>

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Тарасов Сергій Юрійович

аспірант 1 курсу, спеціальності 073 Менеджмент
Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

Науковий керівник: Кривоберець Марина Миколаївна

канд. екон. наук, доц.
Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

Інноваційна корпоративна культура стає ключовим фактором успіху для багатьох організацій у сучасному бізнес-середовищі. Щоб досягти конкурентних переваг та стати лідером у своїй галузі, компанії повинні бути готові до постійних змін і сприяти інноваціям. Проте, формування інноваційної корпоративної культури вимагає системного підходу та ефективного управління змінами. У цій статті ми розглянемо важливість оцінки ефективності програм управління змінами у формуванні інноваційної корпоративної культури та ключові аспекти цього процесу.

Важливість програм управління змінами

Програми управління змінами є стратегічним інструментом, який дозволяє організаціям ефективно впроваджувати нові ідеї, процеси та технології. Вони спрямовані на зміну внутрішнього середовища компанії та створення умов для розвитку інноваційної культури [1]. Ці програми включають в себе планування змін, комунікацію з персоналом, підтримку лідерства та залучення працівників до процесу змін.

Сучасні організації стикаються з постійними викликами та змінами в бізнес-середовищі, що вимагає від них адаптації та інновацій. У цьому контексті важливим інструментом для досягнення успіху стають програми управління змінами.

Одним з основних завдань управління змінами є допомога організаціям у адаптації до змін в бізнес-середовищі. Це може включати в себе впровадження нових технологій, зміни в організаційній структурі, а також впровадження нових стратегій або процесів [2]. Програми управління змінами допомагають організаціям ефективно впроваджувати ці зміни та забезпечують їх успішне завершення.

Не менш важливим викликом в управлінні змінами є опір персоналу до нововведень. Програми управління змінами допомагають управляти цим опором шляхом ефективної комунікації, включення персоналу у процес прийняття рішень та забезпечення необхідної підтримки та навчання.

Програми управління змінами сприяють підвищенню ефективності роботи організації шляхом впровадження ефективних процесів та ініціатив, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Вони дозволяють організаціям швидше реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, що забезпечує їм конкурентні переваги [3].

Управління змінами сприяє створенню інноваційної культури в організації, що є ключовим фактором успіху в сучасному бізнес-середовищі. Програми управління

змінами створюють умови для стимулювання та підтримки інновацій, а також допомагають впроваджувати нові ідеї та проекти.

Організації, які успішно впроваджують програми управління змінами, зберігають свою конкурентоспроможність та готовність до майбутніх викликів. Вони швидше адаптуються до змін у ринкових умовах та забезпечують стабільність та успіх у довгостроковій перспективі.

Ключові аспекти оцінки ефективності програм управління змінами

Визначення метрик успіху. Першим кроком у оцінці ефективності програм управління змінами є визначення метрик успіху. Ці метрики можуть включати в себе зміни в корпоративній культурі, підвищення рівня інноваційності, зміни в рівні задоволеності та залученості працівників тощо.

Відстеження прогресу. Важливо систематично відстежувати прогрес у впровадженні змін та визначенні їх впливу на корпоративну культуру [4]. Це може включати в себе проведення анкетувань, спостереження за реакцією персоналу та аналіз даних проектів.

Залучення працівників. Ефективна оцінка програм управління змінами передбачає залучення працівників до процесу. Вони повинні мати можливість висловлювати свої думки та відчуття стосовно змін та їх впливу на корпоративну культуру.

Навчання та вдосконалення. Оцінка ефективності програм управління змінами має бути неперервним процесом, що передбачає навчання та вдосконалення [5]. Важливо враховувати отримані результати та коригувати стратегію змін у відповідності з ними.

У підсумку, програми управління змінами є важливим інструментом для досягнення успіху та забезпечення конкурентоспроможності сучасних організацій. Вони допомагають організаціям адаптуватися до змін, підвищують ефективність їхньої діяльності та стимулюють інновації, що є ключовими складовими успіху в сучасному бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Cummings, T. G., & Worley, C. G. (2014). Organization development and change. Cengage Learning.
2. Kotter, J. P. (2012). Leading change. Harvard Business Press.
3. Cameron, E., & Green, M. (2015). Making sense of change management: A complete guide to the models, tools, and techniques of organizational change. Kogan Page Publishers.
4. Armenakis, A. A., & Harris, S. G. (2002). Crafting a change message to create transformational readiness. *Journal of Organizational Change Management*, 15(2), 169-183.
5. Oreg, S. (2003). Resistance to change: Developing an individual differences measure. *Journal of Applied Psychology*, 88(4), 680-693.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ВІДНОВЛЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Євсєєв Вадим Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-0164-2991

кандидат військових наук, доцент, начальник центру перепідготовки

Національна академія Національної гвардії України, Україна

Відомо, що в наслідок збройної агресії російської федерації критична інфраструктура (далі – КІ) України зазнає значних руйнувань, пошкоджень та збитків (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Нанесені прямі та непрямі збитки окремим секторам КІ України^{*1}

Сектор КІ	Умовний номер сектору ²	Збитки (млрд. доларів США)		
		Прямі	Непрямі	Разом
Паливно-енергетичний сектор	1	8,8	27,2	36,0
Цифрові технології	2	0,51	1,4	1,91
Системи життєзабезпечення ³	3	58,6	19,9	78,5
Харчова промисловість та агропромисловий комплекс	4	8,7	40,3	49,0
Охорона здоров'я	5	2,9	2,7	5,6
Транспорт і пошта	6	37,643	23,2	60,843
Промисловість	7	11,4	51,5	62,9
Цивільний захист населення і територій ⁴	8	0,09	н/д ⁵	0,09
Охорона навколишнього природного середовища ⁶	9	60,741	н/д	60,741
Наукові дослідження та розробки ⁷	10	10,1	2,08	12,18
Фінансовий сектор	11	0,044	4,271	4,315
Соціальний захист ⁸	12	0,2	7,1	7,3
Державна влада та місцеве самоврядування ⁹	13	0,54	н/д	0,54
Разом за окремі сектори КІ		200,268	179,651	379,919

* Табл. складена автором за даними [1; 2 та ін.].

Примітки:

1 – табл. складена за даними, які були у публічному доступі станом на листопад 2023 року;

2 – використовується в рис. 1;

3 – з урахуванням зруйнованого та пошкодженого житлового фонду;

4 – лише з урахуванням знищених пожежних автомобілів;

5 – н/д – немає даних;

6 – з урахуванням знищеного лісового фонду, пошкоджених ґрунтів, завданої шкоди від викидів забруднюючих речовин в повітря та потреб на розмінування;

7 – з урахуванням зруйнованих та пошкоджених закладів освіти;

8 – з урахуванням зруйнованих та пошкоджених закладів соціальної підтримки;

9 – лише з урахуванням зруйнованих адміністративних будівель.

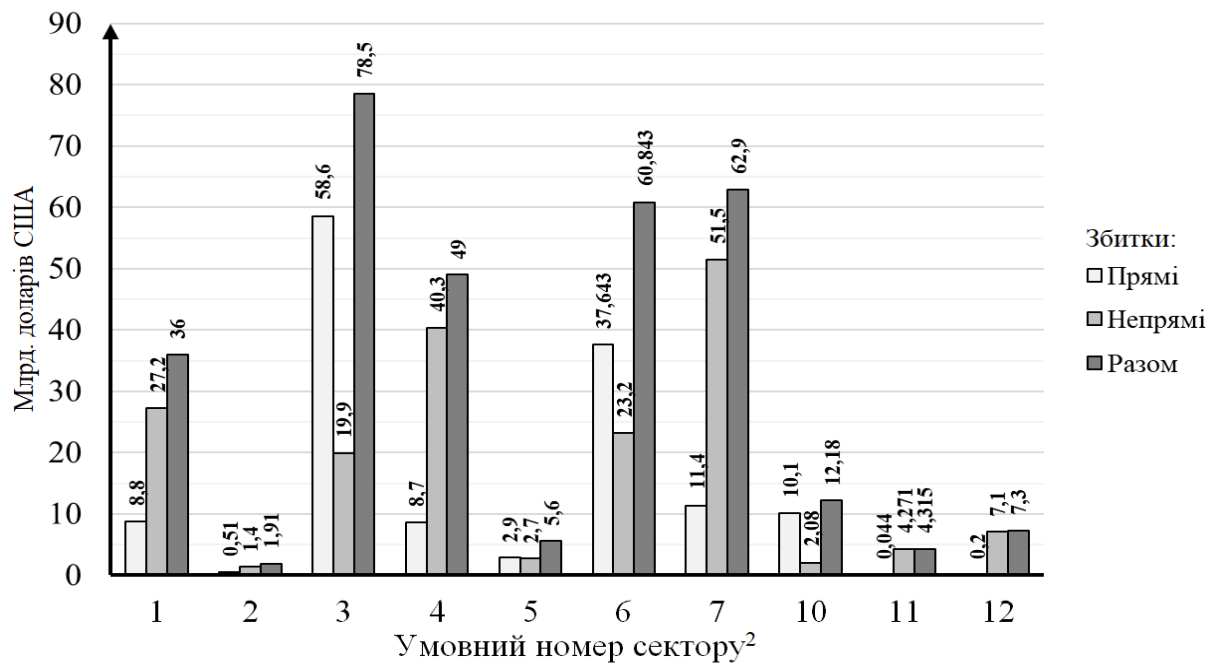

Рис. 1. Гістограма нанесених прямих та непрямих збитків окремим секторам КІ України^{*1}

^{*} Рис. складений автором за даними табл. 1.

Примітки:

- враховано лише ті сектори КІ, за якими є повні дані про прямі та непрямі збитки;
- згідно з табл. 1.

Висновки. Нажаль російська федерація не припиняє нанесення ударів по КІ України. Отже, дані про кількість зруйнованих і пошкоджених об'єктів КІ, нанесені прямі та непрямі збитки окремим секторам, підсекторам та об'єктам КІ потребують постійного уточнення, узагальнення, систематизації та проведення аналізу. Зазначене, в свою чергу, створює науково обґрунтоване підґрунтя для вдосконалення існуючих механізмів державного управління в сфері відновлення КІ.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення: звіт робочої групи з аудиту збитків Національної ради з відновлення України від наслідків війни. 2023. 73 с.
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf (дата звернення: 22.12.2023).

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ УМОВ ПРАЦІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Алієв Микола Миколайович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Сприятливі умови праці є фундаментальною передумовою не тільки для забезпечення високої продуктивності праці, але й для гарантування здоров'я та благополуччя працівників. Це питання набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів, пов'язаних зі зміною природи праці, швидким технологічним прогресом та зростанням психоемоційних навантажень.

У контексті медичних закладів, система моніторингу та оцінки умов праці є прикладом такої системи, яка включає взаємопов'язані елементи (наприклад, ІТ-інструменти, методи аналізу даних, процеси збору зворотного зв'язку) і має за мету забезпечити оптимальні умови праці.

Враховуючи визначення терміну «система» (комплекс взаємопов'язаних елементів або компонентів, які взаємодіють для досягнення певної мети або набору цілей), нами розроблено систему моніторингу для оцінювання ефективності впроваджених заходів та виявлення потреб у подальшому покращенні медичної установи [1, 2, 10].

Головна мета її: розроблення та впровадження системи моніторингу й оцінки ефективності інновацій та виявлення потреб у подальшому покращенні умов праці медичного персоналу. За допомогою системи можемо отримувати інформацію для адекватного реагування на динамічні зміни в медичному середовищі, щоб підвищити якість медичного обслуговування та оптимізувати робочі процеси.

Ключові елементи системи:

1. **Інтегрована ІТ-платформа.** Централізована система збору та обробки даних, що включає модулі для збору зворотного зв'язку, моніторингу робочих навантажень та аналізу робочих процесів.

2. **Інструменти аналітики даних.** Програмне забезпечення для обробки та аналізу зібраної інформації, яке дозволяє виявити тенденції, проблеми та можливості для покращення.

3. **Модуль звітності та візуалізації.** Інструменти для створення звітів та графічного представлення даних, які дозволяють легко ідентифікувати ключові аспекти роботи та ефективності впроваджених заходів.

4. **Система зворотного зв'язку.** Механізми для збору відгуків від медичного персоналу та пацієнтів, що включають анкети, опитування та інші інструменти зворотного зв'язку.

Функціональні зв'язки між елементами:

- **зв'язок між ІТ-платформою та інструментами аналітики даних:** ІТ-платформа забезпечує збір та передачу даних до інструментів аналітики. Вони аналізують інформацію, виявляючи моделі, тенденції та можливі проблеми;

- *взаємодія між модулем звітності і візуалізації та системою зворотного зв'язку.* Модуль звітності використовує інформацію з системи зворотного зв'язку для створення звітів, які ілюструють враження та думки персоналу і пацієнтів;

- *інтеграція модуля звітності з інструментами аналітики даних.* Дані, аналізовані інструментами аналітики, використовуються для створення звітів та візуальних представлень, що дозволяють легко інтерпретувати результати та робити обґрунтовані рішення щодо покращення умов праці.

Середовище:

- *заклад охорони здоров'я.* Урахування специфіки медичного закладу, включаючи розмір, структуру, спеціалізацію та регіональні особливості.

Межі:

- *конфіденційність та дотримання норм.* Система моніторингу повинна відповідати вимогам щодо захисту персональних даних та конфіденційності.

Зворотний зв'язок та адаптація:

- механізми для збору відгуків від медичного персоналу та пацієнтів;
- здатність системи адаптуватися до змін в закладі охорони здоров'я та зовнішньому середовищі.

Реалізація системи:

- створення плану розробки системи, включаючи вибір технологій, навчання персоналу та тестування;

- регулярний моніторинг ключових показників ефективності та відповідних метрик;

- використання отриманої інформації для внесення корективів та оптимізації процесів;

- адаптація та інтеграція кращих практик із зарубіжних медичних установ для підвищення ефективності системи.

Розроблена нами система моніторингу створена для підвищення ефективності управління та якості медичних послуг у досконалому робочому середовищі закладу охорони здоров'я.

Наша система моніторингу спроектована таким чином, щоб не лише поліпшити управлінські процеси та якість медичних послуг, але й створити оптимальні умови для роботи медичного персоналу. Це стає можливим завдяки інтегрованому підходу, який об'єднує кількісні показники ефективності, такі як швидкість обслуговування пацієнтів та точність діагностичних тестів, з якісними оцінками, як-от задоволеність пацієнтів та благополуччя персоналу. Оцінювання обох аспектів дозволяє нам отримати повну картину ефективності роботи закладу охорони здоров'я та виявити потенційні напрямки для подальшого розвитку і вдосконалення.

В умовах сучасної медицини інтегрований підхід до моніторингу та оцінювання діяльності закладів охорони здоров'я, який поєднує кількісні та якісні показники, є ключовим для розуміння та оптимізації їхньої роботи. Кількісні індикатори, як-от: середній час очікування на прийом, кількість оглянутих пацієнтів за зміну або точність лабораторних аналізів, забезпечують об'єктивну оцінку продуктивності та ефективності медичних процедур. Водночас, якісні показники, такі як задоволеність пацієнтів, емоційний стан та відчуття добробуту персоналу, сприяють оцінюванню загальної атмосфери та рівня задоволення клієнтів і співробітників, що має вирішальне значення для визначення якості наданих послуг [5-7].

Системний аналіз, що включає моделювання робочих процесів та оцінювання набору змінних, які впливають на операційну діяльність, дають змогу виявити не тільки явні, але й приховані зв'язки між різними аспектами роботи установи. Це сприяє уточненню потенційних зон ризику, виявленню місць нераціонального використання ресурсів та визначенню оптимальних шляхів розподілу зусиль та інвестицій. Для глибшого розуміння потреб персоналу та пацієнтів застосовуються методи емпіричного соціологічного дослідження, такі як анкетування, інтерв'ювання

та фокус-групи, що сприяє збору детальної інформації про особистісні та емоційні аспекти роботи в медичному закладі.

Подібне комплексне оцінювання є невід’ємною частиною більш широкої стратегії постійного вдосконалення якості медичного обслуговування та управління медичними установами, що враховує як загальні тенденції в галузі охорони здоров’я, так і специфічні потреби конкретного медичного закладу.

Розглянуті нами методи та стратегії системного аналізу і соціологічних досліджень становлять важливу складову загального підходу до оцінки та удосконалення роботи закладів охорони здоров’я. На наступному етапі розглянемо їх в контексті упровадження у систему моніторингу в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги.

Для оцінювання економічної ефективності та умов праці у Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги ми впровадили комплексний економічний аналіз. Аналіз заснований на взаємозв’язку між витратами та отриманими результатами, з фокусом на оптимізацію ресурсів та підвищення якості медичного обслуговування.

Особливу увагу було приділено розробці методів оцінки, які б враховували унікальні вимоги до роботи персоналу у швидкій допомозі. Використовуючи структурно-функціональний аналіз, ми сконцентрувались на моделі «витрати – результати», включаючи вивчення медико-статистичних показників, таких як кількість відвідувань, консультацій, лабораторних досліджень, а також економічних коефіцієнтів.

Ключовим елементом програми є випробування низки економічних методів, адаптованих до умов надання первинної медичної допомоги. Це включає аналіз медико-статистичної інформації, обчислення економічних показників, розробку математичних формул, які враховують особливості медичної інформації та мети економічної оцінки. Такий підхід дозволив не лише ефективно оцінити поточну діяльність, але й визначити можливі напрями для подальшого розвитку та вдосконалення умов праці в лікарні (рис. 1).

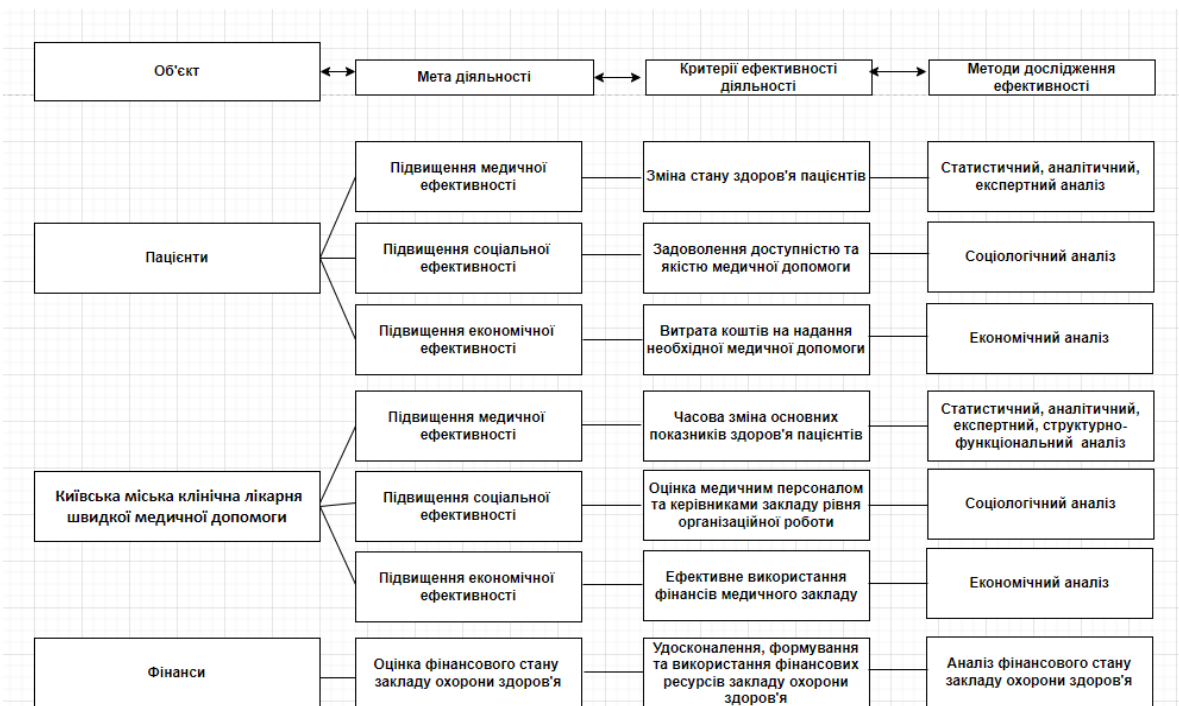

Рис. 1. Модель аналізу ефективності діяльності Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги
(Адаптовано з джерела [9])

Для дослідження та розробки економічних методів управління розвитком первинної медико-санітарної допомоги в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги, ми використовували низку стратегій та методик. Однією з них була порівняльна оцінка економічних показників діяльності медичного персоналу, економічний аналіз різних типів закладів охорони здоров'я та економічна оцінка процесу надання медичної допомоги на різних рівнях - первинному, вторинному та третинному. Також ми проводили порівняльну оцінку економічної ефективності первинної медико-санітарної допомоги до і після впровадження системи моніторингу та оцінки умов праці в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги.

Для цього дослідження ми використовували різні джерела інформації, включаючи оперативні дані з моніторингу первинної медико-санітарної допомоги, статистичні матеріали, результати експертної оцінки якості та ефективності їх роботи, а також дані з вітчизняної та зарубіжної літератури з питань розробки економічних методів управління та їх використання. На основі результатів дослідження були визначені економічні методи та коефіцієнти, які є найбільш оптимальними та придатними для застосування в практиці Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги. Один із них - метод визначення витрат на лікування хворого з урахуванням клініко-статистичних груп, що є найбільш достовірним методом для лікувально-профілактичних закладів загалом. Результати розрахунків показали, що цей метод може бути успішно застосований не лише з використанням клініко-статистичних груп, але й груп динамічного спостереження (груп здоров'я) та кількості відвідувань хворих.

Загалом, система моніторингу є важливим інструментом для оцінювання ефективності упроваджених заходів та виявлення потреб у подальшому покращенні медичної установи. Вона надає змогу отримувати об'єктивну інформацію, яка служить основою для прийняття обґрунтованих рішень з метою підвищення якості медичного обслуговування та оптимізації робочих процесів.

Таким чином, упровадження інноваційних технологій, розробка комплексних рекомендацій та система моніторингу є важливими кроками для покращення умов праці медичних працівників та підвищення ефективності медичного обслуговування в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги. Ці заходи сприятимуть як загальному здоров'ю персоналу, так і забезпеченню якісної медичної допомоги пацієнтам.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
2. Базелюк В. Г., Гречаник Н. І., Кубіцький С. О., Шумілова І. Ф. (2023). Управління освітньою діяльністю : навч. посібник. К.: Міленіум. 723 с.
3. Барзилович А.Д. (2020). Механізми державного регулювання. Надання медичних послуг в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 1 (24). С. 86-90.
4. Гомон Д.О., Денисова А.В. (2016). Зарубіжний досвід організації забезпечення охорони здоров'я. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. № 4. С. 123.
5. Кубіцький С.О. (2016). Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія. К.: Видавництво «Міленіум». 484 с.
6. Кубіцький С.О., Неділько Н.В. (2010). Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони України: Зб-к наук. праць*. К.: НАОУ. Вип. 2 (15). С. 49-55.

7. Муляр Г.В. (2020). Реформа сфери охорони здоров'я: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний вісник*. № 1. С. 51-57.
8. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі. Кабінет Міністрів України, Закон України (проект), 13 жовтня 2023 року, Київ. <https://ips.ligazakon.net/document/JI10117A>.
9. Сердюк О.І., Короп О.А., Просоленко Н.В., Крупеня В.І., Рогожин Б.А. (2018). Методологічні аспекти аналізу інтегральної ефективності діяльності закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу. *Здоров'я нації*. № 3 (50). Харківська медична академія післядипломної освіти, Україна. С. 80.
10. Backlund A. (2000). The definition of system. *Kybernetes*. Volume 29 (4). Jun 1.

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ОПЕРАЦІЇ КРАУДСОРСИНГУ: МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Козак Вадим Григорович

ORCID ID: 0000-0002-6136-6239

канл.екон.наук, професор

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Олійник Марія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-5700-1296

доктор філософії

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

У контексті дослідження впливу цифрових трансформацій на економічну поведінку на особливу увагу заслуговує значна диверсифікація інституційних форм організації шерингових економічних операцій. Вона матеріалізується насамперед у динамічному розвитку таких видів діджитал-орієнтованих економічних операцій як-от: аутсорсинг і краудфандинг. Що стосується краудсорсингу, то під ним розуміють залучення на добровільних засадах широкого кола зацікавлених осіб з метою використання їх креативних знань, здібностей і досвіду у формуванні сприятливого середовища виробничої діяльності та створенні нових цінностей. Реалізація краудсорсингових операцій є можливою виключно на основі активного застосування економічними суб'єктами соціальних мереж та можливостей інформаційного суспільства, в якому «... на допомогу індивідуальному інтелекту завжди приходять колективний розум» [1].

Оцінюючи потенційні вигоди краудсорсингових господарських операцій, слід відзначити, що вони впливають, головним чином, зі зменшення невизначеності ринкового попиту та широких можливостей застосування економічними суб'єктами інструментів цінової дискримінації. Натомість основні проблеми краудсорсингових трансакцій пов'язані з обмежувальним впливом на підприємницьку діяльність та виникненням морального ризику (англ. – moral hazard) в силу панування на ринку інформаційної асиметрії.

Водночас краудфандинг, будучи за своєю економічною природою нічим іншим як глобальним аутсорсингом, являє собою конвергенцію оптимального набору усіх видів ресурсів. Отже – діджиталізація у різних секторах економіки дає змогу як оптимізувати часові витрати на ухвалення управлінських рішень, так і налагодити необхідні виробничі зв'язки з бізнес-партнерами. Можемо стверджувати, що застосовувані у краудфандингових операціях цифрові технології забезпечують ефективне усунення усіх організаційно-економічних й інституційних бар'єрів у господарській діяльності та конкурентних відносинах економічних суб'єктів, а також

формують якісно нові можливості міжсуб'єктної взаємодії в усіх сферах людської життєдіяльності [2]. На подібного роду характеристики діджитал-технологій вказують, до речі, М. Елман і С. Хуркенс. Абстрагуючись від морального ризику, учені наголошують, що традиційна господарська практика реалізації краудфандингових операцій забезпечує комерційний успіх компаній в частині отримання ними додаткових винагород у тих сферах діяльності, де виробництво напряму залежить від обсягу залученого фінансування.

Відтак, є всі підстави стверджувати, що краудфандинг найбільш ефективно пристосовує реалізацію будь-якого інвестиційного проєкту до ринкового попиту на основі тестування кількісних і структурних параметрів світового ринку. Звернімось до цифр: вартісний обсяг глобального ринку краудфандингу досяг у 2018 р. відмітки у 84 млрд дол. США з очікуваним перспективним трендом зростання до 114 млрд у 2021 р. та збереженням середньорічного темпу приросту капіталізації на рівні 16% у період 2020-2025 рр. Щорічно краудфандингові проєкти лише у Північній Америці генерують доходів на загальну суму 17,2 млрд дол. при тому, що менше чверті з них (22,9% загальної кількості) є комерційно успішними. Загалом же, 40% акумульованого краудфандинговими цифровими платформами інвестиційного капіталу спрямовується на фінансування бізнесових і підприємницьких проєктів, 20% – на соціальні програми; а 17% усіх пожертв здійснюється з використанням мобільних пристроїв.

Станом на липень 2021 р. на одній лише краудфандинговій платформі Kickstarter було подано заявок на акумуляцію фінансових коштів на реалізацію понад 19,9 млн проєктів (у тому числі 6,7 млн проєктів, поданих на повторне фінансування). Загалом же за роки свого функціонування (з 2009 р.) дана платформа залучила капітальних ресурсів на загальну суму майже 6,1 млрд дол. США (у тому числі 5,5 млрд дол. склали капіталовкладення у комерційно успішні проєкти, а 516 млн – у комерційно збиткові) на фінансування 534,7 тис проєктів (з яких 207,8 тис виявились комерційно успішними). Принагідно також відзначити, що 92% усіх профінансових компаній репрезентують сектор розробки ігор, дизайну та технологій, а сама платформа Kickstarter налічує нині 18 млн осіб підписників з усього світу [3], активно розбудовуючи свого роду цифрову міні-економіку.

Зокрема, найбільш успішними проєктами, реалізованими на краудфандинговій платформі Kickstarter у 2020 р., стали наступні: залучення 6,4 млн дол. США від понад 55 тис підписників на фінансування виробництва безгрунтової сівалки Terraplanter; 5 млн (2,8 тис підписників) – на виробництво «розумного» гріля Otto's G32; 4,4 млн (26 тис підписників) – на виробництво ручного тренажерного залу OYO Nova Gym; 4,4 млн (16,7 тис підписників) – на виробництво комплекту 3D-принтера Creality CR-6; 4,2 млн (21,3 тис підписників) – на виробництво інтелектуального помічника камери Arsenal 2; 4,2 млн (36,3 тис. підписників) – на виробництво голландської духової шафи Misen [4]. Подібні приклади можна продовжувати.

Список використаних джерел:

1. Belleflamme P., Lambert T. Schwienbacher A. Crowdfunding: Tapping the Right Crowd. Journal of Business Venturing. 2014. Vol. 29. P. 585-609.
2. Chang J.-W. The Economics of Crowdfunding. University of California, Los Angeles. 2015.
3. Chemla G., Tinn K. Learning through Crowdfunding. CEPR discussion paper DP11363. 2016.
4. Stevanovic I. 40 + Crucial Crowdfunding Stats in 2021. Smallbusiness, January 06, 2021. URL: <https://www.smallbizgenius.net/by-the-numbers/crowdfunding-stats/#gref>

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ДО ПИТАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК: ЗАХИСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Назарчук Оксана Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-5849-3758

доктор філософії (Ph.D.), доцент

кафедри приватного права

*Юридичного Інституту Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, Україна*

Конституція України у ст. 24, проголошує рівність прав жінки і чоловіка, забезпечує рівні можливості, у тому числі у сфері праці та винагороди за неї; передбачає спеціальні заходи з охорони праці та здоров'я жінок, створення необхідних умов, що дають жінкам можливість поєднувати роботу з материнством [1].

Через наслідки війни роль жінки у громадському секторі, благодійних та волонтерських організаціях стала ще вагомішою, зокрема: гуманітарна сфера, допомога ЗСУ, освітні та інші ініціативи, також докладаються неземні зусилля у подоланні ворога, а у найближчому майбутньому після перемоги всі жінки прагнутимуть мати гідні умови праці та життя [3]. Не можна не згадати надпотужніший вплив українських-жінок лідерок на міжнародній арені та їх внесок в наближення перемоги України.

Нині, актуальним питанням сьогодення стає – збереження людського потенціалу, української нації та забезпечення захисту функціонування засад, які б дозволили стабілізувати демографічну ситуацію в Україні, забезпечуючи приріст населення. Зокрема, ця проблема має підняти на новий рівень полеміку щодо подальших перспектив захисту із забезпеченням гендерної рівності жінок у трудових відносинах – де відбудеться повна реалізація права на працю.

Так, дійсно, сучасні технології, цифрова трансформація в організації трудових відносин в суспільстві – вимагає напрацювання додаткових механізмів захисту трудових прав жінок, де жінки потребують особливої уваги, оскільки саме вони порівняно з чоловіками зазвичай обмежені у використанні конституційних прав. Дедалі більшого значення набуває переосмислення місця жінки в суспільстві та державі.

Низка країн, які мають прогресивніший досвід у просуванні прав людини та захисту трудових прав жінок показують приклад, зокрема країни G7 допомагають щодо пільгових кредитів, грантів для жінок підприємниць-початківці. Так само впроваджують додаткові стимули, щоб залучити нових фахівчинь в IT-галузі, медицині та освіті Польща та Румунія, які розширюють доступ ринку праці загалом, без фахових уподобань.

Жінки мають такі ж здібності та можливості, як і чоловіки, але їхня участь у трудовій діяльності буває обмежена гендерними стереотипами. Так, саме, через присутню дискримінацію жінок на ринку праці, вони часто мають обмежений доступ до освіти та професійного навчання, а також до високооплачуваних посад. Це і призводить до того, що жінки не реалізуються в повній мірі, це негативно може вплинути до втрати робочої сили, зниження продуктивності, а також погіршення якості життя населення.

Деякі заходи, спрямовані на захист прав жінок, можуть мати все ж таки зворотний ефект. До прикладу, надмірні пільги для жінок можуть призвести до того, що роботодавці будуть вважати їх менш цінними працівниками. Для подолання дискримінації в сфері праці важливо знайти баланс між захистом прав жінок та забезпеченням їхніх рівних можливостей.

Висновки. Таким чином, важливо розробити додаткові вектори захисту трудових прав жінок, регулярно проводити зустрічі з представниками наприклад медійної індустрії та підтримувати медіаграмотність для запобігання поширенню дискримінаційних висловлювань. Напрямок спрямування, це перш за все підтримувати ініціативи саморегулювання та співрегулювання, спрямовані на забезпечення гендерної рівності, розробляти етичні стандарти висвітлення гендерної тематики та інші заходи. Українські органи влади спільно з громадськими організаціями та міжнародними партнерами в умовах повномасштабної війни, вже активізували роботу щодо розбудови системи реагування та протидії будь-якому виду насильства, допомоги постраждалим від війни, правового захисту у забезпеченні рівних прав жінок та чоловіків.

З огляду на те, що Україна перебуває на шляху євроінтеграції, потрібно проаналізувати європейські підходи та виокремити ті тенденції, які найближчим часом мають імплементуватися і в трудове законодавство України та практику.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: зі змінами та доповненнями: (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.) Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Щодо реалізації права жінок з дітьми на працю через розширення послуг із дошкільної освіти й догляду за дітьми. URL: <http://www.golos.com.ua/article/375214> (дата звернення 12.03.2024)
3. Гендерна рівність у медіа: як її впроваджують на рівні ЄС, в країнах союзу та в Україні URL: <https://detector.media/production/article/222251/2024-01-29-genderna-rivnist-u-media-yak-ii-vprovadzhuut-na-rivni-ies-v-krainakh-soyuzu-ta-v-ukraini/> (дата звернення 12.03.2024)

СУЧАСНА СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Мельник Олександр Олегович

студент 2-БЮ (4) групи

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», Україна

Науковий керівник: Бурятинська Наталія Іванівна

викладач правових дисциплін

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», Україна

На сьогоднішній день спостерігається тенденція до розширення кола джерел цивільного права, а також зміни співвідношення їх видів. Зокрема, слід звернути увагу на те, що особливість джерел цивільного права, зумовлена існуванням розширеного кола суб'єктів нормотворчості, якими у сфері зазначеного права можуть виступати як суб'єкти публічного права (державні та комунальні органи), які приймають нормативно-правові та індивідуально-правові акти, так і суб'єкти приватного права (фізичні та юридичні особи тощо) при укладенні цивільно-правових договорів, вчиненні інших приватноправових актів, які закріплюють у випадках, передбачених законом, нові чи уточнюють (змінюють) існуючі цивільно-правові норми, юридично обов'язкові для учасників правовідносин. У юридичній літературі існує широке та вузьке розуміння джерел цивільного права: в широкому розумінні їх можна поділити на три групи: первинні, або базові; похідні, або вторинні; джерела пізнання цивільного права; у вузькому – систему джерел цивільного права становлять первинні та похідні джерела.

Аналізуючи існуючі у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі уявлення про джерело права, його поняття, сутність, зміст та призначення, неможливо не дійти висновку про те, що джерело права, як власне і саме право, потребує комплексного та системного дослідження. Оскільки лише за такого методологічного підходу буде можливим отримати цілісне уявлення про правову природу та характерні особливості системи джерел права взагалі та цивільного права зокрема. Слід зазначити, що формально-юридичне уявлення про джерела права у вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі є наразі, мабуть, найбільш поширеним та найчастіше уживаним. При цьому поняття джерела та форми права ототожнюються. Такий суто формально-юридичний підхід є характерним й для сучасної галузевої юридичної літератури. Так, джерело цивільного права у вузькому розумінні розглядають як форму вираження цивільно-правових норм, що має загальнообов'язковий характер [1, с. 113]; форму зовнішнього об'єктивного вираження суверенного волевиявлення держави (нормативний юридичний акт, судовий прецедент, санкціонований звичай) [2, с. 68]; зовнішню форму вираження права, зокрема сукупність нормативних актів, в яких містяться норми права [3, с. 46]; зовнішню форму права, що є зовнішнім вираженням державної волі [4, с. 13].

Сучасна система джерел цивільного права представлена, насамперед, нормативними правовими актами у такій ієрархічній послідовності: Конституція України, закони України, укази Президента України та постанови Уряду України, а

також інші нормативні акти органів виконавчої влади. У зазначеній ієрархії сучасних джерел цивільного права не представлені загальновизнані принципи та норми міжнародного права, міжнародні договори України.

Крім системи нормативних правових актів, до переліку джерел цивільного права відноситься звичаєве право, яке може складатися із звичаїв ділового обігу та інших правових звичаїв. Інші форми, зокрема ділові звичаї та заведений порядок, до структури звичаєвого права входити не можуть, оскільки не є нормами права [4, с. 25]. Щодо судової практики та судового прецеденту як джерела сучасного цивільного права України існує дві абсолютно протилежні точки зору, які є наслідком наукової дискусії, що проходить вже не одне десятиліття. Згідно з однією з них роз'яснення Пленуму є джерелом права і розглядаються як нормативні акти, що містять загальнообов'язкові правила [4, с. 60]. Прихильники протилежного погляду заперечують проти наявності у роз'ясненнях Пленуму якостей джерела права, вважаючи, що ці постанови мають на меті правильне тлумачення та однакове застосування законів судовими органами [4, с. 135-155].

Створення ж нових норм права є винятковою прерогативою законодавця, при цьому суд не може і не повинен підміняти їх та займатися у чистому вигляді розробкою та прийняттям нормативних актів. Крім того, значним аргументом не на користь визнання судової практики джерелом вітчизняного цивільного права є думка тих авторів, які вважають, що для віднесення тих чи інших актів до джерел права потрібно визнання їх в якості таких з боку держави [3, с. 138]. Таким чином, для надання обов'язкової юридичної сили роз'ясненнями судових органів необхідно закріпити це положення на законодавчому рівні, а до тих пір судова практика буде вважатися джерелом правозастосування, а не джерелом цивільного права.

Співвідношення судового прецеденту та судової практики з цивільних справ полягає у наступному: судовий прецедент може стати основою, найпершим зразком для вирішення певної цивільної справи, а потім започаткувати судову практику у справах цивільно-правового характеру.

Виходячи з прецедентного досвіду різних країн та правових сімей, можна виділити такі ознаки як: нормативний характер прецедентів; опублікування прецедентів в офіційних виданнях; створення судових прецедентів тільки вищими судовими інстанціями; загальнообов'язковий характер прецеденту як для нижчих судів, так і для всіх інших суб'єктів права; формування та функціонування прецеденту на основі чинного законодавства; спрямованість прецедентів на усунення прогалин у праві та законодавстві.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що ключова роль джерел цивільного права у правовій системі в цілому та у галузі цивільного права, зокрема, вимагає широкого комплексного підходу до дослідження, що дозволить розкрити їх правову природу та зміст, а також системність та взаємозумовленість різних джерел цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Клабан В. Сучасна система джерел права України: деякі теоретичні та практичні аспекти. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Випуск 61. С. 24–29.
2. Дрішлюк А.І. Щодо актуальності дослідження системи джерел цивільного права України (огляд літератури та постановка проблеми). Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 65. С. 361–367. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_65_49.
3. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. Авторів ; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
4. Килимник І.І. Цивільне право України : навч. посібник / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ. 2014. 225 с.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧИХ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Маковей Єгор Сергійович

спеціаліст-криміналіст слідчого відділення відділу поліції № 1

Запорізького районного управління поліції

Головного управління Національної поліції в Запорізькій області, Україна

Слідчий орган Національної поліції є одним з ключових підрозділів правоохоронної системи України. Діяльність якого є одним з ключових суб'єктів правоохоронної системи, що забезпечує як протидію злочинності в країні, так і виконання завдань кримінального провадження, а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Саме в діяльності слідчих підрозділів найкраще виявляється реальний стан боротьби зі злочинністю та рівень кримінальної статистики в державі.

Роки протистояння російській військовій агресії в Україні та дією воєнного стану, вимоги до поліції в разі збільшилися, у тому ж числі й для слідчих і криміналістичних підрозділів [1, с. 261]. Це виражається у таких слідчих діях, наприклад: відпрацювання місця події після ворожого обстрілу, допит потерпілого внаслідок, а також наразі дуже багато з'явилося випадків, що пов'язано з війною, наприклад випадків, пов'язаних із носінням, зберіганням, придбанням, передачею чи збутом вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв. При цьому найбільшу проблему створює нелегальна вогнепальна зброя, якої в Україні, за даними швейцарської дослідницької організації, від трьох до п'яти мільйонів одиниць [2, с. 139].

Та цим список ситуацій, з якими нові працівники мають стикатись майже кожного дня не обмежується. Навпаки, це лише мала частина того, з чим має справу кожний працівник майже кожного дня, починаючи від відпрацювання повідомлення про подію, до виконання усіх необхідних слідчих дій під час проведення досудового розслідування.

На цьому рівні збільшилась увага до захисту прав і свобод людей, боротьбі зі злочинністю та охороні публічної безпеки. Діяльність по охороні громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод громадян завжди була

небезпечною та пов'язана з високим ступенем ризику для життя та здоров'я [3-5]. З давніх часів професійна діяльність щодо профілактики та боротьби зі злочинністю спиралась на спеціальні знання, що обумовило необхідністю постійної підготовки правоохоронців, вдосконалення їх вмінь і навичок до виконання своїх службових обов'язків [6, с. 124; 7, с. 131].

Професійна підготовка поліцейських, у тому ж числі слідчих і криміналістичних підрозділів, має бути суттєво оновлена. Основною метою підготовки правоохоронців до службової діяльності є формування високого рівня готовності до дій в екстремальних ситуаціях [8, с. 127].

Слід зазначити, що науковці у своїх дослідженнях звертали увагу на те, що на працівників поліції, які працюють в надзвичайних умовах, впливають не тільки загальні фактори безпеки, які стосуються цивільних громадян, але й специфічні професійні фактори [9, с. 111].

Але навіть у типових ситуаціях слідчі можуть допустити помилки, які тягнуть за собою визнання доказів в суді недопустимими. Тактичною помилкою у слідчій діяльності є негативний результат неусвідомленого неправильного вибору та/або застосування слідчим тактико-криміналістичних засобів у певній слідчій ситуації, що призводить до втрати можливості виявлення й використання в подальшому криміналістично-значущої (доказової, орієнтуючої) інформації [10, с. 27]. В умовах сьогодення професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, які відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [11-13].

Але на фахову підготовку працівників слідства та криміналістичних підрозділів необхідно звернути увагу ще при їх навчанні в закладах вищої освіти. Курсантам на протязі навчання приділяється багато уваги наприклад, стрійовій підготовці, хоча в службовій діяльності ні слідчі, ні криміналісти майже не стикаються з необхідністю виконання команд стрійової підготовки. Краще більше уваги приділяти відпрацюванням практичних завдань, наприклад, пов'язаних з діями слідчих під час огляду місця події, взаємодії слідчого і криміналіста на місці події, або інших ситуацій наближених до тих, які відбуваються в повсякденній діяльності слідчо-криміналістичних підрозділів. Це буде більш корисне в подальших практичних діях.

Список використаних джерел:

1. Завістовський О.Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції: сутність та розмежування понять. Аналітично-порівняльне правознавство, № 5 (2022). С. 258-262. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.47>
2. Завістовський, О.Д. Концепції адміністративно-правового урегулювання питання можливості легалізації зброї в Україні. *Правовий дискурс*. С. 139-140. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/11029/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%2012.10.22.%20%281%29.pdf#page=139>
3. Завістовський, О. Д. (2022, April). ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ. In *The 7 th International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects"(April 3-5, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 378 p.* (p. 175). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5999/1/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-3-5.04.22.pdf#page=175>

4. Шаповалов, Б. Б., & Завістовський, О. Д. (2021). Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*, (1), 44-45.
5. Zavistovskyi, O. D. (2023). IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE POLICE OFFICERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF EDUCATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/290/7922/16752-1>
6. Завістовський, О.Д. Принципи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку під час дії воєнного стану. In *The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies»*, November 07–09, Tokyo, Japan. P. 123-125. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5624/166852046996524.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=124>
7. Завістовський, О.Д. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАРЯДУ З НАЦІОНАЛЬНОЮ. The XXXVI International Scientific and Practical Conference «Modern problems and the latest theories of development», September 11-13, 2023, Munich, Germany. P. 129-132. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/07/MODERN-PROBLEMS-AND-THE-LATEST-THEORIES-OF-DEVELOPMENT.pdf#page=130>
8. Завістовський, О. Д. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ. In *The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies»*, November 07–09, Tokyo, Japan. 387 p. (p. 126). URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5624/1/166852046996524.pdf#page=127>
9. Завістовський, О., & Поливанюк, В. (2023). ВДОСКОНАЛЕННЯ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (17.11.2023; Івано-Франківськ, Україна), 110–112. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/816>
10. Домашенко О.М. Тактичні помилки у слідчій діяльності: поняття, ознаки, види : монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Апостіль. 27 с.
11. Тінін, Д., & Завістовський, О. (2023). ВАЖЛИВІСТЬ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (08.12.2023; Черкаси, Україна), 143–145. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/876>
12. Тінін, Д. Г., & Завістовський, О. Д. (2024). ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦІЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та*, 236. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/13194/1/50-72-PB.pdf#page=237>
13. Завістовський О.Д. Актуальні питання здійснення правоохоронної діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічного порядку та безпеки в умовах дії військового стану. The 1 st International scientific and practical conference "Science and innovation of modern world"(September 28-30, 2022) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2022. P. 472-475. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/SCIENCE-AND-INNOVATION-OF-MODERN-WORLD-28-30.09.22.pdf#page=472>

СЕКЦІЯ ІХ. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ОБГРУНТУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ РОБОТИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КУТА АТАКИ СЕКЦІЇ ВАЖКОЇ ДИСКОВОЇ БОРОНИ

Клименко Олександр Володимирович

асистент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Коваленко Валентин Олегович

аспірант інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Теслюк Геннадій Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-4541-5720

канд. техн. наук, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Родючість ґрунту і врожайність сільськогосподарських культур підвищується завдяки впровадженню науково обґрунтованої системи сівозмін, комплексної механізації сільськогосподарських робіт, застосуванню правильної системи обробітку ґрунту, широкому використанню органічних і мінеральних добрив, застосуванню хімічних засобів боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами, впровадженню інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Інтенсивні системи землеробства, які прийшли на зміну екстенсивним, передбачають найбільш раціональне використання всіх сільськогосподарських угідь у господарстві і здійснення ефективних заходів підвищення родючості ґрунту. Характерною особливістю інтенсивних систем землеробства є те, що у сівозмінах зернові культури чергуються з бобовими і просапними або тільки з просапними. Вирішальним при цьому є оптимальний обробіток ґрунту. [1].

Обробіток ґрунту – це механічна дія на нього робочими органами машин і знарядь. Завдання обробітку ґрунту полягає у наступному: створення розпушеного орного шару для регулювання водного, повітряного, теплового і поживного режимів ґрунту, а також оптимальних умов розвитку кореневої системи с/г рослин: знищення бур'янів, шкідників та збудників хвороб культурних рослин; загортання у ґрунт післяжнивних решток, органічних і мінеральних добрив; захист ґрунту від водної та вітрової ерозії; забезпечення умов загортання насіння на оптимальну глибину та догляд за посівами.

Технологічні процеси обробітку ґрунту такі: перевертання, розпушування, кришіння, перемішування, вирівнювання та ущільнення [2,3].

Боронування забезпечує розпушування, перемішування і вирівнювання поверхні ґрунту, а також часткове знищення проростків і сходів бур'янів. Його застосовують для подрібнення грудок, руйнування ґрунтової кірки, вирівнювання гребенів тощо. Проводять боронування зубовими, голчастими, дисковими, сітчастими та пружинними боронами. Якість його оцінюють за такими показниками: своєчасністю проведення, належною глибиною розпушування, відсутністю бур'янів, брил, гребенів і огріхів.

Борона дискова важка призначена для спущення і підготовки ґрунту під посів, знищення бур'янів, лушення стерні і подрібнення пожнивних залишків, для розробки пластів ґрунту, піднятих болотними плугами, для передпосівного обробітку ґрунту без попередньої оранки і обробітку ґрунту після збирання грубостеблових просапних культур, для догляду за луками і пасовищами.

Глибина обробітку ґрунту при перерахованих операціях регулюється зміною кута атаки робочих дисків батарей, тобто підбором кута атаки дисків можливо забезпечити оптимальні характеристики параметрів обробітку ґрунту (поля), при цьому важливим є вибрати такий кут атаки дисків, щоб при забезпеченні якісних показників обробітку ґрунту тяговий опір робочих органів дискової борони був якомога меншим, що дасть можливість працювати на максимально допустимих швидкостях (оптимальних), тобто з максимальною продуктивністю праці.

У конструкції базової борони регулювання кута атаки дисків борони забезпечувалося тільки ступінчасто, що не задовольняє досягнення оптимальних співвідношень якісних показників обробітку ґрунту і мінімального тягового опору дисків борони. Застосування плавного регулювання кута атаки дисків на всьому діапазоні зміни вказаного кута за допомогою спеціального гвинтового механізму дозволяє добиватись оптимальних співвідношень якості обробітку ґрунту при виборі кута атаки дисків, при якому тяговий опір дискових батарей дещо нижчий, що дозволяє без збільшення енергозатрат збільшити швидкість обробітку ґрунту, а також продуктивність праці.

Список використаних джерел:

1. Погорілий Л. та ін. Перспективи конструкції ґрунтообробних машин: тенденції та еволюції". – К.: 1998р.
2. Шевченко І.А. Обґрунтування технологій та технічних засобів для обробітку ґрунтів на базі їх агрофізичних показників: Дис... докт. техн. наук: 05.05.11. – Мелітополь, 2003. – 403 с.
3. Войтюк Д.Г., Гаврилюк Г.Р. "Сільськогосподарські машини". - К.: Урожай, 1994 р.- 346 с.
4. Головчук А.Ф., Марченко В., Орлов В.Ф.; Експлуатація та ремонт сільськогосподарської техніки. Підручник: УЗ кн./ за ред. А.Ф. Головчука – К.: «Грамота», 2005. – Кн. 3: Машини сільськогосподарські. – 576с.

СЕКЦІЯ Х. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

DOI 10.62731/mcnd-22.03.2024.02

МОНІТОРИНГ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ЯКОСТІ ВОДИ

Яненко Уляна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5678-3356

канд. вет. наук,

старший науковий співробітник, начальник бактеріологічної лабораторії

ДП «УКРМЕТРТЕСТСТАНДАРТ», м. Київ, Україна

Кос'янчук Ніна Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-3055-8107

канд. вет. наук, доцент кафедри гігієни ім. проф. А. К. Скороходька

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Васильєва Т. Б.

ORCID ID: 0000-0002-0924-8251

канд. вет. наук, науковий співробітник лабораторії Інноваційних біотехнологій

Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, м. Київ, Україна

Забруднення води патогенними мікроорганізмами становить серйозну загрозу для здоров'я усього живого, тому забезпечення якісної питної води є надзвичайним важливим викликом сьогодення. Через таку глобальну значимість даного ресурсу особлива увага відводиться його безпеці.

Щороку реєструється мільйони смертей тварин та людей [1, 2]. Згідно з дослідженнями закордонних колег, 50% глобальних захворювань спричинені забрудненою питною водою [3], а саме – захворювання органів травлення, інфекційні захворювання, захворювання шкіри, рак тощо.

Існування належної ефективної системи моніторингу якості води є життєво важливою для здоров'я всього живого на планеті.

Україна сьогодні – на межі техногенної катастрофи: окупація значної території, підлив Каховської ГЕС, обміління Каховського водосховища. Це призводить до знищення злагодженої екосистеми.

Перед фахівцями ветеринарної та медичної галузі актуальною задачею є прогнозування епідеміологічної ситуації для створення і підтримки біобезпеки в країні.

Ми провели аналіз нормативних документів країн Європи, зокрема й України, щодо визначення критеріїв з якості води.

У Європейському Союзі (налічує 27 країн) дослідження проводять згідно Директиви Європейського Союзу про якість води (98/83/ЕС) [4] і Рамкової директиви щодо води (2006/60). /ЕС) [5, 6]. У першому документі мікробіологічні показники питної води включають кишкову паличку (*E.coli*) та ентерококи (*Enterococcus*),

відповідно якого вода вважається безпечною для споживання, якщо в 1 мл не виявлено мікроорганізмів [5, 6].

Другий документ – Рамкова водна Директива – була запропонована для кожної країни-члена Євросоюзу, і кожна країна-член може змінити показники на основі власної ситуації. Більшість країн Європи прийняли наведені вище інструкції; але наприклад Велика Британія, Франція та Німеччина встановили стандарти на основі Інструкцій щодо якості води Європейського Союзу (EUWQI).

Серед країн Євросоюзу – Британія має розвинену економіку та найбагатші водні джерела і в 1996 році в країні було видано Правила щодо поверхневих вод (забір питної води; класифікація) 1996 року. Згідно цього нормативного документу вимагається, щоб бактеріальні індикатори (*E.coli* et *Enterobacter*), не допускаються в 1 мл у водопровідній воді, а також у воді резервуарів і водоочисних споруд [7]. Цей стандарт відповідає Директиві Європейського Союзу щодо якості води. У 2000 році Правила водопостачання (якість води) 2000 вимагали, щоб поверхневі джерела для питної води відповідали стандарту 1996 року.

Чинним документом з якості питної води у Франції є Якість води в Європейському союзі 80/778/ЕС [8], але із внесенням трьох нових поправок у 1990, 1991 та 1995 роках. Стандарт містить сім мікробіологічних патогенів: п'ять бактерій-індикаторів й два віруси. Бактеріальні індикатори: *E. coli* та фекальні ентерококи не допускаються на 100 мл, сульфівідновлювальні клостридії становлять < 1/20 мл, сальмонели – 0/5 л і стафілококи мають бути 0/100 мл. Нормативи для вірусних індикаторів: коліфаг становить 0/50 мл і відсутність виявлення кишкових вірусів на 10 л [9].

22 травня 1986 року Німеччина почала вводити в дію Закон Франції про питну воду. Згідно німецькому стандарту із 2000 року вимагається, щоб питна вода відповідала таким вимогам: вона не повинна бути патогенною, відсутність ризику для організму людини та відсутність більшості мікроорганізмів. За Стандартом *E. coli* не допустима на 100 мл для трубопровідної води та 100/1 мл для очищеної води [10].

Дослідження якості питної води в Україні керується Державними санітарними правилами і нормами «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10) [11]. Вони містять вісім мікробіологічних патогенів: шість бактерій-індикаторів й два віруси. Визначаються – загальне мікробне число (КУО/см³), що у водопровідній і воді з бюветів допускається не більше 100 КУО/см³; загальні коліформи, *E.coli*, *Enterobacter*, *Enterococcus* та Синьогнійна паличка (*Pseudomonas aeruginosa*) – не допускаються на 100 см³ води. Вірусними індикаторами є коліфаг (не допускається у БУО/дм³) та кишкові віруси (не допускається у 10 л).

Також діють Методичні вказівки: Санітарно-вірусологічний контроль водних об'єктів, затверджені наказом МОЗ від 30.05.2007 № 284 та Санітарно-мікробіологічний контроль якості питної води, затверджені наказом МОЗ від 03.02.2005 № 60 [12, 13].

Санітарно-вірусологічний контроль водних об'єктів передбачає здійснення контролю якості води (питної, господарсько-побутового призначення відкритих водойм, стічної, води для зрошення сільськогосподарських угідь тощо) за вірусологічними показниками [12].

Методичні вказівки Санітарно-мікробіологічний контроль якості питної води доповнюють нормативний документ ДСанПіН 2.2.4-171-10 з визначення бактерій групи кишкових паличок [13].

Усі зазначені нормативні документи встановлюють основні параметри, які кожна система водопостачання має досягти, щоб забезпечити чисту, безпечну та надійну питну воду. Адже основна небезпека для здоров'я людей і тварин походить

від мікроорганізмів – хвороботворних бактерій та вірусів, що перебувають у джерелах води [1]. Для цього необхідно встановлювати ефективні заходи захисту в процесі вибору джерела води, методів очищення, знезараження та водопостачання.

Висновок. Сучасні методи моніторингу якості води значною мірою залежать від бактеріальних індикаторів. Бактерії, такі як кишкова паличка, ентеробактерії – є цінними показниками якості води. В нормативних документах України, як і у Франції крім бактеріальних патогенів зазначаються й вірусні індикатори, що значно підвищує рівень ефективності контролю якості води.

Мікробіологічні показники епідемічної безпеки стосуються коліформних бактерій, кишкової палички, а також конкретних видів патогенних бактерій (таких, як холерний вібріон), вірусів (гепатиту А) і найпростіших паразитів, перевищення яких може призвести до виникнення інфекційних хвороб у людини.

Пріоритетом для покращення якості питної води є: оновлення та удосконалення систем водопостачання, упорядкування зон санітарної охорони джерел питного водопостачання на водозаборах, будівництво і реконструкція водоочисних систем з використанням нових технологій.

Встановлений контроль у Стандарті якості питної води ВООЗ є суворим і містить низку параметрів за мікробіологічними показниками, дотримання яких забезпечить якість питної води і стабільність епідеміологічної ситуації в цілому.

Список використаних джерел:

1. Hunter, P.R.; Neal, K. Waterborne disease. *Public Health*. 1998. P. 112
2. Nyagwencha, J.M.; Kaluli, J.W.; Home, P.G.; Hunja, M. Water and water-borne diseases in north Maasba district. *Kenya Jomo Kenyatta Univ. Agric. Technol*. 2012. No. 14. P. 115–127
3. Scott, J.T. Saving Water. *Taylor & Francis: London, UK*. 2013. P. 127–131.
4. European Communities. Council directive 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human consumption. *Off. J. Eur. Communities*. 1998. No. 2. P. 32–54.
5. European Communities. Common implementation strategy for the water framework directive (2006/60/EC). *Off. J. Eur. Communities*. 2006. No. 1.
6. European communities. council directive 2014/101/EU of 30 october 2014 amending directive 2000/60/EC of the european parliament and of the council establishing a framework for community action in the field of water policy. *Off. J. Eur. Communities*. 2014. No. 3. P. 32–35.
7. Guidance on the water supply (water quality) regulations 2000. in drinking water inspectorate; wales: wales, UK, 2001. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2000/3184/contents/made> (date of access: 12.03.2024).
8. Директива ради 80/778/ЄЕС від 15 липня 1980 року щодо якості води, призначеної для споживання людиною. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31980L0778> (дата звернення: 12.03.2024).
9. The european commission. the quality of drinking water in the european union; 2008;. URL: <https://circabc.europa.eu/sd/a/58220131-ecc4-49f9-9ad1-bbb6e9e79578/report1999-2001.pdf> (date of access: 12.03.2024).
10. Seifert, K.; Lyons, T.C. Water quality law in federal republic of germany. *J. Water Resour. Plan. Manag. Div. Am. Soc. Civ. Eng.* 1976. No. 102. P. 23–33.
11. ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
12. Методичні вказівки. Санітарно-вірусологічний контроль водних об'єктів, затверджені наказом МОЗ від 30.05.2007 № 284. URL: http://cgz.vn.ua/netcat_files/19/67/programi.pdf (дата звернення: 12.03.2024).
13. Методичні вказівки. МВ 10.2.1-113-2005. Санітарно-мікробіологічний контроль якості питної води, затверджені наказом МОЗ від 03.02.2005 № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060282-05#Tex> (дата звернення: 12.03.2024).

СЕКЦІЯ XI. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ ОНЛАЙН ГРИ «MOBILE LEGENDS: BANG BANG»

Козиренко Таїсія Віталіївна

здобувач вищої освіти ОС «бакалавр» факультету інформаційних технологій
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Хорошевська Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних систем та технологій
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Мобільні додатки міцно увійшли в життя користувачів та стали невід'ємною його частиною. Вони допомагають в комерційних, навчальних, розважальних, дидактичних, особистісних тощо питаннях та охоплюють різні сфери життя користувачів. Наприклад, допомагають замовляти їжу [1], навчатися, планувати справи і контролювати час [2], виступають як платформи для перегляду відео та прослуховування аудіо контенту [3], сприяють розвитку [4] та забезпечують стабілізацію емоційного стану користувачів [5] та ін. Не виключенням є така сфера життя користувачів, як відеоігри, для якої теж є досить актуальним розроблення відповідних мобільних додатків.

Варто зазначити, що відеогра це не тільки розвага, а й складний системний процес, що може задовольнити безліч функцій та покращити багато навичок користувачів, серед яких: розв'язання завдань і розвинення логічного мислення; координація рук і очей, просторові навички та дрібна моторика; логістика, управління ресурсами та планування; швидкий аналіз і прийняття рішень; співпраця та командна робота з багатокористувацькими іграми [6].

Одним з популярних жанрів відеоігор є жанр MOBA (Multiplayer Online Battle Arena), як «піджанр відеоігор-стратегій в реальному часі, де гравець контролює тільки одного персонажа в складі однієї з двох протидіючих команд» [7]. До цього жанру відноситься гра «Mobile Legends: Bang Bang», що потребує високого рівня сприйманих когнітивних функцій щодо прийняття рішень, логічного мислення, уваги, концентрації, відмінної пам'яті, соціальних навичок під час гри та потенціалу до швидкого навчання [8].

Створення мобільного додатку для гри «Mobile Legends: Bang Bang» є актуальним та доцільним. Такий мобільний додаток забезпечить:

1) реалізацію освітньої функції, що допоможе гравцям покращити свої навички, шляхом надання усієї необхідної інформації, включаючи корисні поради, підказки, важливі аспекти та стратегії;

2) покращення геймплею, тобто гравці матимуть змогу використовувати мобільний додаток для покращення свого ігрового досвіду. А сам додаток буде містити в собі оптимальні стратегії, підходи до гри та комбінації героїв;

3) підвищення швидкості адаптації гравців-користувачів до нововведень та змін, враховуючи те, що гра постійно змінюється, виходять нові герої, предмети, реконструкції вже існуючих героїв тощо;

4) популяризацію гри (наявність мобільного додатка за грою привертає увагу не лише існуючих гравців, а й створює інтерес для інших користувачів).

Отже, розроблення мобільного додатку для онлайн гри «Mobile Legends: Bang Bang» є важливим процесом для покращення ігрового досвіду гравців, їхнього розвитку та розвитку їхніх здібностей та навичок.

В процесі побудови мобільного додатку необхідно вирішити ряд важливих завдань, основними з яких є: створення концепції, побудова структури та сценарію взаємодії, розроблення вайфреймів, формування дизайнерського рішення користувацького інтерфейсу (стиль, колірна схема, модульна сітка тощо), прикладна реалізація в середовищі розроблення (налаштування параметрів та програмування), тестування мобільного додатку.

Під час відтворення вигляду кожного з елементів відеогри (меню, сцен, персонажів тощо) в рамках інтерфейсу мобільного додатку повинна бути забезпечена повна ідентичність їх вигляду за дизайном та кольоровим рішенням [10]. Тобто увага до відтворення деталей та елементів відеогри в рамках інтерфейсу мобільного додатку є досить важливим фактором [11].

В якості інструментального засобу для розроблення мобільного додатку було обрано програмне забезпечення Android Studio та мову програмування Kotlin. Це програмне забезпечення було обрано тому, що за допомогою Android Studio можна розробляти програми для всіх типів пристроїв Android, будь то мобільні пристрої, планшети тощо. Android Studio підтримує велику кількість бібліотек, має зрозумілий користувацький інтерфейс та зручні можливості для тестування розробленого додатку. Мова Kotlin забезпечує спрощення процесу розробки програми [12]. Її основною перевагою є зменшення коду, ніж за допомогою Java, що полегшує вирішення завдань.

Таким чином, ідея розробки мобільного додатку для онлайн гри «Mobile Legends: Bang Bang» є доцільною для підтримки гравців, розвитку їхніх навичок та популяризації гри й жанру МОБА серед користувачів.

Список використаних джерел:

1. Борзих Т.Ю., Хорошевська І.О. Підґрунття реалізації процесу створення додатку для швидкого замовлення та доставки їжі. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс» (м. Івано-Франківськ, 17 листопада 2023р.)*. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. С. 134-135.
2. Шість корисних додатків для студента. URL: <https://na5ku.com.ua/uk/prilozheniya-dlya-studenta/> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Хорошевська І. О., Мартиненко П. Е. Особливості розроблення мобільного додатку для роботи з відео та аудіо під операційну систему iOS. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. №3(86). С. 129-136. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.3.16>.
4. Цікаві розвиваючі додатки для смартфона, які сподобаються дітям. URL: <https://magneticone.org/tsikavi-rozvivayuchi-dodatki-dlya-smartfona-yaki-spodobayutsya-dityam/> (дата звернення: 12.03.2024)

5. Хорошевська І. О., Алексеева І. Д. Створення методики розроблення дизайну мобільного додатку для стабілізації емоційного стану. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2023. Том 34(73). №5. С. 266-272. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2023.5/41>.
6. How Video Games Have Changed The World. URL: <https://www.masterycoding.com/blog/how-video-games-have-changed-the-world#:~:text=Far%20beyond%20their%20initial%20purpose,world%20we%20live%20in%20today> (дата звернення: 08.03.2024).
7. MOBA. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/MOBA> (дата звернення: 11.03.2024).
8. Influence of MOBA Game Skills to Perceived Cognitive Functions Among Students of Jose Maria College. URL: <http://www.ij sred.com/volume4/issue4/IJSRED-V4I4P5.pdf> (дата звернення: 11.03.2024).
9. Documentation Swift. URL: <https://www.swift.org/documentation/> (дата звернення 11.03.2024 р.).
10. Бондар І. О. Теорія кольору: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.051501 «Видавничо-поліграфічна справа». Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 164 с.
11. Хорошевська І. О. Лапіна А. А. Особливості розробки інтерфейсів для мобільних ігор. *Таврійський науковий вісник*. 2023. №5. С. 92-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnv-tech.2023.5.10>
12. What are The Benefits of Kotlin. URL: <https://sagaratechnology.medium.com/what-are-the-benefits-of-kotlin-d7fdcd1cfc0> (дата звернення: 12.03.2024).

СЕКЦІЯ XII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕОБХІДНОЇ МОРФОЛОГІЇ ПОВЕРХНІ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Часник Дмитро Васильович

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

Підготовка поверхні є одним із найважливіших процесів у виробництві друкованих плат, який забезпечує морфологію поверхні для надійного зчеплення мідної поверхні з подальшими шарами, які наносяться, органічними або металевими. В одних випадках, наприклад під час підготовки поверхні перед нанесенням захисної паяльної маски, необхідно, щоб мідь була пов'язана з органічним шаром протягом тривалого періоду. В інших випадках міцне з'єднання мідної поверхні з органічним шаром повинне забезпечуватися тимчасово, тільки протягом певного технологічного процесу, як у випадку фотолітографії.

Механічна підготовка поверхні - підготовка, під час якої відбувається видалення органічних забруднень і оксидів і паралельне надання шорсткості за допомогою фізичного впливу на поверхню заготовки. Для цього перед нанесенням фоторезисту використовують щіткову зачистку або зачистку з використанням абразивів (пемзою або оксидом алюмінію).

Топологія механічно зачищеної поверхні впливає на адгезію між фоторезистом і міддю: якщо рельєф надто неоднорідний, наприклад, глибокі риски після зачищення металевими щітками, то нанесений сухий плівковий фоторезист (СПФ) буде насилу прилягати до поверхні. Особливо часто це відбувається в тих місцях, де ризики проходять поперек провідників. Це може призвести до таких дефектів, як часткове або повне підтравлення провідників за субтрактивного і тентінг-методу [1] або зайве електроосадження за комбінованого позитивного методу.

Механічні методи зачистки використовуються для друкованих плат до 4-го класу точності, оскільки є занадто грубими за підвищеної прецизійності друкованих плат і можуть призвести до відриву, замикання або стирання тонких провідників.

При хімічній підготовці збільшення адгезії відбувається за рахунок створення розвиненого мікрорельєфу на поверхні металу травильними розчинами. Хімічна підготовка поверхні включає, як правило, три стадії обробки.

Кислотне очищення. Спочатку необхідно позбутися органічних і механічних забруднень, присутніх на заготівлі. Для цього використовується кислотний очищувач-мікротравитель. Також на цій операції відбувається легке підтравлювання для поліпшеного очищення від різного роду поверхневих забруднень. Кислі очисники значно легше видаляються під час промивання, ніж лужні, що дає змогу скоротити витрату промивних вод.

Модифіковане мікротравлення. Основна стадія обробки, на якій відбувається оновлення мідної поверхні шляхом травлювання шару товщиною близько 1 мкм і надання їй необхідної шорсткості для подальшого нанесення фоторезисту.

Декапування. Заключна стадія, на якій відбувається видалення оксидів, що утворилися під час промивання після основного мікротравлення внаслідок підвищеної розвиненості та окислюваності поверхні.

Зазвичай для підготовки поверхні перед нанесенням фоторезисту використовують м'які мікротравителі на основі персульфатів або перекису водню з сірчаною кислотою.

Розчини на основі персульфатів із сірчаною кислотою дають рівну оновлену мідну поверхню з низьким рівнем мікрошорсткості, що достатній лише для підготовки перед гальванічними покриттями. Недоліки цих розчинів: розкладання персульфату з часом і при підвищених температурах, низька ємність по міді - близько 15 г/л, непостійна швидкість травлення залежно від кількості накопиченої в розчині.

Останнім часом, з підвищенням класу точності друкованих плат, а отже, і з мініатюризацією провідників, потрібні були склади підготовки поверхні, що дають змогу за меншого підбурювання металу точніше контролювати процес травлення, забезпечуючи необхідну мікрошорсткість. Тому для підготовки поверхні перед нанесенням фоторезисту стали широко затребувані розчини мікротравлення на основі перекису водню і сірчаної кислоти.

Порівняно з персульфатними розчинами мікротравники на основі перекису водню і сірчаної кислоти мають вищу місткість по міді та довговічніший термін служби завдяки присутності в їхньому складі стабілізаторів перекису водню. Мікротравителі на основі перекису водню і сірчаної кислоти розбавляють органічними добавками для досягнення необхідних властивостей - більш високої шорсткості поверхні і збільшення швидкості травлення.

Слід звернути увагу, що для підготовки поверхні перед нанесенням захисної паяльної маски (ЗПМ) і сухого плівкового фоторезисту необхідно використовувати різні розчини мікротравлення. Для підготовки перед нанесенням фоторезисту потрібні розчини, що забезпечують рівень адгезії та ступінь шорсткості нижчий, ніж для поверхні перед нанесенням захисної паяльної маски, адже паяльна маска перебуває на поверхні друкованої плати протягом усього часу експлуатації. Навіть більше, захисна паяльна маска зазнає механічного впливу під час монтажу та експлуатації, термічного впливу під час нанесення фінішного покриття гарячого лудіння, хімічного і термічного впливу під час нанесення фінішних імерсійних покриттів (значення рН розчинів імерсійного олов'янення близькі до 0; робоча температура розчинів хімічного нікелювання та імерсійного золочення +80...+90 °C). З цієї причини підготовка перед нанесенням ЗПМ повинна забезпечувати максимальний ступінь адгезії до мідної поверхні.

Розчини мікротравлення на основі органічної кислоти як підготовку перед нанесенням СПФ не використовують, оскільки вони забезпечують занадто високе зчеплення, яке може призвести до проблемного зняття фоторезисту з поверхні. Крім цього, після обробки в розчинах мікротравлення на основі органічної кислоти мідна поверхня набуває темнішого, цегляного кольору, що викликає певні труднощі під час автоматичної оптичної інспекції (AOI).

На жаль, не існує універсального розчину для підготовки поверхні перед різними процесами, оскільки кожна операція вимагає певного ступеня адгезії та морфології поверхні.

Список використаних джерел:

1. Наскрізна розробка інтелектуальної техніки. Частина 2: Конспект лекцій: навч. посіб. для студ. спеціальності 172 «Електронні комунікації та радіотехніка» / Я. Л. Зінгер, Ю. Ф. Адаменко; КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 105 с.

СЕКЦІЯ XIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Вікторія Валюх

студентка II курсу ОПП “Архітектурне проектування та внутрішній інтер’єр”
Сумський будівельний коледж, Україна

Мартиненко Оксана Володимирівна

Викладач
Сумський будівельний коледж, Україна

Від початку повномасштабної війни в Україні екологічний стан значно погіршився. Оскільки від бойових дій страждає не тільки інфраструктура країни, але й довкілля. Це сприяє виникненню проблем в екології в цілому, а також наближає, так званий, екоцид.

Перш за все, внаслідок бомбардувань, обстрілів з артилерії, детонування снарядів в атмосферу надійшла велика кількість небезпечних хімічних речовин, що стало причиною забруднення води, повітря та ґрунту, а також спричинило зменшення кількості біорізноманіття країни.

Як приклад, підбив Каховської ГЕС. Через це вода поширилась населеними пунктами, затопивши їх. Важливо, що через це певна кількість мешканців зіштовхнулися із проблемою у доступі до питної води. А також спричинило потрапляння у воду стічних річок великої кількості хімікатів та сміття. Забруднена вода стекла у моря, тим самим, зробивши їх непридатними для використання. Разом із тим, у водойми потрапили залишки з кладовищ та каналізаційних стоків. На жаль, дуже багато тварин загинуло внаслідок цього, так як не змогли врятуватися. Не варто забувати про викиди у водойми уламків ракет, залишків снарядів та затоплених військових кораблів. Від знищення військової техніки у воду надходять мастильні матеріали та залишки палива, які зашкоджують хімічному балансу води. Домішки з металів забруднюють підземні води. Через це виникають різноманітні хвороби, які впливають на організм людей та тварин.

Найбільш забрудненим середовищем на даний момент є саме атмосферне повітря. Ворог постійно вчиняє атаки на промислові об’єкти. Цим самим пошкоджуються заводи, фабрики та підприємства і в результаті цього випаровуються в повітря хімічні, радіаційні гази та речовини. Через нестачу енергії та застосування вимкнень світла люди все більше використовують дизельні та паливні генератори. Залишки роботи цих пристроїв значно шкодить атмосфері, забруднюючи її своїми компонентами. Також на даний момент близько 30% територій України заміновано [1]. Це значно підвищує ризик детонування снарядів і в подальшому викидів цього в атмосферу. Варто пам’ятати: від роботи сил ППО, артилерії, авіації та запусків ракет атмосферне повітря ще більше погіршується.

Вибухи від будь-яких боєприпасів та уламки техніки сприяють потраплянню токсичних сполук, не тільки в повітря, але й у ґрунти. Також хімікати можуть проникати в надрі і глибини ґрунту разом із опадами. Шляхом випаровування забруднених водойм опади зашкоджують як живим організмам, так і усьому довкіллю. Небезпеку становлять і уламки боєприпасів, оскільки отруйні речовини потрапляють у ґрунт, а згодом і до ґрунтових вод, що впливає на харчові ланцюги в біологічному колообігу речовин [2]. Не варто забувати, що і тіла окупантів залишаються у землі. Вони слугують не добривом, а шкідником для ґрунту.

Бойові дії зашкоджують життю та розвитку диких тварин. Велика кількість лісів була знищена окупантами. Не менш важливо, що наразі, активні бойові дії ведуться переважно на сході та півдні України. Для цієї зони густі лісові зони не є характерними. І, в основному, слугують для захисту територій від стихійних лих. Спалюючи ліси, ворог залишає велику кількість тварин без домівок або й зовсім позбавляє їх життя. Чисельні пожежі в лісах та степах спричинили занепад тваринного світу країни. Через постійні обстріли тварини не можуть жити та розмножуватися, а в майбутньому це може призвести до зникнення багатьох різновидів ссавців, птахів та комах. Майже третина заповідних територій країни опинилися під окупацією ворога [1]. Вони винищують їх мешканців, що може стати причиною вимирання рідкісних видів та поселень тварин.

Безпосередньо військові дії, спричиняють велику шкоду і флорі навколишнього середовища. Навмисне спалювання територій призводить до відмирання та знищення унікальних різновидів рослин, які занесені до Червоної книги України.

Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що вплив війни на довкілля надзвичайно шкідливий. Можна з впевненістю стверджувати, що ворог навмисно чинить екологічний геноцид на нашій території і наслідки цього кожен буде відчувати на собі ще багато сотень років після війни. Навіть важко уявити скільки часу знадобиться на очищення середовища від цієї безмежної шкоди.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на екологію – яких збитків російська агресія завдала довкіллю України URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya>
2. Удари по нафтобазі, аміакосховищу та трансформаторам: які екологічні збитки РФ нанесла Сумщині? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/udary-po-naftobazi-amiakoskhovyshchu-ta-transformatoram-iaki-ekolohichni-zbytky-rf-nanesla-sumshchyni/>

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЦІЯ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ

Нос Наталія Миколаївна

старший викладач кафедри історії та мовознавства

Український державний університет залізничного транспорту, Україна

Професійне мовлення – це мовлення, яким послуговуються представники певної професії. Уміння вирішувати питання в конкретній ситуації, аргументувати, переконувати, досягати мети, висловлювати точно і логічно свою думку реалізовується працівниками за допомогою певних мовних засобів та лексики. На даному етапі сучасної української літературної мови виділяють сім функціональних стилів: розмовний, художній, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, конфесійний та епістолярний. Під час професійного спілкування, усного та писемного, презентуються здебільшого офіційно-діловий, науковий та розмовний стилі.

Офіційно-діловий стиль буде доречним при веденні ділової телефонної розмови та ділової бесіди, на нарадах та конференціях. Завдяки нейтральній лексиці ОДС можна досягнути однозначності формулювань, точності викладу фактів і подій. Науковий стиль реалізується в таких жанрах, як підручник, стаття, дисертація, монографія, рецензія, відгук і т.д. Тому презентуємо цей стиль під час виступів на наукових конференціях, дискусій, доповідей.

Розмовний стиль, враховуючи його основне призначення – обмін інформацією, думками та враженнями, обслуговує офіційне та неофіційне спілкування людей певної професійної сфери. Тому, його реалізація можлива як і під час проведення ділових перемовин, так і під час спілкування між робітниками в невимушеній атмосфері з урахуванням форм лексики. Розмовний стиль має «істотно виявлений різновид – розмовно-професійний, тобто мова, якою спілкуються не в побуті, а у виробничій, освітній та інших сферах» [3, с. 114].

Розуміємо, що в професійній сфері не може бути реалізації тільки одного якогось з розглянутих стилів без поєднання з іншими. Адже, «фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [3, с. 17]. Тому, кожний працівник має вдало послуговуватися мовними засобами різних рівнів залежно від ситуації та форм спілкування. Розглянемо приклад кроків для успішного проведення ділової бесіди, адже бесіда – «чи не найскладніший з усіх жанрів усного фахового спілкування, оскільки значною мірою це експромт, а для експромту треба мати значний життєвий досвід, величезний запас теоретичних знань, а також досконало володіти мовним етикетом» [3, с. 216]. Отже, спочатку встановлюємо контакт, так би мовити створюємо атмосферу довіри, залучаємо види питань під час

реалізації різних етапів ділової бесіди: відкриті, закриті та риторичні питання; аргументацію (переконання за допомогою значущих логічних доказів) із залученням різних методів, підсумовуємо досягнення бажаного результату. Особливу роль відіграє початок бесіди, коли важливо заручитися прихильністю свого співрозмовника та ділового партнера, слідувати не тільки за мовними засобами форм вітання та початкових фраз, але і за невербальними формами взаємодії (жести, міміка, вираз обличчя, посмішка).

Отже, професійна діяльність репрезентує три стилі мовлення: офіційно-діловий, науковий і розмовний. Які саме мовні засоби використовувати під час спілкування залежить від вміння співрозмовника та фахівця орієнтуватись в мовній ситуації, а також від його грамотності та компетенцій.

Список використаних джерел:

1. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: Навч. посіб. К.: Ліра, 2006. 240 с.
2. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посіб. Львів, 2005. 246 с.
3. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. К.: Алерта, 2011. 696 с.
4. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: Навч. посіб. К.: Вища школа, 2007. 823 с.
5. Чмут Т.К. Культура спілкування: Навч. посіб. Хмельницький: ХІРУП, 1999.

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

FUTURE PERSPECTIVES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING FOR FUTURE ENGINEERS

Feshchuk Alla

ORCID ID: 0000-0003-3683-099X

teacher at the Department of English for Engineering #2

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Halatsyn Kateryna

ORCID ID: 0000-0003-3297-8284

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

at the Department of English for Engineering #2, Associate Professor

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Yarmolenko Oksana

teacher at the Department of English for Engineering #2

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

In the era characterized by globalization and rapid technological advancements, the demand for engineers with proficiency in foreign languages is increasing. As engineering projects become more international in scope and collaboration across borders becomes commonplace, engineers must possess strong language skills to communicate effectively with colleagues, clients, and stakeholders from diverse linguistic and cultural backgrounds.

The traditional model of engineering education has undergone significant transformation in recent years, driven by technological advancements, evolving industry demands, and changing student demographics in conditions of the war. In addition to acquiring technical expertise in their chosen field, engineering students are now expected to develop a broader skill set that includes critical thinking, problem-solving, communication, and collaboration skills. Proficiency in foreign languages is increasingly recognized as a valuable asset for engineers, enabling them to navigate multicultural work environments and contribute effectively to global teams.

Future engineers will be required to work on projects that transcend national borders and cultural boundaries. Whether they are designing sustainable infrastructure, developing renewable energy solutions, or implementing innovative technologies, engineers must be able to communicate and collaborate with colleagues and stakeholders from around the world. Foreign language proficiency is becoming an essential competency for engineering graduates seeking to remain competitive in the global job market [1, p. 22].

Several emerging trends are shaping the future of foreign language teaching for future engineers:

- Integration of language and engineering curriculum: recognizing the interconnected nature of language and engineering, institutions of higher education are increasingly integrating language learning opportunities into engineering curricula. Rather than treating language education as a separate discipline, universities are incorporating language modules and courses that are tailored to the specific needs of engineering students. These integrated approaches aim to contextualize language learning within the engineering domain, making it more relevant and engaging for students.

- technology-enhanced language learning: technology is playing an increasingly prominent role in foreign language teaching, offering innovative tools and platforms to enhance language learning experiences. Virtual reality simulations, interactive multimedia resources, and artificial intelligence-driven language tutors are transforming the way languages are taught and learned. These technology-enhanced approaches provide students with immersive and personalized learning experiences that cater to their individual needs and preferences.

- blended learning models: combine traditional classroom instruction with online learning activities, are gaining popularity in foreign language teaching for engineers. Blended learning allows for greater flexibility and customization, enabling students to access course materials, participate in discussions, and engage in language practice exercises both in the classroom and online. By leveraging the benefits of both face-to-face and online learning modalities, blended learning models can optimize learning outcomes and accommodate diverse learning styles.

- Focus on communication and cultural competence: in addition to linguistic proficiency, future engineers must develop strong communication and intercultural competence to succeed in a globalized workforce. Language teaching approaches are increasingly emphasizing the development of communication skills, including speaking, listening, reading, and writing, as well as cultural awareness and sensitivity. By exposing students to authentic language use and cultural contexts, educators aim to prepare them for effective cross-cultural communication and collaboration in engineering practice.

Despite the promising developments in foreign language teaching for future engineers, several challenges and considerations must be addressed to ensure its effectiveness and sustainability:

1. Limited resources and infrastructure: many educational institutions face resource constraints and infrastructure limitations that hinder their ability to provide comprehensive language education for engineering students. Lack of funding, outdated technology, and insufficient faculty expertise can pose significant barriers to the implementation of innovative language teaching approaches.

2. Faculty training and support: engineering faculty members may lack the necessary training and support to effectively integrate language teaching into their courses. Professional development opportunities, pedagogical training, and collaboration with language specialists can help faculty enhance their language teaching skills and incorporate best practices into their instruction.

3. Assessment and evaluation: assessing language proficiency in engineering contexts can be challenging, as traditional language assessments may not adequately measure students' ability to communicate and collaborate in professional settings. Developing valid and reliable assessment tools that align with the specific language needs of engineers is essential for accurately evaluating students' language skills and progress.

4. **Equity and inclusion:** inclusive language teaching practices that cater to the diverse linguistic and cultural backgrounds of engineering students are essential for promoting equity and diversity in the classroom. Teachers must be mindful of linguistic biases and stereotypes and strive to create inclusive learning environments where all students feel valued and supported in their language learning journey.

Looking ahead, several key directions are shaping the future of foreign language teaching for future engineers:

Personalized learning pathways: advances in educational technology, such as artificial intelligence and adaptive learning algorithms, are enabling the development of personalized learning pathways that cater to individual student needs and preferences. By analysing learners' strengths, weaknesses, and learning styles, these personalized approaches can provide targeted instruction and support, optimizing learning outcomes and engagement.

Experiential learning opportunities: experiential learning opportunities, such as study abroad programs, internships, and cross-cultural projects, offer valuable opportunities for engineering students to immerse themselves in foreign language and culture. These hands-on experiences provide students with real-world exposure to language use and cultural practices, fostering language acquisition and intercultural competence.

Industry partnerships and collaborations: collaborations between educational institutions and industry partners can enrich language learning experiences by providing access to authentic industry materials, guest lectures, and internship opportunities. By aligning language learning outcomes with the needs of the engineering profession, these partnerships can enhance students' employability and readiness for the global workforce.

Lifelong learning and continuing education: in an increasingly dynamic and interconnected world, lifelong learning and continuing education are essential for engineers to stay abreast of new developments and maintain their language proficiency. Educational institutions and professional organizations can offer language refresher courses, workshops, and online resources to support engineers in their ongoing language learning journey throughout their careers.

As the field of engineering continues to evolve in response to globalization and technological innovation, foreign language teaching must adapt to meet the changing needs of future engineers. By integrating language education into engineering curricula, leveraging technology-enhanced learning approaches, and fostering communication and cultural competence, educators can prepare engineering students to thrive in a globalized workforce. However, addressing the challenges and considerations inherent in language teaching for engineers will require concerted efforts from educational institutions, faculty members, industry partners, and policymakers. By embracing emerging trends, fostering collaboration, and prioritizing equity and inclusion, we can ensure that future engineers are equipped with the language skills and intercultural competencies needed to succeed in an interconnected world.

References:

1. Stavytska, I. (2017). *Modern tendencies in foreign language teaching. Journal of Intercultural Management*, 9(4), 21-30. <https://dx.doi.org/10.1515/joim-2017-0018>

БУЛІНГ ТА ЙОГО ПРИЧИНИ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Михальчук Тетяна Володимирівна

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Україна

Сеньовська Надія Леонідівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Україна

Булінг – це форма жорстокого поводження з метою заподіяти шкоду, принизити або змусити когось почуватися знедоленим. Він може бути фізичним, емоційним, вербальним або кібернетичним, тобто із застосуванням цифрових технологій.

Шкільні роки, які мали б асоціюватися з безтурботним навчанням та щирими друзями, на жаль, для багатьох дітей обертаються жорстокістю. Проблема зростання проявів цькування та фізичного насильства в закладах освіти стає все більш актуальною. Булінг розповсюджений в усьому світі й притаманний закритим колективам в школах, інтернатах, університетах, дитячих будинках тощо.

Закон, який визначає поняття «булінг» та його ознаки, набув чинності в Україні 19 січня 2019 року. Цей крок став важливим визнанням серйозності проблеми, адже свідомо агресія – це не просто дитячі пустощі, а жорстокість, що може мати руйнівні наслідки.

Статистика свідчить про те, що проблема булінгу в Україні залишається гострою. До початку повномасштабної війни суди першої інстанції розглянули 978 справ про цькування, а у 2023 в нашій країні відкрили 96 справ про булінг у закладах освіти. Протягом останніх п'яти років їхня загальна кількість сягнула 614 [1].

Проблема булінгу привернула увагу багатьох людей з різних галузей (Д. Лейн, М. Дмитренко, І. Кон, Д. Ольвеус та інші), що допомагає краще зрозуміти проблему, розробити ефективні методи її вирішення та створити безпечне та комфортне середовище для молоді.

Одним з перших вагомих досліджень булінгу вважаються роботи норвезького психолога – клініциста Д. Ольвеуса, який розкриває сутність терміну «булінг» як ситуацію, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів [2].

Крім цього, поняття булінгу запропонували вчені, які досліджували явище насильства в школі між скандинавськими дітьми на початку 70-х років ХХ ст. Булінг розтлумачують як: сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [4].

Найчастіше булінг сприймається як фізичне та вербальне цькування, з яким стикаються школярі з боку однолітків. Проте, це явище значно глибше і має множинні форми, кожна з яких може мати катастрофічні наслідки. Ось перелік видів цькування: фізичний, вербальний, стосунковий, кібербулінг, сексуальний та упереджений. Важливо розуміти, що різні види булінгу часто перетинаються. Кривдник може використовувати декілька методів, щоб знущатися з жертви. Цькування не

обмежується дітьми та молоддю. Дорослі також можуть бути винними в цій жорсткій поведінці.

Булінг неможливо розглядати лише як проблему стосунків між кривдником і жертвою. Це явище має колективний характер, адже воно зачіпає не лише безпосередньо задіяних осіб, а й увесь оточуючий колектив.

Є декілька причин, чому булінг виникає серед молоді: соціальний тиск: потреба у схваленні та приналежності до групи може штовхати дітей до цькування, адже воно часто сприймається як «норма» поведінки; бажання самоствердитись: кривдники можуть цькувати інших, щоб відчувати свою силу та владу; емоційні проблеми: кривдники, які самі зазнають жорстокого поводження або мають проблеми з емпатією, частіше вдаються до цькування; кібербулінг: пригноблення через онлайн – платформи та соцмережі робить булінг доступним 24/7, а також дає можливість кривдникам залишатися анонімними; недостатня свідомість проблеми у дорослих: не всі вчителі/ коучери володіють знаннями та навичками, щоб вчасно розпізнати та вирішити проблему булінгу.

Серед сімейних чинників розрізняють: гіпер- або гіпоопіка з боку батьків; відсутність близьких взаємин між дитиною та батьками; насильство в сім'ї; тиск на дитину в сім'ї, або жорстоке поводження з нею призводить до того, що дитина не знає іншого способу поводження з людьми [5].

До соціальних причин для булінгу, в Україні, 2024 року, належать: соціальні мережі та онлайн – платформи, економічна та соціальна нерівність, стереотипи, недостатня обізнаність наслідків після скоєння булінгу, вплив пандемії COVID – 19, кровопролитна війна, тривалістю 10 років.

Війна – це не лише жакливі руйнування та людські втрати, але й глибокі рани на емоційному та психологічному стані людей, й, зокрема, молоді. Війна стає рушійною силою для зростання булінгу в молодіжному середовищі, отруюючи атмосферу страхом, жорстокістю та зневірою. Молодь, яка відчуває страх та тривогу, частіше стає жертвами цькування, адже емоційно більш вразлива. Деякі юнаки, які пережили травму або втрату близьких, можуть використовувати цькування як спосіб вираження гніву, страху та душевного болю. Дезінформація та пропаганда, що поширюються через ЗМІ, можуть призвести до ворожнечі та дискримінації, які стають основою для цькування. Але пам'ятаймо, війна – не виправдовує жорстокість. Булінг – це зло, з яким ми повинні боротися, щоб зберегти гуманність і співчуття *even in the darkest of times* [6].

Булінг може мати жакливі наслідки для постраждалої молоді, особливо в умовах війни, кібербулінгу, соціальної нерівності і тд. Ця жорстокість залишає глибокі рани на тілі та душі, які можуть впливати на життя людини протягом багатьох років. Цькування може довести людину до почуття страху, тривоги, депресії, гніву, а також до втрати самоповаги та самоцінності. Нещадне поводження до людини призводить до ізоляції, відчуження та труднощів з адаптацією в шкільному середовищі. Постраждалі від булінгу молоді люди частіше вживають алкоголь, наркотики, ризиковано поведуться на дорозі та вступають у небезпечні сексуальні стосунки.

В Законі України «Про освіту» та Кодексі України про адміністративні правопорушення визначені шляхи протидії булінгу на законодавчому рівні. Відповідно до цих законодавчих актів за цькування особа несе адміністративну відповідальність. Також таку відповідальність несе керівник навчального закладу, якщо не повідомляє відповідні органи про такі випадки, задля збереження репутації школи, як це часто трапляється [7].

Важливо не ігнорувати цю проблему, а вживати заходів для її вирішення. Постраждалі від булінгу молоді люди потребують емоційної, психологічної та

соціальної підтримки. Важливо разом із молоддю формувати атмосферу поваги та толерантності.

Щоб заподіяти булінгу, батьки, вчителі та й власне соціум повинні: виховувати в юному поколінні повагу до людської гідності, емпатію та співчуття; навчати молодь вирішувати конфлікти мирним шляхом; засуджувати будь – які прояви жорстокості та дискримінації; створювати групи підтримки для постраждалих від булінгу.

Тільки спільними зусиллями ми можемо створити безпечне та комфортне середовище для молоді, дати їй шанс на щасливе та мирне життя. Пам'ятаймо: булінг – це зло, з яким ми повинні боротися.

Список використаних джерел:

1. Опендатабот. Близько 100 справ щодо булінгу в українських школах на рік. *Педрада*. URL: <https://oplatforma.com.ua/news/74266-blizko-100-proyaviv-bulingu-v-shkolakh-zafiksovano-v-2023-rotsi>
2. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі : методичні рекомендації / О.Ю. Дроздов, Л.В. Живолуп, О.В. Ніжинська, Я.В. Сухенко ; за ред. Я.В. Сухенко. Полтава : ПОІППО, 2011. 80 с.
3. Богуславська А. Насильство у школі. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/904/171/32933>
4. Лалак, Н.В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення / Н.В. Лалак, В. Пеняк // Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука» / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол. ред.);заст. гол. ред.: Jerzy Piwowarski; В.В. Гоблик. - Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2019. – № Випуск 1(26). – С. 132-135.
5. Гірняк А. Н. Соціально-психологічні детермінанти делінквентності підлітків / А. Н. Гірняк, Т. М. Карп'як. - Актуальні задачі сучасних технологій : зб. тез доповідей міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів, Том 2 (Тернопіль, 17-18 листоп. 2016.) / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя [та ін]. - Тернопіль: ТНТУ, 2016. - С. 318-319.
6. Joanne Rowling. «Harry Potter and the Order of the Phoenix». London : Bloomsbury Publishing. 815 p.
7. Мельник О. Правові заходи протидії булінгу. Науковий вісник УжНУ Серія: Право. 2019. Вип. 1 С. 132-135.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Косюк Віктор Іванович

викладач фізичної культури та фізичного виховання
*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна*

Проблема фахової підготовки майбутніх учителів в умовах реформування системи освіти в Україні є сьогодні надзвичайно важливою та активно досліджуваною, яку сучасні науковці розглядають широкоаспектно та різносторонньо.

На чільному місці знаходиться сьогодні проблема формування компетентності вчителя, яка висвітлювалася в працях низки науковців, зокрема, М. Жалдака, М. Мороз, Ю. Рамського, О. Савченко, В. Стрельнікова та ін. Автори по-різному підходять до трактування означеного поняття, виділяючи при цьому окремі його складові: професійні психологічні та педагогічні знання, вміння й навички; особистісні якості вчителя; практичний досвід.

На думку Л. Хоружої, під професійною компетентністю педагога слід розуміти комплекс знань, умінь, навичок, а також засобів їх реалізації в діяльності й спілкуванні особистості. Авторка наголошує на двох підструктурах професійної компетентності: діяльнісній та комунікативній, що мають виняткове значення для активної професійної діяльності вчителя [6].

М. Мороз визначає професійну компетентність учителя як систему професійних та особистісних характеристик і якостей педагога, що ґрунтується на комплексі теоретичних знань, практичних умінь, навичок та досвіді в певній галузі (або суміжних галузях), а також на ціннісних орієнтирах особистості, та є показником професіоналізму, необхідного для інноваційно-педагогічної діяльності [3, с. 141].

З-поміж складових професійної компетентності майбутнього вчителя важливе місце належить компетентності здоров'язбереження, яка вимагає від вчителя володіння відповідними теоретичними знаннями та навичками практичної діяльності. Це сприятиме вирішенню проблем збереження та зміцнення здоров'я людини (Д. Воронін, В. Сергієнко, Л. Грицюк, О. Савченко).

Одними із найважливіших факторів життєзабезпечення кожної людини у ХХІ столітті є освіта, компетентність і здоровий спосіб життя. Проблема збереження і зміцнення здоров'я населення, особливо дітей, залишається однією з найбільш актуальних для держави. Про це свідчать закони та постанови уряду. Зокрема, у Конституції України, «Основах законодавства України про охорону здоров'я», програмі «Діти України» наголошується на необхідності збереження та зміцнення здоров'я молоді. У «Концепції фізичного виховання в системі освіти України» наголошується на різкому погіршенні стану здоров'я і фізичної підготовки молоді. З усією гостротою перед державою постає проблема боротьби за збереження здоров'я нації.

Про пріоритетність здоров'язбережувальної компетентності в навчальному процесі наголошував В. Сухомлинський, який зазначав, що турбота про здоров'я – найважливіше завдання педагога. Саме від життєрадісності, бадьорості дітей

залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили [4, с. 113].

У сучасного вчителя здоров'язбережувальна компетентність повинна бути сформована досконало, адже його завдання полягає в реалізації мети початкової школи та урахуванні пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, про що зазначено в Державному стандарті початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462). І здоров'язбережувальні технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу [2].

Науковці значної уваги приділяють питанню формування здоров'язбережувальних компетентностей у дітей, але меншого значення надають постаті вчителя. Слід зазначити, що особливу роль для учнів початкових класів відіграє особистий приклад вчителя. Отже, формування культури здоров'я в учителів є вкрай важливим завданням на сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні.

Здоров'язберігаюча компетентність є невід'ємною умовою успішної професійної діяльності сучасного педагога, котрий працює в умовах різноманітних екологічних проблем, модернізації суспільства, поширення явищ нездорового способу життя. Сучасний педагог має знати і вміти визначати реальний рівень духовного, соціального, психічного, фізичного розвитку учнів класу, прогнозувати результат своєї діяльності, обирати із уже відомих, конструювати або виробляти єдину виховну технологію, яка б забезпечила особистісне зростання вихованців.

Д. Воронін зазначає, що здоров'язберігаюча компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язберігаючої компетентності майбутніх фахівців [1, с. 25].

Говорячи про здоров'язбережувальні компетентності майбутніх учителів, важливо враховувати різні аспекти поняття «здоров'я», зокрема:

- фізичне здоров'я;
- правильне функціонування всіх ознак діяльності організму;
- психічне здоров'я (йдеться про відповідність когнітивної діяльності віку учнів);
- соціальне здоров'я (ґрунтується на рівні сформованості громадянської відповідальності за поведінку в суспільстві);
- духовне здоров'я (передбачається наявність орієнтації на різні види цінностей (освітні, мистецькі, релігійні, загальнолюдські).

У процесі формування здоров'язбережувальних компетентностей обов'язковим фактором є запровадження здоров'язбережувальних технологій. Такі технології будуть дієвими за умов: створення сприятливої атмосфери для навчання на основі відповідного освітнього середовища; чіткої й повноцінної організації процесу навчання з логічною послідовністю заходів, що мають на меті формування важливих складових здоров'я; високого рівня готовності вчителя до впровадження здоров'язбережувальних технологій [5].

Отже, кожен педагог повинен усвідомлювати особисту відповідальність, насамперед, за своє здоров'я і здоров'я своїх учнів. Ставлення до свого здоров'я і розвиток здоров'язберігаючих компетентностей майбутнього вчителя забезпечує високий рівень реального здоров'я, озброює необхідним багажем знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації здорового способу життя та відповідно виховання в учнів високої культури здоров'я. Знання, володіння і застосування

здоров'язберезувальної компетентності є важливою складовою професійної компетентності сучасного вчителя.

Список використаних джерел:

1. Воронін Д. Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2006. № 2. С. 25-28.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Вилучено із: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п>.
3. Мороз М. О. Теоретичні та методичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі. Дис... на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук... 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Житомир: Житомирський державний університет імені І. Франка. 2021. 651 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 - ти т. Т. 4. Київ: Рад. шк., 1997. 637 с.
5. Формування здоров'язберезувальної компетентності учнів початкових класів. Вилучено із: <http://vitadorosh.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>.
6. Хоружа Л.Л. Теоретичні аспекти впровадження компетентнісного підходу у вищу освіту. 2023. Вилучено із: <http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/horuzall.pdf>.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ТА ЛІКАРІВ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ВСТАНОВЛЕННЮ ПРОВІДНИКА ПОВІТРЯ ТИПУ I-GEL

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,

професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Загуровський Володимир Михайлович

д-р мед. наук,

професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Скоропліт Сергій Миколайович

асистент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Застосування надгортанних провідників повітря є менш інвазійним методом забезпечення прохідності дихальних шляхів, ніж інтубація трахеї як під час загальної анестезії, так і при наданні екстреної медичної допомоги (ЕМД). Їх постійне вдосконалення зосереджене, головним чином, на покращенні вірогідності успіху встановлення та мінімізації періопераційних та післяопераційних ускладнень. Девайс i-gel – це надгортанний провідник повітря 2-го покоління з м'якою анатомічно сформованою не надувною манжетою. Пристрій доступний у семи різних розмірах, що охоплюють діапазон від новонароджених до великих дорослих людей.

I-gel, винайдений Мухаммедом Асламом Насіром, є новим надгортанним повітропроводом, що складається з маски та трубки. Однією з примітних особливостей i-gel є те, що край маски відповідає анатомічній формі гортані. Це дозволяє пристрою забезпечувати герметичність без застосування манжети. Маска виготовлена зі стиrol-етиленбутадієн-стиролу, і змінює свою форму в залежності від анатомії гортані кожного пацієнта. Трубка складається з дихальної та відвідної трубок. Через дихальну трубку можна інтубувати трахею, а через відвідну (дренажну) ввести тонкий шлунковий зонд. I-gel можна використовувати для підтримки прохідності дихальних шляхів у широкому спектрі планових операцій у пацієнтів натщесерце. Його параметри введення та загальні показники успіху введення можна порівняти з забезпеченням прохідності дихальних шляхів за допомогою ларингеальної маски. Орофарингеальний ущільнювальний тиск вищий, ніж у провідників повітря 1-го покоління. Це дозволяє проводити вентиляцію з періодичним позитивним тиском навіть під час лапароскопічних процедур або у пацієнтів із помірним ожирінням. Тимчасові післяопераційні скарги, такі як біль у горлі або труднощі при ковтанні, як правило, спостерігаються рідше, ніж при використанні більшості інших надгортанних повітропроводів. Серйозні побічні явища, включаючи аспірацію шлункового вмісту та пошкодження гортанних нервів, трапляються надзвичайно рідко. Особливості i-gel роблять його корисним для подальшої інтубації трахеї під контролем фібробронхоскопа у пацієнтів із

передбачуваними або неочікуваними ускладненнями з боку дихальних шляхів. Девайс також можна використовувати для забезпечення прохідності дихальних шляхів під час проведення серцево-легеневої реанімації. Встановлення повітропроводу i-gel має певні особливості, і є одразу не доступним для тих, хто детально не ознайомився з його будовою та не пройшов спеціальної підготовки.

Мета роботи. Метою роботи було вдосконалення навчання лікарів-інтернів та лікарів практичної охорони здоров'я маніпуляціям з провідником повітря i-gel для забезпечення прохідності дихальних шляхів.

Матеріали і методи. Для навчання використані фантоми Ambu різних розмірів (імітація голови і шиї дорослого пацієнта та дитини), набір надгортанних провідників повітря i-gel різних розмірів, презентація слайдів на екрані за допомогою комп'ютера та мультимедійного проектора, мішок для імітування роздування легень, ручний дихальний апарат, шприци, рідина (вода) та вакуумний екстрактор з катетером для видалення рідини, сухі серветки для висушування манекена, корнцанг Гросс-Майера, назогастральний зонд діаметру 12F, ендотрахеальні інтубаційні трубки типу Мерфі розмірів 4,5, 5,0, 6,0 з провідником.

Результати та обговорення. По-перше, потрібно довести для слухачів як влаштований провідник повітря i-gel. На відміну від звичних для студентів медиків провідників повітря, будова i-gel є більш складною, і поверхневий огляд девайса часто не є інформативним. На рис.1 демонструються основні складові повітропроводу.

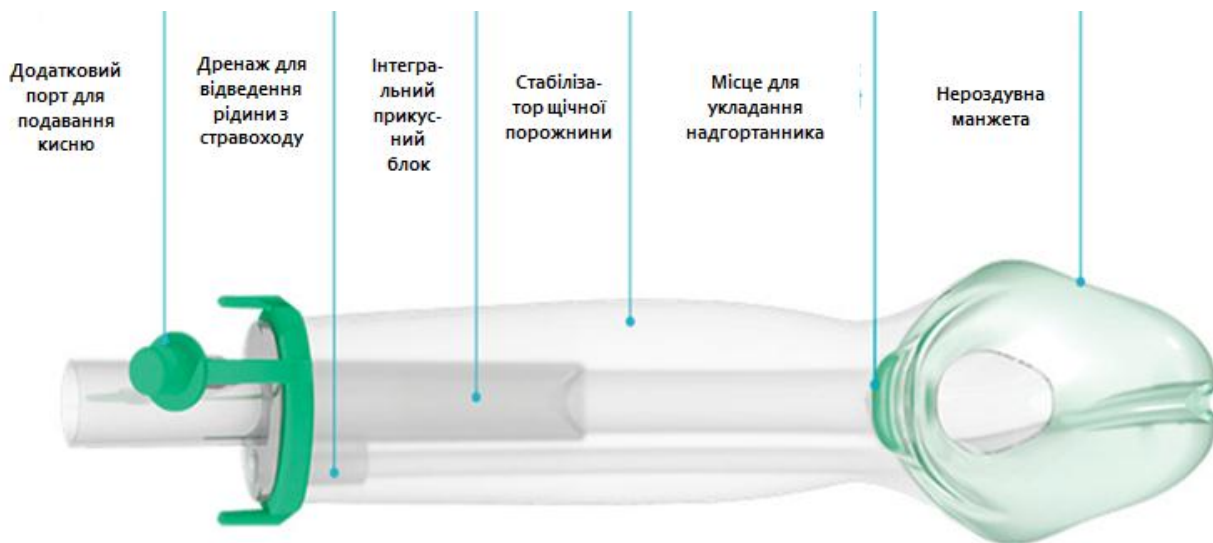

Рис. 1. Будова провідника повітря i-gel.

Девайс складається з нероздувної манжети та дихальної трубки. Манжета виготовлена з термопластичного полімеру, завдяки чому при контакті з тканинами пацієнта приймає форму, що відповідає анатомії входу до гортані. Полімер потім застигає та утримує цю форму, і використати девайс, який вже був застосований у одного пацієнта, у іншого пацієнта не можливо. Зрозуміло, що ввести девайс, відповідно ретельно оброблений антисептиками не складно, проте якісної герметичності при цьому досягти не вдасться. Отже i-gel успішно можна використати лише один раз.

Девайс i-gel має додатковий порт, через який можна подавати кисень до дихальної трубки. Проте сучасні дихальні мішки Амбу також мають такі порти. Отже використання кисневого порту має сенс тільки при збереженні ефективного власного дихання у хворого.

Дренажний канал проходить по всій довжині провідника повітря i-gel. Він призначений для евакуації будь-якої рідини з місця входу до гортані. Через дренажний канал можна проводити назогастральні зонди певного діаметру або видаляти рідину за допомогою тонких дренажних катетерів, які під'єднують до вакуумних екстракторів.

Інтегральний прикусний блок забезпечує ущільнення конструкції провідника повітря та запобігає обструкції дихальної трубки, яка може відбутися внаслідок стискання зубів пацієнта.

На наступній ланці товщина провідника повітря цілеспрямовано збільшена для кращого утримання стабільного положення у ротовій порожнині.

Місце для розміщення надгортанника примикає до нероздувної манжети. При вдалому встановленні провідника повітря листок надгортанника має укладатися саме на цей відділ девайса. Оптимальне положення девайса продемонстровано на рис. 2.

Рис. 2 Схема оптимального встановлення провідника повітря i-gel. А – кінчик маски повітроводу частково проникає у вхідний отвір стравоходу, зменшуючи вірогідність дрейфу, отримуючи стабільність та часткове блокування потрапляння рідини зі стравоходу до гортаноглотки. В – манжета знаходиться в контакті зі структурами гортаноглотки. С – різці пацієнта знаходяться на рівні захисного прикусного блоку, що попереджає здавлювання дихальної трубки при тризмі жувальних м'язів [4].

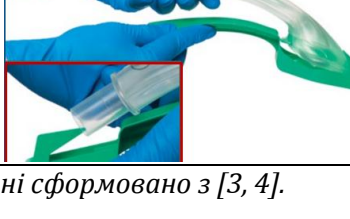
При навчанні використання девайса i-gel обов'язково демонструються етапи його вилучення з упаковки та приготування до застосування (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи підготовки провідника повітря i-gel до використання

	Відкрити упаковку i-gel та зняти захисну підставку з пристроєм на рівній поверхні
--	--

Продовження табл. 1

	Вийняти i-gel та перенести його на долоню тієї самої руки, яка тримає захисну підставку, підтримуючи пристрій великим і вказівним пальцями.
	Нанести невелику порцію лубриканта на водній основі на середину гладкої поверхні підставки для підготовки до змащування. Не використовуйте лубриканти на основі силікону.
	Взяти i-gel протилежною (вільною) рукою вздовж інтегрального прикусного блоку та змастити задню, бокові та передню частину манжети тонким шаром лубриканта.
	Цей процес можна повторити, якщо змащування недостатнє, але після завершення змащування переконайтесь, що в чаші манжети чи в інших місцях пристрою не залишилося болюсу лубриканта.
	Уникати дотику руками до манжети девайса.
	Готуючись до вставлення, помістити i-gel назад у підставку. Перед вставленням i-gel слід завжди від'єднувати від підставки. Підставка не є інтродюсером і ніколи не повинна вставлятися до рота пацієнта.

Дані сформовано з [3, 4].

Після того, як девайс підготовлений до встановлення, потрібно щільно захопити його в місці захисного блоку. Пацієнта укладають в позицію «вдихання свіжого повітря» або «принюхування» (якщо немає протипоказань), з трохи зігнутою шиєю та максимальному розгинанні в атлanto-потиличному суглобі. Повітровід тримають домінуючою рукою. Іншою рукою підіймають підборіддя, щоб запобігти западанню кореня язика до задньої стінки глотки. Дистальний кінець повітроводу з манжетою вводять в рот хворого у напрямку до твердого піднебіння. Безперервно, не застосовуючи надмірної сили, проштовхують повітровід вниз і назад вздовж твердого піднебіння, поки не виникне відчуття значного опору. Після цього, якщо пацієнт самостійно ефективно не дихає, до конектора дихальної трубки приєднують

мішок Амбу або інший пристрій для проведення штучної вентиляції та розпочинають вентиляцію легень. При цьому оцінюють наявність екскурсій грудної клітки, зворотний витік повітря, як через дихальну трубку, так і навколо неї. При вдалому встановленні девайса навколишній витік повітря або відсутній або мінімальний при повному стисненні мішка Амбу, а видих відбувається через дихальну трубку. Обов'язково проводять аускультацию легень. Монітують сатурацію периферичної артеріальної крові киснем за допомогою пульсоксиметра. Для зменшення ризику зміщення пристрою у порожнині рота доцільно одягнути на хворого шийний комір.

Мета-аналіз 2014 року, опублікований в журналі Асоціації анестезіологів, у якому було розглянуто результати 31 окремого дослідження та загалом враховано 2000 випадків використання провідника повітря i-gel, показав, що встановлення i-gel було легшим у порівнянні зі встановленням ларингеальної маски. При цьому при використанні i-gel можна було досягти більш високого тиску в дихальних шляхах до того, як станеться навколишній витік повітря, ніж в тих випадках, коли застосовували ларингеальну маску. Найкращий результат по забезпеченню прохідності дихальних шляхів досягався вже через 5 секунд з моменту повної підготовки девайса i-gel до використання [5].

Тим, хто навчається доцільно запропонувати зробити декілька спроб проведення через девайс назогастральних зондів та тонких інтубаційних ендотрахеальних трубок. В таблиці 2 представлено розміри девайсів i-gel для пацієнтів з різною масою тіла, а також розміри назогастральних зондів і трубок для інтубації трахеї, які можна встановити через отвори i-gel.

Таблиця 2

Характеристики девайсів i-gel за розмірами

Розмір I-gel	Маса тіла (кг)	Мах розмір гастрального зонда	Мах розмір інтубаційної трубки
1	2-5	Не передбачено	3,5
1,5	5-12	10F (3,3 мм)	4,5
2	10-25	12F (4 мм)	5,0
2,5	25-35	12F (4 мм)	6,0
3	30-60	12F (4 мм)	6,0
4	50-90	12F (4 мм)	7,0
5	90+	14 F (4,7 мм)	8,0

Як видно з табл. 2, виготовлення провідників повітря i-gel було орієнтовано, в тому числі, на їх застосування у дітей всіх вікових груп. Проте набуття практичного досвіду та ретельний аналіз ускладнень при використанні цих надгортанних повітроводів значно обмежили їх розповсюдження у педіатричній практиці. На теперішній час, в основному використовують провідники повітря i-gel 3-го, 4-го та 5-го розмірів. Тобто, їх застосовують, в значній мірі, у дорослих пацієнтів. Ускладнення включають регургітацію та аспірацію шлункового вмісту, стиснення судинних структур, травми та ушкодження нервів. Частота таких ускладнень досить низька, але оскільки деякі з них несуть із собою значний ступінь захворюваності, наголошується на необхідності дотримуватися порад виробників. За оцінками, частота аспірації шлункового вмісту, пов'язана з використанням надглоткових провідників повітря, становить лише 0,02%, причому припускають, що реальні дані про частоту регургітації після операції можуть бути значно вищими, але свідомо занижені. Інші серйозні, але надзвичайно рідкісні ускладнення включають розрив глотки, пневмомедіастинум, медіастиніт або вивих черпакуватих хрящів. Легкі короточасні несприятливі наслідки пристроїв мають значно більшу частоту, ніж

серйозні ускладнення. Вони включають післяопераційний біль у горлі, дисфагію, біль під час ковтання і захриплість. Пристрої можуть мати шкідливий вплив на слизову оболонку порожнини рота та ініціювати її набряк, що саме собою може створювати небезпечні проблеми. Виникнення таких ускладнень залежить від об'єму манжети та тиску, який створюється девайсом на тканини порожнини рота. Зрозуміло, що вірогідність виникнення цих ускладнень є значно вищою у хворих педіатричного профілю [6]. Також виявлено, що вірогідність ускладнень зростає разом із масою тіла. Cheon G. та співавтори (2013) виявили, що загальна частота ускладнень залежить від індексу маси тіла пацієнта, а також від його віку – пацієнти з ожирінням та індексом маси тіла понад $30 \text{ кг} \cdot \text{м}^{-2}$ і ті, хто був старіше 46 років, мали значно більшу ймовірність розвитку труднощів з вентиляцією та інтраопераційного ларингоспазму [7]. Вірогідність ускладнень також зростає у всіх пацієнтів після однієї години застосування надгортанних провідників повітря [6]. Всю цю інформацію необхідно довести до лікарів-інтернів (слухачів).

Молодих лікарів завжди цікавить можливість виконати інтубацію трахеї через надгортанні провідники повітря. Будова багатьох з цих девайсів, в тому числі повітропроводу i-gel, дійсно це дозволяє. До того ж фірми, що виготовляють зазначені девайси, активно рекламують цю можливість, і фінансують дослідження, які підтверджують ефективність інтубації трахеї всліпу через дихальні трубки надгортанних провідників повітря. В табл. 2 вказано на те, ендотрахеальну трубку якого діаметру можна використати для інтубації трахеї всліпу при використанні девайса i-gel певного розміру. Проте всі зазначені дослідження завжди виконуються не одним лікарем, а бригадами анестезіологів у «спокійних» умовах, з повноцінним забезпеченням всією необхідною медичною технікою (в тому числі фіброоптичною), з добрим освітленням та завжди в плановому порядку після ретельної підготовки хворого. Навіть в таких умовах результати успішної інтубації трахеї з першої спроби у досвідчених анестезіологів не перевищують 70%. Вірогідність успішної інтубації після невдалої першої спроби значно зменшується. Отже ми рекомендуємо обов'язково надати можливість лікарям-інтернам (слухачам) провести інтубацію трахеї через провідник повітря i-gel на манекені, проте застерегти молодих лікарів від спроб виконати цю маніпуляцію в реальних умовах ЕМД [8]. Значно більш важливим аспектом практичного володіння девайсом i-gel ми вважаємо уміння лікарів своєчасно виявляти появу рідини у гортаноглотці та видалення її за допомогою назогастральних, дуоденальних зондів, санаційних катетерів, які проводяться через гастральний канал i-gel. Всі ці маніпуляції з девайсом мають бути ретельно відпрацьовані на манекені. До всіх девайсів i-gel додається лубрикант та стрічка для фіксації. Проте інтубаційні трубки, назогастральні зонди та санаційні катетери не додаються. Таким чином лікарю, який зібрався застосувати провідник повітря i-gel, потрібно також подумати й про те, чи в змозі він буде зберегти прохідність дихальних шляхів пацієнта та запобігти тяжкій аспірації, якщо у нього не буде відповідних засобів для видалення рідини з гортаноглотки.

Заключення. Забезпечення прохідності дихальних шляхів є одною з відповідальніших та вирішальних маніпуляцій для збереження життя пацієнта, який перебуває у критичному стані. Сучасні провідники повітря i-gel вже достатньо давно використовуються у всьому світі, проте ще зовсім мало розповсюджені в Україні. Досвід використання цих девайсів у вітчизняних лікарів надзвичайно обмежений. Наразі важко прогнозувати яким чином буде відбуватися розповсюдження цих провідників повітря в практиці лікарів ЕМД. Та враховуючи світовий досвід, вже зараз доцільно розпочинати ретельно ознайомлювати лікарів-інтернів (слухачів) з перевагами та складнощами застосування цих девайсів.

Список використаних джерел:

1. Asai T. & Liu E.H. (2010) The I-Gel, a New Supraglottic Airway [Article in Japanese]. *Masui*. 59(6), 794 – 797. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20560393/>
2. Kannaujia A., Srivastava U., Saraswat N., Mishra A., Kumar A. & Saxena S. (2009) A Preliminary Study of I-Gel: A New Supraglottic Airway Device. *Indian J Anaesth*. 53(1), 52 – 56. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2900034/>
3. Intersurgical Ltd (2024) I-gel® supraglottic airways. I-gel® single use supraglottic airway available in adult and paediatric sizes. *INTERSURGICAL COMPLETE RESPIRATORY SYSTEMS*. 2024; <https://www.intersurgical.com/info/igel>
4. New York State Education Department (2022) I-Gel Supraglottic Airway Study. NYS Pilot Program Presentation Greenville Township Volunteer Ambulance Corps Hudson Valley Regional EMS Council. April 2022; https://www.health.ny.gov/professionals/ems/docs/semsco_semac_july_2022_supraglottic_airway_presentation.pdf
5. Middleton P.M., Simpson P.M., Thomas R.E. & Bendall J.C. (2014) Higher insertion success with the i-gel® supraglottic airway in out-of-hospital cardiac arrest: A randomised controlled trial. *Resuscitation*. 85(7), 893–897. DOI: 10.1016/j.resuscitation.2014.02.021
6. Michalek P., Donaldson W., Vobrubova E. & Haki M. (2015) Complications Associated with the Use of Supraglottic Airway Devices in Perioperative Medicine. *Biomed Research International*. 2015, Article 746560. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4691459/>
7. Cheon G., Siddiqui S., Lim T., Seet E., Qing L.B., Sivamalar Palaniappan P. & Koh K.F. (2013) Thinking twice before using the LMA for obese and older patients—a prospective observational study. *Journal of Anesthesia and Clinical Research*. 4(2), Article 283. DOI: 10.4172/2155-6148.1000283
8. Choudhary N., Kumar A., Kohli A., Wadhawan S. & Bhadoria P. (2019) I-Gel as an intubation conduit: Comparison of three different types of endotracheal tubes. *Indian J Anaesth*. 63(3), 218 – 224. DOI: 10.4103/ija.IJA_615_18

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНОМУ ЗВО

Левицька Олена Миколаївна

викладач музичних дисциплін,

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського», Україна

У сучасному суспільстві відбувається багато соціальних змін, які вимагають нових підходів до освіти й виховання підростаючого покоління. По-новому розглядаються особистість викладача освітніх закладів та його професійні якості та компетентність, які сьогодні виявляються надзвичайно важливими в умовах забезпечення ефективності освітнього процесу. На сучасному етапі розвитку суспільства особистісно орієнтована парадигма освіти ставить нові вимоги до здійснення освітнього процесу. Значна увага звертається на максимальне розкриття потенціалу кожної людини, її саморозвитку, самовизначення та самореалізації.

Сучасний учитель музичного мистецтва – це фахівець, який повинен володіти досконалими психолого-педагогічними та спеціальними мистецькими знаннями, музично-виконавськими навичками, бути комунікативною, повноцінно сформованою особистістю, здатною, керуючись набутим досвідом, мобільно реагувати на вимоги часу та творчо реалізовувати власний професійний потенціал у музично-педагогічній діяльності. Іншими словами – в учителя музичного мистецтва повинні бути досконало сформовані професійні якості.

Аналіз педагогічної, психологічної, методичної літератури свідчить, що проблемі формування професійних якостей майбутніх учителів приділяється належна увага. Концептуальні засади цієї проблеми викладено у працях Н. Бібік, І. Бега, О. Дубасенюк, В. Краєвського, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Овчарук, О. Локшиної, О. Савченко та інших.

У своєму дослідженні ми керувалися низкою взаємопов'язаних методологічних підходів (з-поміж яких визначаємо системний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, полісуб'єктний, аксіологічний, акмеологічний, антропоцентричний, культурологічний, етнопедагогічний).

Використання системного підходу в процесі формування професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва забезпечує його теоретичне осмислення й практичну реалізацію у вигляді багатокомпонентного явища взаємозалежних елементів. Системний підхід є основним методологічним орієнтиром у пошукові шляхів професійного вдосконалення вчителів, його структурування й аналізу функціональних компонентів. Системність визначає трактування професійного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва в єдності загальнопедагогічних, мистецьких, психологічних та соціальних компонентів.

Ураховуючи спрямованість сучасного освітнього процесу на формування компетентностей особистості (ключових, предметних тощо) [3], важливим для нашого дослідження є компетентнісний підхід, який вимагає від викладача змістити акценти у своїй освітній діяльності з інформаційної до організаційно-методичної

площини. У першому випадку викладач відіграє роль «ретранслятора знань», а в другому – організатора освітньої діяльності.

Перехід до компетентнісного підходу, вважає В. Химинець, переорієнтовує освіту з процесу навчання на його результат, зміщує акцент з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях. Такий підхід спрямовує увагу викладачів на організацію освітнього процесу на основі врахування затребуваності навчальних досягнень студента у суспільстві, забезпечує його спроможність відповідати реальним запитам динамічних змін ринку, а також формує «потенціал для швидкої безболісної адаптації як у майбутній професії, так і в соціальній структурі» [2].

Особистісно орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних (фізіологічних, психічних) характеристик кожної особистості та закономірностей їх розвитку в процесі освітньої діяльності. Особлива увага звертається на інтереси, здібності, стан здоров'я, культуру навчальної діяльності тощо [1, с. 95]. У процесі особистісно орієнтованого навчання особистість стає центральною ланкою освітнього процесу, який передбачає задоволення її потреб у пізнанні, створення умов для її саморозвитку та подальшої самореалізації. Таким чином, особистісно зорієнтована освіта сприятиме становленню нового типу особистості, який передбачає принципово новий підхід до процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Особливе значення в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва має діяльнісний підхід (Л. Виготський, І. Дичківська, С. Рубінштейн та ін.), який передбачає сукупність різноманітних видів діяльності студентів (навчальна, виконавська, практична), спрямованих на засвоєння та реалізацію необхідної системи професійних мистецьких знань та вмінь майбутніх фахівців.

Діяльнісний підхід дозволяє розглянути особливості творчої педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва; створити умови для саморозвитку студентів-музикантів за допомогою включення їх у різні види діяльності (виконавська, імпровізаційна, концертмейстерська, творчо-ігрова, дослідницька, проектна та ін.); визначити зміст освіти, форми, методи для організації активності майбутніх учителів музики. Діяльнісний підхід передбачає розглядати педагогічні явища з позиції цілісного вивчення всіх компонентів діяльності: її цілей, мотивів, дій, операцій, способів регулювання, коригування, контролю та аналізу результатів, що досягаються. Цей підхід вимагає спеціальної роботи з формування діяльності студентів, з переведення їх у позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, навчання його мети й планування діяльності, її організації та регулювання, контролю, самоаналізу і оцінці результатів діяльності.

Діяльнісний підхід вимагає переведення особистості в позицію суб'єкта пізнання, праці і спілкування. Це, в свою чергу, вимагає реалізації полісуб'єктного (діалогічного) підходу, який впливає з того, що сутність людини значно багатша, різнобічніша і складніша, ніж її діяльність. Полісуб'єктний підхід ґрунтується на вірі в позитивний потенціал людини, її необмежені творчі можливості постійного розвитку та самовдосконалення. Важливим при цьому є те, що активність особистості, її потреби в самовдосконаленні розглядаються не ізольовано. Вони розвиваються тільки в умовах взаємин з іншими людьми, побудованих за принципом діалогу. Полісуб'єктний підхід в єдності з особистісним і діяльнісним становлять сутність методології гуманістичної педагогіки, а також є підґрунтям фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Формування професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється з урахуванням аксіологічного підходу до змісту професійної освіти, яка, відповідно до своїх особливостей (психолого-педагогічна та мистецька площина, наукове та художнє сприйняття) покликана сформувати систему цінностей, насамперед, загальнолюдських, загальнокультурних. Адже для кожного майбутнього педагога, а особливо для вчителя музичного мистецтва, духовні цінності є домінуючими в процесі професійної підготовки. Розуміння цих цінностей сприятиме формуванню їх світоглядної культури, життєвого самовизначення і творчої індивідуальності. Урахування аксіологічного підходу дозволить здійснювати гармонійний розвиток усіх компонентів професійної компетентності особистості майбутнього вчителя музики, забезпечить формування її світогляду та культурного рівня.

Формування професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає, на нашу думку, також і врахування культурологічного підходу. Культура при цьому розуміється як специфічний спосіб людської діяльності. Будучи універсальною характеристикою діяльності, вона, в свою чергу, як би задає соціально-гуманістичну програму і зумовлює спрямованість того або іншого виду діяльності, її ціннісних типологічних особливостей і результатів. Таким чином, освоєння особистістю культури передбачає освоєння нею способів творчої діяльності.

В останні роки значення національного елементу у вихованні молоді недооцінювалося. Більш того, простежувалася тенденція ігнорування багатой спадщини національних культур, зокрема народної педагогіки. Між тим, національна культура надає специфічний колорит середовищу, в якому функціонують різні освітні установи. Завдання педагогів у зв'язку з цим полягає в тому, щоб, з одного боку, вивчати, формувати це середовище, а з іншого – максимально використовувати його виховні можливості.

Таким чином, урахування запропонованих методологічних підходів до формування професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва дозволить якісно спрямовувати фахову підготовку студентів з метою отримання кінцевого результату, а саме: сформованих професійних якостей майбутніх фахівців, які сприятимуть творчій реалізації особистісного потенціалу, креативному впровадженню та реалізації інноваційних освітніх технологій в майбутньому, в процесі власної музично-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка. 2007.
2. Химинець, В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти*. Вилучено з: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
3. Чернишов О., Чернікова, Л. Впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу. Вилучено з: <http://ru.osvita.ua/school/theory/1007/>.

ПАТРІОТИЧНИЙ ҐРУНТ ВИХОВАННЯ ЦВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Ничипорук Аліна Сергіївна

*Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка, Україна*

Сеньовська Надія Леонідівна

*кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти, викладачка
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка, Україна*

Чи ладні сучасні українські діти стати гідними громадянами і громадянками своєї країни? Чи готові дорослі свідомо поставитися до виховання своєї нащадків, відкинути всі «совкові» корінці та московські бур'яни як наслідки багатолітньої окупації? Дивлячись на знімки та видива з реаліями російського терору у стрічках наших соціальних мереж, слухаючи розповіді переселенців про мерзотну сутність окупантів, ми запевняємо себе, кричимо, плачемо, що ніколи не пробачим. Але чому ми дозволили пробачити собі Соловки, Болбочана, братів Чучупаків, Шухевича, Симчича, Горліс-Горського, Стуса, Симоненка, Курбаса, Чорновола, Сліпака, Скрябіна, Гонгадзе, героїв «Небесної сотні», Ратушного, Коцюбайла, полонених та всіх воїв і воячок, що боронили і продовжують боронити нашу країну. Ці думки співзвучні із думками І. Світличного, які він увібгав у поезію «Провинна». Чому ми дозволяли собі тримати у своєму генотипі московську отруту?

Існують деякі відмінності між «державою» і «країною». Держава часто була зрадницею народу. Вона прагне нажитися на всьому в часи, коли звичайний люд намагається жити своїм життям. Або виживати. Інша справа країна. Це люди, мова, історія, культура. Кордони 1991 року (можливо, і раніші). Незалежність і суверенність. Траншеї – вириті для захисту рідної землі. Нарід - який кладе душу та тіло за волю. Нам слід бути відданими народу і країні, проте з осторогою пильнувати держави, і пам'ятати про герб, який з давніх-давен містив у собі окроплене кров'ю слово - «воля». Нинішні підлітки вже пройшли дрібку воєн, епідемій, революцій... Попереду на наше й їхнє покоління чекає ще не одне потрясіння. Проте ми досі живемо життя у соборній Україні, вільній і нескореній. Саме тому мусимо давати належний приклад нашим дітям і допомагати їм стати на правильний шлях любови до всього українського. А основним засобом досягнення цього є патріотичного виховання.

Патріотичне виховання - складний і багатогранний процес, який передбачає формування в особистості любови до Батьківщини, її історії, культури, мови, традицій. Воно спрямоване на розвиток громадянської свідомості та активної життєвої позиції, готовності до захисту своєї країни і народу.

В умовах повномасштабної війни з так званою російською федерацією існує єдиний шлях збереження державності – патріотичне виховання. Воно є важелем зміцнення національної єдності, захисту незалежності та суверенітету, формування у дітей і молоді почуття патріотизму, готовності до самовідданої боротьби із всіма зовнішніми і внутрішніми вороженьками.

Сучасне українське патріотичне виховання має ряд характерних особливостей.

По-перше, воно є **цілісним** і **системним** процесом, який охоплює всі сфери життя суспільства і здійснюється в різних формах, варіаціях. Серед них можна виділити такі:

1) Виховання в сім'ї. Батьки є першими прикладами патріотизму і національної свідомості для своїх дітей. Вони передають їм любов до рідної землі, її історії та культури, виховують почуття гордості за свою націю.

2) Виховання в освітніх установах. У школах, гімназіях, ліцєях та інших освітніх установах патріотичне виховання здійснюється в рамках навчальних програм та позаурочної діяльності. До нього входять уроки історії, української мови та літератури, громадянської освіти, а також різноманітні культурно-мистецькі заходи.

3) Виховання у громадських організаціях. Громадські організації, зокрема, молодіжні (НСОУ «Пласт», Незалежна студентська профспілка «Пряма дія», ВМГО «Молодий Народний Рух» та інші), спортивні (руханкові товариства «Січ», «Сокіл» etc.), волонтерські (напр., БУР), відіграють значиму роль у цьому процесі.

4) Виховання через засоби масової інформації. Телебачення, книги, рідко преса, Інтернет (соціальні мережі (найбільш популярні: «Instagram», «Telegram», «Facebook», «Twitter», «Viber», «WhatsApp»), застосунки з розважально-культурним контентом та стрімінгові платформи (популярні: «YouTube», «TikTok», «Spotify», «Pinterest», «Netflix», «Amazon», «Megogo», «Twitch» etc.) формують у дітей і молоді певні уявлення про Україну, її історію, культуру та надають їм можливість транслювати власну позицію чи погляди в маси. І в наших інтересах, щоб вони були хорошими та правдивими водночас. Для забезпечення цього необхідно вимести з медійного простору все проросійське, очистити його від російськомовного ворожого і заповнити власний вакуум українським.

По-друге, його можна назвати **активним** і **дієвим**, оскільки воно не обмежується лише теоретичним ознайомленням з історією та культурою України, а передбачає формування в юних громадяни і громадянок практичних навичок і вмінь, необхідних для захисту країни. Себто ті, які передбачають військову підготовку (напр., військові вишколи, курси з надання домедичної допомоги, тренування в різноманітних громадських організаціях etc.)

По-третє, воно може бути як **індивідуальним**, так і **масовим**, себто бути спрямованим на формування патріотизму у свідомості окремої особистості, а також у суспільства, частинами якого є ці особистості.

Світ змінюється. Він не дасть їм і нам вічно залишатися дітьми, тому нині ми не маємо права просто страждати, злитися, падати у відчай, знову і знову стверджувати, що ніколи не пробачимо. Потрібно залишатися стійкими, мудрими, мобільними і гнучкими. Семантика патріотичного виховання теж має стати «синонімом», «ґрунтом» для таких засадах. Зі змінами у світі приходять і зміни ресурсів у процесі виховання «зернят» національної свідомості у «цвіту» української нації:

1) Інтернет (соціальні мережі, сучасні застосунки із культурно-розважальним контентом, стрімінгові платформи і т. д.). нині займає найбільш актуальне і популярне місце серед ресурсів у системі патріотичного виховання. Інтернет-простір набув статусу нового потужного культурного явища, стійкого соціального провідника, фактора вторинної соціалізації особистостей. Він затверджує нові соціально-гуманітарні стандарти та конвертує усталені цінності в осучаснені.

Виховне значення Інтернету загалом і соціальних мереж зокрема, можна розглядати з трьох точок зору:

1. Як «розсадник» інформації, що має історичну, духовну, культурну, інтелектуальну спадщину і вагому цінність для сьогочасного покоління.

2. Як простір приватного спілкування та соціалізації, що став поводитирем для молоді і дітей на шляху до набуття власного духовного, соціокультурного досвіду.

3. Як сховок спромог самореалізації особистостей - активних учасників і учасниць творчого процесу, що містить опрацьований кризь власне «Я» соціальний і культурний контент.

У листопаді 2023 року було виконано дослідження InMind [1] на замовлення міжнародної організації Internews, що реалізує проєкт «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), в якому вказано рейтинг джерел, з яких українське суспільство отримує інформацію під час війни. У межах дослідження також було виявлено лідерів думок в українському сегменті інтернету.

Хвиля активної діджиталізації суспільства рано чи пізно змусить нас стати на сапи цифрового світу, тому нам не слід зволікати із залученням цих можливостей у процес патріотичного виховання.

2) Культура. Мистецтво. Сучасне патріотичне виховання повинно базуватися на філософсько-теоретико-методологічному аналізі сучасних культурних досягнень. Державі мистецтво необхідне для заощадження і розвитку кращих українських традицій, оскільки воно здатне виховувати гідні пошани людські якості, розвивати найсвітліші душевні почуття теперішніх підлітків і дітей, тобто сприяти кращому суспільному розвитку не тільки в Україні, а й за її межами, збагачуючи своїм змістом європейську культуру в цілому. Мистецтво як засіб культурної комунікації є одним із складових забезпечення національно-патріотичного-виховання «цвіту» нації на основі європейських цінностей. Наприклад, у рамках патріотичного виховання можна використовувати такі види мистецтва, як:

1. **Література.** Опрацювання літератури - невід'ємна частина патріотичного виховання, його основа, фундамент, першоджерело. Тому цей ресурс займає вагоме місце як у шкільній програмі, так і у програмі вищих навчальних закладів. Загалом складно переоцінити роль літератури, адже книги - це завжди нові знання та колосальний досвід предків. Саме вони дозволять не допустити помилок минулого під час побудови світлого майбутнього. А майбутнє України в руках молоді та дітей.

2. **Кінематограф.** Підтримка національного продукту, що створений не з метою задоволення масової публіки, а збереження і збагачення культурної спадщини України, є цінністю в наш час, особливо під час інформаційної війни з ворогами. Це один з ефективних механізмів запроваджених у патріотичну освіту дітей і студентства нашої держави - виховання засобами кіномистецтва. [2]

3. **Музика.** Патріотичне виховання у навчанні музичної культури реалізується шляхом ознайомлення освітян і освітянок із музичним змістом, що сприяє розвитку патріотизму, як-от нові, створені у вільній країні патріотичні пісні, а також твори

народної музики, себто фольклор. Проте слід пам'ятати, що Україна починається з вас. Існує багато неукраїнської музики, проте саме на російський контент необхідно застосувати сурове табу. Це частина російської пропаганди, яка використовується для просування ідеї «руського міра» та виправдання російської агресії проти України. Не говорімо сьогоднішньому поколінню про свободу вибору, слухаючи музику неволі. Пам'ятайте, разом ми можемо створити Україну, де будь-чому російському не має місця.

Відсканувавши QR-код фотокамерою смартфона і отримавши його автоматичну розшифровку ви можете перейти за покликанням та переглянути опрацьовані мною приклади джерел, що стануть у нагоді в модерному процесі патріотичного виховання.

Перед нами стоять складні завдання: стати благодатним і підготовленим ґрунтом для «цвіту» нації; виховати зрілих особистостей зі стійкими світоглядом і цінностями, здатних протистояти численним викликам світу. Без усвідомлення патріотизму всіма поколіннями українців і українок, почуття відповідальності, власної гідності, працьовитості та інших моральних явищ важко буде покращити становище України. Дозволю собі зацитувати провідника ОУН Степана Баєндеру: *«Самостійну державу може здобути собі український народ тільки власною боротьбою і трудом! Концепція власної боротьби, власних змагань, власними силами — це єдина реальна визвольна концепція.»* [4]

Список використаних джерел:

1. <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>;
2. Use of movie as a tool of state administration for the amateur art in national patriotic public influence / N. A. Lebedieva // Public management. - 2018. - № 2. - С. 167-178.
3. Гайдамаха Д. "Викиньмо московську отруту зі свого життя! Це наша відповідь на терор!" URL: https://www.instagram.com/reel/Cj3cMlaj9eO/?utm_source=ig_web_copy_link
4. Бандера С. Перспективи української революції. Київ : Ін-т нац. державознавства, 1999. 624 с.

ПРАКТИЧНА АДАПТАЦІЯ АСИСТЕНТІВ ВИХОВАТЕЛЯ, ВЧИТЕЛЯ, ДИТИНИ ДО ПОТРЕБ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Лукавська Вікторія Сергіївна

студентка факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Білокінна Ілона Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0001-5816-1067

канд.екон.наук, старший викладач
кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії
Вінницький національний аграрний університет, Україна

Україна зараз знаходиться в надскладних умовах, в яких проблеми воєнно-політичного характеру є на першому місці, проте про майбутнє необхідно думати вже зараз і вирішувати проблеми не лише пов'язані із війною. Діти це наше майбутнє і майбутнє нашої держави, тому саме їм потрібно приділяти багато уваги, навіть у сучасних реаліях.

Основою, яка формує майбутнє наших дітей є виховання та освіта. Якщо перша складова більше лягає на плечі батьків, то друга – на державу. Саме держава повинна забезпечити якісний рівень інклюзивної освіти, оскільки нам потрібно підіймати рівень освіченості населення.

В умовах воєнного стану забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами залишається одним із пріоритетних напрямів освітньої політики держави, в тому числі у сфері дошкільної освіти. Важливим є продовження здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП) за місцем їх тимчасового перебування, збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які забезпечують навчання дітей з ООП, а також створення безпечного освітнього середовища й надання якісних психолого-педагогічних послуг [1].

Міністерством освіти і науки України спільно з Інститутом освітньої аналітики у 2023 році проведено моніторинг щодо організації дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми проблемами. У таблиці 1 наведено кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах за 2019-2024 н.р.

Таблиця 1

Кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах за 2019-2024 н.р.

Навчальний рік	Кількість учнів з ООП	Кількість інклюзивних класів
2019/2020	18643	13497
2020/2021	25078	18681
2021/2022	32686	23216
2022/2023	33861	24995
2023/2024 (оперативна інформація станом на 01.12.2023)	40354	29321

Продовження табл. 1

Навчальний рік	Кількість учнів з ООП	Кількість інклюзивних класів
Відхилення 2023-2024/2019-2020 н.р.	22311	15824
Відхилення 2023-2024/2022-2023 н.р.	6493	4326

Джерело: розраховано автором на основі [1]

Отже, з таблиці 1 ми бачимо що за 2019-2024 н.р. кількість інклюзивних класів стабільно зростала і у 2023/2024 н.р. становить 29321, що на 15824 більше, ніж у 2019/2020 н.р. Відповідно зростала кількість учнів з особливими освітніми потребами і у 2023/2024 н.р. налічує 40354, що на 6493 більше, ніж у 2022/2023 н.р.

Проблеми адаптації асистентів вихователя, вчителя, учня до інклюзивного навчання:

1. Недостатня підготовка та навички: багато асистентів можуть не мати належної підготовки або навичок для ефективної роботи в інклюзивному середовищі. Вони можуть відчувати нестачу знань та вмінь у роботі з дітьми з різними освітніми потребами.

2. Сприйняття стереотипів та перешкод: деякі асистенти можуть мати стереотипи або обмежене розуміння щодо індивідуальних потреб учнів із спеціальними освітніми потребами. Це може призвести до некоректної або неефективної підтримки цих учнів.

3. Відчуття стресу та перевантаження: асистенти, які працюють у інклюзивних класах, інклюзивних групах можуть відчувати значний стрес та перевантаження через потребу в постійній підтримці різних учнів з різними потребами.

Отже, підтримка потрібна як дітям зі сторони асистентів, так і кваліфікована підтримка психологів асистентам по місцю роботи. Асистенти повинні проводити анкетування батьків щоб дізнатись особливості дитини у харчуванні, поведінці, розвитку і. т. д. Також необхідним є проведення відповідного навчання майбутніх асистентів вихователів, батьків, вчителів, оскільки на практиці робота з дітьми з ООП має свої особливості і цьому необхідно навчатись, а не приступати до роботи не підготовленими.

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Олефір Ольга Іванівна

доцент

кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка, Україна*

Сучасні тенденції розвитку світової та вітчизняної освіти вказують на підвищення уваги теорії та практики до проблеми успішної соціалізації дитини з порушеннями психофізичного розвитку у мікросоціальній групі та у суспільстві, а соціалізація, як відомо, неможлива без комунікативних умінь і навичок, які включають мовленнєву діяльність, яка не може відбуватися без достатнього рівня мовленнєвої активності. Відтак, виникає необхідність в пошуку інноваційних технологій спрямованих на активізацію комунікативної активності дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з розладами аутистичного спектру.

Спостереження за динамікою наукових розробок дали можливість констатувати посилення уваги науковців до проблеми аутистичних порушень. Теоретичний аналіз та узагальнення наукових досліджень із проблеми вивчення порушень комунікативної діяльності у дітей з психофізичними вадами свідчить про особливу значимість питання формування сфери спілкування у дітей з аутистичними порушеннями (К. О. Островська, О. І. Романчук, Т. В. Сак, Т. В. Скрипник, В. В. Тарасун, М. К. Шеремет, Д. І. Шульженко, та ін.). Але, попри всебічне вивчення особистості дитини з аутистичними порушеннями, дослідження безпосередньо мовленнєвої активності залишилося дещо поза увагою науковців.

Аналіз спеціальної психолого-педагогічної науково-методичної літератури засвідчує відсутність визначення і обґрунтування теоретико-методичних засад та психолого-педагогічних умов формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями. Звідси, проблема створення педагогічних умов використання інноваційних технологій в процесі корекційної роботи з дітьми з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку потребує подальшого спеціального вивчення.

К. Біктагірова розглядає педагогічні умови як «обставини, при яких компоненти навчального процесу (зміст, викладання й учіння) подані в найкращому взаємозв'язку та створюють атмосферу плідної співпраці між педагогом і учнями, що забезпечує плідне викладання, керівництво навчальним процесом, а учням – успішне навчання» [2,4,5].

В. Манько педагогічні умови визначає як «взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [1,2].

На думку видатного вітчизняного вченого В. Синьова, «корекційний процес з аутичними дітьми має здійснюватися за такими спеціально створеними психолого-педагогічними умовами»:

- врахування індивідуальних особливостей дитини, характеру сімейного виховання, етнопсихологічного стилю родини та її орієнтації на позитивний розвиток аутичної дитини;

- розуміння всіма учасниками соціальної комунікації з аутичною дитиною (батьками, родичами, друзями сім'ї, педагогами, тренерами та іншими людьми, що оточують дитину) про можливості дії негативних факторів їхнього особистого впливу на світосприймання, виникнення страхів, фобій, агресії та самоагресії дитини;

- «унеможливлення процесу усамітнення дитини, як такого, що всіх влаштовує і, до речі, який пояснює використання аутичною дитиною особливих прийомів впливу – таких, як провокації і маніпуляції в якості основаних і свідомих інструментів досягнення бажаної мети» [1,3,4];

- «визначення структури індивідуальної діяльності дитини за основними її компонентами: мотиви, установ, планування, виконання, результат, перевірка (превентивний, біжучий та підсумковий самоконтроль), виправлення помилок»;

- врахування ступеня значущості особистої діяльності дитини для задовільного психофізичного стану (настрою, тону, спілкування, мовлення, поведінки, включення у гру тощо).

Як підкреслюють Рон Лиф та Джон Маккен, для створення умов успішної роботи з дітьми з артистичними проявами необхідно:

- «супроводи, підтримка та розвиток індивідуальної діяльності або дій дитини з метою уникнення афективних проявів та забезпечення спільної ефективної взаємодії з дорослими та однолітками»;

- «визначення та використання вмінь, знань та навичок аутичної дитини в організації та проведенні основних сензитивних видів діяльності»;

- «активізація пізнавальної діяльності дитини під час прогулянок на природі, перегляду телевізійних програм, до яких у дитини сформована мотивація»;

- «вербалізація всіх практичних дій дитини, процесів її життєдіяльності та заохочення до спільної співпраці з іншими людьми».

Їх думку доповнює академік В. Синьов, який вважає умовами успішної роботи з дітьми з аутизмом:

- «використання морального досвіду близьких людей, зрозумілого для аутичної дитини в процесі корекційного виховання»;

- «надання можливостей користуватися засобами альтернативної комунікації, не нівелюючи їх при цьому діалогічними засобами мовлення»;

- «інтеграція аутичної дитини в усі громадські заходи, які створюються та пропонуються для дітей державою»;

- створення «екологічного середовища спілкування» з аутичною дитиною, яке відповідало б рівню її розуміння різного типу ситуацій та мотивувало її бажання бути учасником навчального, ігрового, творчого, комунікативного процесів»;

- «забезпечення безперервного, систематичного, узгодженого та скоординованого між спеціалістом та батьками (опікунами) повноцінного емоційною забарвленого процесу життя аутичної дитини з урахуванням рівня її тривоги, можливостей мовлення та розуміння нею нюансів ситуацій, в які її включили»;

- «упередження можливих тривог, страхів, неадекватних реакцій аутичної дитини на незнайому ситуацію або на незрозумілу для неї поведінку людей»;

- стимулювання мовленнєвих, інтелектуальних, творчих, спортивних тенденцій розвитку аутичної дитини та формування її когнітивних і креативних стилів»;

- «розуміння людьми, які оточують дитину, її внутрішнього стану, який завжди екстраполюється на її діяльність (дії), поведінку та спілкування» [1,3,4,5,6]

Разом з тим, виявленні чинники соціально-перцептивних викривлень в існуючому педагогічному процесі, які негативно впливають на створення педагогічних умов корекційної роботи з аутичними дітьми та блокують корекційний процес:

- «вплив загальних соціальних уявлень про аутизм та аутичну людину як тяжкого незмінного стану та психічно хвору, агресивну особистість».
- «тенденція до збереження один раз створеного негативного уявлення про аутичну дитину»;
- «вплив на сприймання послідовності надходження інформації про аутистичні порушення аутичної дитини»;
- «розгляд конкретної аутичної дитини через призму імпліцитних уявлень про те, якою має бути її особистість на думку інших людей»;
- «наявність у свідомості людей ефекту стереотипізації і відторгнення»;
- «несвідомий перенос аутистичних розладів, властивостей, поведінки, характеру, дій аутичної особи на себе, що спричиняє відторгнення від спілкування з нею»;
- «схильність сприймання здорової людини «витіснити» всі аспекти аутистичного образу»;
- «вплив на соціальну перцепцію рівня когнітивної складності людини, що сприймає, рівня його притягань, самооцінки, спілкування» тощо.

Встановлено, що педагогічними умовами організації корекційної роботи з аутичними дітьми з використання інноваційних педагогічних технологій у дошкільних установах визначено: наявність фахівців психолого-педагогічного супроводу, організацію діяльності педагогічного консиліуму, взаємодію педагогів та фахівців психолого-педагогічного супроводу, наявність відповідної матеріально-технічної бази та її ефективне використання.

Список використаних джерел:

1. Тарасун В, Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К.: 2004. 103 с.
2. Тарасун В. Аутологія. Монографія. Тарасун В. К.: Вид-во «МП Леся». 2014. 330 с
3. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навч.-наоч. посіб. / Ін-т спец. педагогіки НАПН України, Всеукр. фонд "Крок за кроком", Проект "Інклюзивна освіта: крок за кроком" ; [уклад.: Скрипник Т.]. Київ : Плеяди, 2015. 55 с.
4. Шульженко Д. Аутизм — не вирок. Львів: Кальварія, 2010. 224 с.
5. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т корец. педагогіки та психології. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 381 с.
6. Шульженко, Д. І. Психологічні основи корекційного виховання дітей з аутистичними порушеннями. (Автореф. дис. д-ра психол. наук). Київ. 42 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ІНТЕРНАТУРИ: ПРИНЦИПИ ТА ТИПИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Лотиш Надія Григорівна

кандидат медичних наук, доцентка,
кафедра педіатрії

Одеський національний медичний університет, Україна

Кравченко Тетяна Юріївна

кандидат медичних наук, доцентка,
кафедра педіатрії

Одеський національний медичний університет, Україна

Папінко Роман Мар'янович

кандидат медичних наук, доцент,
кафедра педіатрії

Одеський національний медичний університет, Україна

Браткова Любов Бориславівна

асистентка,
кафедра педіатрії

Одеський національний медичний університет, Україна

Федін Максим Володимирович

кандидат медичних наук, доцент
кафедра педіатрії

Одеський національний медичний університет, Україна

У сучасному світі науки і техніки використання інтерактивних технологій у медичній освіті набуває все більшої важливості. Визначення інтерактивних методів навчання не тільки допомагає розуміти їх сутність, але й відкриває шляхи для вдосконалення навчального процесу та підвищення якості медичної підготовки майбутніх лікарів. Сучасний освітній процес передбачає інтенсивну розумову діяльність особистості, саме активну її участь, тому чисте подання теорії, можливо, з елементами демонстрації самі по собі ніколи не сприятимуть напрацюванню справжніх стійких знань. Це може бути досягнуто тільки з використанням активного (інтерактивного) навчання [1,4]. Інтерактивні технології у медичній освіті – це використання спеціалізованих засобів та методів, які залучають інтернів до активної участі у навчальному процесі, створюючи можливості для обміну інформацією, співпраці та взаємодії між учасниками. Це можуть бути віртуальні клінічні сценарії, інтерактивні відеоуроки, мультимедійні презентації, симуляційні тренажери та багато інших сучасних інноваційних методів для щоденного застосування [2].

Одним з ключових елементів інтерактивних технологій у медичній освіті є активна участь інтернів у навчальному процесі. Замість пасивного сприймання інформації, вони мають можливість самостійно вивчати матеріал, взаємодіяти з викладачами та поміж собою, а також виконувати практичні завдання, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку професійних навичок/компетентностей. Крім того, інтерактивні технології стимулюють ініціативну дискусію, сприяють обміну думками та досвідом між учасниками, що позитивно впливає щодо розвитку клінічного мислення та аналітичних здібностей; допомагають створити реалістичне навчальне середовище, що відтворює ситуації, з якими майбутні лікарі можуть зіткнутися у своїй практиці [14]. Впровадження інтерактивних технологій у медичній освіті відображає їхню ключову роль у вдосконаленні навчального процесу та підготовці майбутніх медичних кадрів; дозволяє створити ефективну, інноваційну та цікаву освітню платформу, яка відповідає сучасним вимогам медичної практики і сприяє підвищенню якості медичної допомоги [3,13].

Інтерактивні технології стали невід'ємною частиною сучасної медичної освіти, які відіграють ключову роль у підготовці майбутніх лікарів. Розуміння теоретичних аспектів цих технологій дозволяє краще оцінити їхній вплив на процес навчання та використовувати їх ефективно для досягнення найкращих результатів [9,10,11]. Розглянемо основні теоретичні аспекти.

По-перше, зазначимо, що інтерактивні технології, а саме в медичній освіті, базуються на концепції активного навчання, яка передбачає продуктивну участь інтернів у процесі засвоєння знань. Одночасно з використанням традиційної передачі інформації у вигляді лекцій та презентацій, інтерактивні методи стимулюють інтернів до самостійного вивчення, розуміння матеріалу, вирішення завдань та співпраці з колегами [16].

По-друге, відмітимо, що інтерактивні методи сприяють розвитку клінічного мислення та аналітичних здібностей у інтернів. Вони ставлять перед ними завдання, які потребують аналізу, оцінки та синтезу інформації, прийняття рішень та обґрунтування власних поглядів і призводять до формування високого рівня професійної компетентності.

По-третє, зафіксуємо, що інтерактивні технології покликані забезпечити індивідуалізований підхід до навчання; дозволити інтернам вибирати свій темп та спосіб засвоєння матеріалу, який вивчається, враховуючи їхні персональні особливості, здатності та потреби, щоб забезпечити ефективніше вивчення та розуміння навчального матеріалу.

Зазначені теоретичні аспекти інтерактивних технологій підтверджують їх важливість та ефективність у медичній освіті. Розуміння цих аспектів допомагає впроваджувати інтерактивні методи навчання з максимальною користю для інтернів, сприяючи їхньому професійному розвитку та підготовці до майбутньої медичної практики.

Інтерактивне навчання – це сучасний підхід до освіти, який відрізняється від традиційного пасивного навчання, де викладач просто передає інформацію, оскільки він ставить перед собою завдання спонукати інтернів до думки, аналізу та самостійного вирішення проблем.

Серед основних принципів інтерактивного навчання необхідно визначити наступні:

- активна участь інтернів (один з головних принципів інтерактивного навчання) – залучення інтернів до навчального процесу. Замість того, щоб

прослуховувати лекції, інтерни беруть участь у діалозі, обговореннях, вирішенні ситуаційних задач, тестових завдань (типових, атипових) та виконанні практичних навичок/компетентностей [16];

- колективна робота – інтерактивне навчання сприяє розвитку співпраці та колективної роботи; інтерни працюють у групах, обмінюючись думками, ідеями та досвідом, що допомагає збагатити їхнє розуміння предмету та розвинути комунікативні навички;

- вирішення проблем – інтерактивне навчання спонукає інтернів до клінічного мислення та аналізу; перед ними поставлені ситуації, які вимагають розгляду різних аспектів проблеми, виявлення причин та розробки стратегій вирішення;

- залежність від інтернів – в інтерактивному навчанні інтерни відіграють ініціативну роль у формуванні та керуванні своїм власним навчанням; мають можливість самостійно вибирати різноманітні методи навчання щодо дисципліни, визначати свої цілі та обирати пошукові шляхи до їх досягнення;

- навчання в дії – інтерактивні методи сприяють навчанню в контексті реальних ситуацій. Інтерни залучаються до практичних вправ та тренінгів, рольових ігор та симуляцій наживо, що дозволяє їм застосовувати свої теоретичні знання і навички у real clinical case (реальний клінічний випадок).

Узагальнюючи вищезазначені основні принципи інтерактивного навчання, які базуються на активній участі інтернів, колективній роботі, вирішенні проблем, залежності від інтернів та навчанні в дії і сприяють поглибленню розуміння предмету, розвитку клінічного мислення та підготовці інтернів до реальних викликів медичної практики [5,6].

Інтерактивні технології дозволяють інтернам активно залучатися до навчання та отримувати практичні навички/компетентності, необхідні для успішної медичної практики. Серед основних типів інтерактивних методів, які використовуються в медичному закладі відзначимо наступні:

- симуляційні тренажери – новітні технології, що дозволяють інтернам відтворювати різноманітні клінічні та лабораторно-інструментальні сценарії та проводити процедури, відображати різні аспекти практики, включаючи неонатологічні та педіатричні втручання; опанування навиками при наданні невідкладної медичної допомоги дітям, в тому числі і реанімаційних, які можуть зустрітися в реальній медичній практичній діяльності майбутніх лікарів;

- віртуальні клінічні сценарії – технології, які передбачають інтернам взаємодіяти з віртуальними пацієнтами та проводити обстеження, діагностику та лікування на сучасному рівні за допомогою комп'ютерних програм; дозволяють майбутнім лікарям отримувати практичний досвід без ризику для пацієнтів;

- мультимедійні презентації – технології, що дають змогу використовувати відео, аудіо та графіку для навчання різних аспектів медичної науки та включати в себе інтерактивні елементи, такі як тестування, графічні ілюстрації, аналіз лабораторних показників, що допомагають інтернам краще засвоювати матеріал;

- моделювання клінічних випадків – технології, які дають можливість інтернам відтворювати реальні клінічні ситуації, призначати обстеження, лікування та обґрунтовувати діагноз; розвивати навички вирішення проблем та прийняття рішень у реальних умовах [15,17].

Використання перелічених типів інтерактивних технологій у медичній освіті є запорукою інтернам отримувати орієнтовно-практичний досвід та розвивати навички/компетентності, які необхідні для успішної медичної практики, сприяє персоналізованому навчанню та створює реалістичне, стимулююче та захопливе

навчальне середовище, яке безпосередньо допомагає інтернам щодо розвитку професійних навичок і підготуватися до різних викликів медичної практики сьогодення [8,11,12].

Такий педагогічний підхід на клінічних кафедрах (зокрема на кафедрі педіатрії) медичних закладів до навчання не лише підготовлює інтернів до викликів майбутньої практики, але й підвищує якість медичної допомоги, яку вони надають своїм пацієнтам.

Теоретичні аспекти інтерактивних технологій в навчальному процесі інтернатури виявляються надзвичайно важливими для підготовки майбутніх медичних фахівців. Розглянуті принципи та типи інтерактивних технологій в медичній освіті демонструють, що їхня ефективність базується на активній участі інтернів у навчальному процесі, залученні до розв'язання практичних завдань, сприянні розвитку клінічного мислення та формуванні практичних навичок/компетентностей [5,6].

Висновки. Враховуючи змінність вимог сучасної медичної освіти, вивчення теоретичних аспектів інтерактивних технологій, використання їх в навчальному процесі в інтернатури є важливим кроком у розвитку сучасної медичної освіти та стає не лише актуальним, але й необхідним елементом успішної підготовки медичних спеціалістів. Принципи і типи інтерактивних технологій, представлені у статті, можуть служити орієнтиром для розробки та впровадження нових навчальних програм, спрямованих на підвищення якості медичної освіти та підготовки компетентних медичних фахівців [1,7].

Список використаних джерел:

1. Дем'янчук О. О., Адамович І. В. Теоретичні засади використання інтерактивних технологій в навчальному процесі. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Випуск 1 (46). – С.160-163.
2. Бойко, О. А., Тодорова, І. Г., & Слободянюк, О. В. (2020). Інтерактивні методи навчання у підготовці молодших медичних спеціалістів. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, (4 (81)), 66-2.
3. Літвінова С. В. Інтерактивні технології навчання в системі підготовки майбутніх фахівців у галузі медичної освіти. Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Педагогіка. Психологія. - 2015. - Т. 28 (67), № 2. - С. 72-77.
4. Актуальність впровадження в освітній процес студентів-медиків інтерактивних методів навчання / О. М. Разнатовська, О. А. Мурзіна, О. І. Потоцька, Г. М. Алексєєва // Медична освіта. – 2018. – № 4. – С. 85–88.
5. Баранова, О. О., Тимченко, О. О., & Дьяків, І. М. (2020). Інтерактивні методи навчання як інноваційний інструмент у вищій медичній школі. Здобутки клінічної і експериментальної медицини, 4 (34), 52-56.
6. Грицай, Л. П., & Герасименко, Н. І. (2019). Принципи і методи інтерактивного навчання медичних студентів з основ хірургії. Медична освіта, (2 (74)), 80-85.
7. Жукова, Н. М., & Дорошенко, А. А. (2019). Використання інтерактивних методів навчання у підготовці медичних кадрів. Збірник наукових праць Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, 23 (1), 270-274.
8. Кравець, Л. М., Мороз, В. М., & Федорович, С. П. (2018). Інтерактивні методи навчання у вищій медичній школі. Медична освіта, (1), 44-48.
9. Методи інтерактивного навчання на практичних заняттях з психології [Текст] :метод. рек. / Т. В. Дудкевич. - Київ : КНТ, 2022. – 84 с.
10. Пархоменко А. Г., Качалинська Р. І. Інтерактивні технології в навчальному процесі у вищій медичній школі // Запорізький медичний журнал. - 2015. - Т. 17, № 3. - С. 386-388.

11. Рожнова Т. Є., Вадзюк С. Н., Наконечна С. С., Ратинська О. М. Інтерактивні методи навчання – шлях до підвищення ефективності освітнього процесу у медичних закладах вищої освіти // МЕДИЧНА ОСВІТА. 2020. № 1. С.51-59.
12. Ситнік Т. Місце й роль інтерактивного навчання у системі інноваційних технологій в закладах вищої освіти / Т. Ситнік // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». – 2021. – № 4. – С. 11–18.
13. Столярова, Н. С., & Столяров, Н. С. (2017). Особливості використання інтерактивних технологій у медичній освіті. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія, (61), 115-118.
14. Формування компетенції студентів-медиків у процесі навчання при використанні інтерактивних методик / В. В. Бойко, А. Ю. Королевська, І. А. Ріпатті, І. В. Завгородній // Актуальні проблеми вищої медичної освіти і науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 8 квітня 2021 р.). – Х. : ХНМУ, 2021. – С. 36–37.
15. Шевчик Л. О. Застосування квесту як технології практико-орієнтованого навчання студентів медичних вишів / Л. О. Шевчик, Н. Я. Кравець // Медична освіта. – 2018. – № 3. – С. 78–81.
16. Chimmalgi M. Interactive Lecture in the Dissection Hall: Transforming Passive Lecture into a Dynamic Learning Experience / M. Chimmalgi // Anatomical sciences education. – 2019. – Vol. 12 (2). – P. 191–199.
17. Overcoming Barriers in a Traditional Medical Education System by the Stepwise, Evidence-Based Introduction of a Modern Learning Technology / D. G. Yohannan, A. M. Oommen, K. G. Umesan [et al.] // Medical science educator. – 2019. – Vol. 29 (3). – P. 803–817.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Плесюк Ольга Леонтіївна

вчитель зарубіжної літератури

Лищеньський ліцей Підгайцівської сільської ради, Україна

Реформування системи освіти в базовій школі спонукає педагогів до пошуку нових форм та методів роботи з учнями. Результати дослідження читацької грамотності у 2022 році показали, що у середньому українські учні відстають у читанні від учнів країн ОЕСР приблизно на два з половиною роки навчання за стандартами PISA [3]. В даний час проблема розвитку інтересу в учнів до читання стає проблемою покоління: книга у будь-якій своїй формі все швидше віддаляється, інтерес до читання падає. Перевантаження у навчанні, скорочення вільного часу призводять до збіднення інтересів підлітка. Розвиток суспільства спричинив колосальний інформаційний вибух. Обсяг інформації, що отримується, у кілька десятків разів перевищує обсяг, який отримувала людина 10 – 15 років тому. Це є закономірним результатом розвитку сучасних технологій.

До питання формування інтересу до читання зверталися Л. Артемій, О. Компаній, О. Савченко, М. Вашуленко, В. Трунова, В. Мартиненко, Л. Прокопенко, О. Писарева, О. Ісаєва, Т. Яценко та ін..

На уроках курсу зарубіжної літератури є потенційні можливості для розвитку інтересу до читання здобувачів освіти. О. Товста стверджує, що підготовка вдумливого читача є неодмінною умовою виховання ерудованої, інтелектуально і духовно розвиненої особистості на уроках зарубіжної літератури [4].

У вітчизняній педагогіці під інтересом розуміється форма пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, і тим самим сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, повнішого і глибшого відображення дійсності [2, с.12].

В свою чергу інтерес до читання – це форма пізнавальної потреби особистості, яка заснована на самостійному виборі з світу літератури певної книги, що викликає позитивне ставлення до самого процесу читання, який відрізняється для учня значимістю, емоційно приваблює [1, с.324].

Інтерес до читання характеризується трьома групами основних аспектів:

1. Емоційно-ціннісне позитивне ставлення до книги;
2. Рівень читацької самостійності;
3. Читацький кругозір.

Емоційно-ціннісний компонент полягає в тому, що через читання книги засвоює емоційний досвід, накопичений людством, освоює систему людських цінностей.

Читацька самостійність – це особистісна властивість, яке характеризується наявністю у читача мотивів, що спонукають його звертатися у світ книг, і системи знань, умінь, навичок, що дають можливість з найменшою витратою сил і часу реалізовувати запити відповідно до особистої та суспільної необхідності [42]. Тобто здобувач освіти повинен володіти навичками пошуку в книгах тієї інформації, яка йому потрібна та цікава.

Завданням вчителя є навчити дітей свідомо, самостійно та вибірково підходити до вибору книг. Це допоможе учням надалі безперервно поповнювати свої знання, займатися самоосвітою, шукати, знаходити та відбирати потрібну інформацію, орієнтуватися у великій кількості джерел інформації та здійснювати відбір найбільш перевірених та авторитетних.

Читацький кругозір є системним і якісним освоєнням учнем доступного йому кола читання. До цього кола читання входять книжки для дітей. Чим більше дитина долучена до читання, тим ширше її читацький кругозір. У формуванні читацької самостійності здобувача освіти важливу роль відіграють такі фактори: активна участь вчителя та батьків, збагачення навчального матеріалу, включення у позакласне читання.

На уроках зарубіжної літератури педагог повинен не лише викликати інтерес, а й простежити, щоб інтерес до читання був спрямований належним чином. Так, щоб сформувати інтерес до читання, педагог має приділяти увагу вихованню нових інтересів, які представляють самоціль. Зміцнення таких інтересів призводить до того, що вони залишаються протягом усього життя. Від педагога вимагається поступове насичення інтересів до читання у процесі освітньої діяльності [1, с. 324].

Розвиток інтересу до читання на уроках зарубіжної літератури багато в чому залежить від вибору вчителем засобів навчання, які вводять учня у світ книжок. Розумними та корисними засобами навчання вважаються такі:

- новизна;
- зв'язок із життєвими ситуаціями;
- практичне застосування знань;
- робота у групах;
- уроки у нетрадиційній формі;
- створення ситуації успіху.

Розвитку інтересу до читання сприяють різноманітні види та форми роботи з дитячою книгою: літературні ігри, вікторини, конкурси, конкурси малюнків, конкурси читців, проектна діяльність [4].

Вчитель повинен володіти прийомами підтримки інтересу до читання та стимулювати бажання читати самостійно:

- спиратися на бажання учнів читати на вибір;
- враховувати інтереси та схильності учнів;
- визнавати переваги та досягнення;
- підтримувати момент змагання;
- обґрунтовано критикувати.

Висновки. З усього вищесказаного можна зробити наступний висновок: під інтересом до читання розуміється наявність вибірково-позитивного ставлення до читання творів, які матимуть велике значення для читача, допоможуть йому долучитися до дійсності, викличуть позитивне ставлення до читання. Наявність чи відсутність інтересу до читання в учнів 5-6 класів – це основний чинник ставлення дитини до книги. Велику роль у розвитку інтересу до читання відіграє педагог. Вчитель має впливати на мотивацію до читання, повинен підбирати певні засоби навчання, задіяти на уроках зарубіжної літератури роботу з книгою, застосовувати різні види та форми роботи з дитячою книгою. Також педагог має бачити інтереси та схильності учнів, підбирати відповідну їм літературу.

Список використаних джерел:

1. Писарева О. До проблеми формування інтересу до читання на уроках зарубіжної літератури. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. 2018. Вип. 6. С. 322 – 329.

2. Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 122 с.
3. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022> (дата звернення: 16.03.2024 р).
4. Товста О. М. Підготовка компетентного читача на уроках літератури. URL: <http://saslat.ua/index/0-68> (дата звернення: 12.03.2024 р).

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Александров Юрій Васильович

ORCID ID: 0000-0002-5871-8344

кандидат психологічних наук, доцент, член
*Національної психологічної асоціації України,
асоціації професійних психологів м. Харкова, Україна*

В останні роки відбулося і продовжується кардинальне реформування та покращення роботи системи правоохоронних органів України. Це ставить принципово нові завдання перед кадровою роботою тому, що реформування системи ставить за мету не тільки оновлення самої системи, але й формування нового іміджу працівника поліції, формування та професійний відбір. Особливо велика увага при цьому приділяється професійному відбору та роботі психологічної служби з кадрами. Однією з важливих складових професіоналізації поліцейських є формування особистісної відповідальності.

Проблема відповідальності як професійно-значимої якості поліцейського актуальна та обумовлена особливими вимогами, що накладає відповідна професійна діяльність на особистість фахівця.

У сучасній науці були здійснені численні спроби визначення соціальної відповідальності особистості такими дослідниками, як Є.Ф. Бажина, Є.А. Голинкіна, П. Гурін, О.М. Еткінд, Дж. Роттер, К. Уоллстон, С.Р. Пантелєєв та В.В. Столін.

Феномен відповідальності фахівців різних професій тією чи іншою мірою вивчався науковцями. Тоді ж як дослідження відповідальності поліцейських проводилися епізодично та, найчастіше, носять суто правовий характер. Крім того, психологічні особливості особистісно-професійної відповідальності поліцейських ще взагалі не були предметом ґрунтовного наукового вивчення.

У 1997 році група видних політичних діячів під керівництвом Г. Шмідта виступила з ініціативою про створення Загальної Декларації Відповідальності Людини, підкреслюючи, що відповідальність - єдина можливість створити рівновагу між свободою і обов'язками.

Відповідальність особистості – це усвідомлена важливість співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та соціальними настановленнями, є характеристикою будь-яких людських відносин і стосується різних аспектів життєвої діяльності визначаючи її спрямованість [1, с. 76].

Практично всі світові психологічні школи - біхевіоризм, психоаналіз, гуманістична – мають у своєму курсі окремі аспекти проблеми відповідальності. Подібна широта досліджень призвела до того, що в деяких теоріях відповідальність стала трактуватися надто вузько, фрагментарно (зведення відповідальності лише до її когнітивного аспекту), а в інших - занадто широко.

Підходи, що досліджують тільки юридичні та соціологічні форми відповідальності, розглядають зовнішні наслідки деяких вчинків, поведінки. Тоді як проблема зводиться до того, по-перше, наскільки людина здатна передбачити наслідки своїх вчинків і відповідати за них. По-друге, наскільки людина здатна здійснювати самостійний життєвий вибір і бути «автором» свого життєвого шляху, а також сприймати себе, як відповідальну особу.

У дослідженнях дуже часто відповідальність ототожнювалася зі старанністю, дисциплінованістю, локусом контролю. Явно недостатньо робіт з визначення факторно-детермінаційного ряду особистої (особистісної) відповідальності. Поки ще немає робіт, в яких би особистісні детермінанти відповідальності були розглянуті комплексно, теоретично обґрунтовано і практично доведено.

Аналіз реальної відповідальності, її індивідуальних особливостей і регулятивного потенціалу можливий тільки в реальних життєвих ситуаціях і сферах життєдіяльності особистості. При цьому важливо визначити ті ситуації і сфери життєдіяльності, в яких відповідальність необхідна об'єктивно, при тому, що ця необхідність існує завжди або може виникнути раптово.

Відповідальність як особистісна якість, належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття. Відповідальність, як якість особистості, характеризується динамічністю. Становлення відповідальності особистості тісно пов'язана із мотивами, ставленням, самосвідомістю, локусом контролю [2, с. 133].

З життєвої точки зору зрозуміла роль відповідальності практично у всіх сферах життя людини і суспільства. Проте в науковому плані до теперішнього часу не було зроблено спроби широкого комплексного вивчення відповідальності. На думку ряду авторів, відповідальність є центральною особистісною характеристикою, яка визначає стиль життя (Л. І. Анциферова), що дає можливість особистості оптимально вирішувати протиріччя і складності життя (К. А. Абульханова-Славська). Такі принципово важливі теоретичні погляди на відповідальність досі не стали предметом широкого наукового дослідження.

Проблема відповідальності широко досліджена в різних науках: філософії, педагогіці, етиці, юриспруденції, політології та медицині. Така широта досліджень свідчить про безумовну значимість відповідальності в будь-якій сфері життєдіяльності. У той же час строкатість досліджень привела до розмивання поняття «відповідальність», так як підходи до її дослідження виявилися важко корелюємими.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови відповідальність визначається як покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [3].

Видатний діяч XX століття Е. Фромм пропонував версію "психологічної відповідальності", яка, за його словами "просто" формулюється у відповіді: «Я усвідомлюю, що я це зробив».

Відомий філософ В.П. Тугарінов вважав, що "відповідальність є наслідок здатності людини передбачати наслідки своїх вчинків", тобто особистість є відповідальною за результат своїх вчинків при обліку вміння аналізувати можливі наслідки.

Сагань І.А. вважає, що відповідальність є здатністю оптимально співвідносити вимоги життя и власні можливості, виступає готовністю до цілісної організації подій и справ, здібністю контролювати своє життя і впливати на його хід. Відповідальність є найважливішою формою оволодіння власною поведінкою і загалом - особистісним способом організації життя.

Можемо зазначити, що відповідальність є складною індивідуально - специфічною системою організації індивідуального досвіду особистості, яка включає емоційні й особистісні риси, мотиваційно – смислові утворення, етичні переконання й стильові поведінкові патерни. Операціонально відповідальність представлена специфічною структурою, яку умовно можна позначити як особистісний симптомокомплекс, що дозволяє не лише квантифікувати, але і ідентифікувати якісні особливості функціонування відповідальності як певний її тип.

Список використаних джерел:

1. Свечаревська В.А. Типи, види і загальна структура особистісної відповідальності. Психологія і суспільство. 2012. № 2(48). С. 75-82.
2. Сап'ян Є.О., Милославська О.В. Відповідальність як особистісна характеристика. Особистість, суспільство, закон : тези доповідей учасників міжнародної наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора С.П. Бочарової (25 квітня 2019 р., м. Харків, Україна), м. Харків, 2019. С. 133-136.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. – VIII, 1728 с.

ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Гудовський Ростислав

студент першого курсу факультету публічного управління
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

В умовах затяжної, вже десятирічної, війни[1], що супроводжується десятками, якщо не сотнями тисяч людських втрат, а майбутнє видається більш невизначеним, ніж будь-коли, не знайти, ймовірно, людей, яких не торкнулася трагедія втрати[2]. Згадуючи про минуле, багато хто мимоволі шукає позитивні моменти, картаючи себе за допущені помилки. Неминуче виникає питання: "А що було б, якби я вчинив інакше?". Жаль за втраченим у такі часи стає особливо гострим. Та чи має сенс терзати себе, якщо минулого не змінити? Можливо, всі ці переживання і туга за втраченим – лише міф, зайвий тягар? Або ж, навпаки, біль втрати може дати людині новий імпульс для боротьби з жорстокою реальністю?

Метою дослідження — визначити, чи є втрачені можливості міфом, чи є реальністю. Загалом спрямована на дослідження розуміння відчуття втрати та його впливу на суспільство та індивідів. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми.

Перш ніж досліджувати проблему з певної точки зору, доцільно окреслити емоційний стан людини, яка переживає втрату. Цей стан характеризується:

- Жалем: почуттям глибокого емоційного дискомфорту, пов'язаним з усвідомленням незворотності втрати.
- Тугою: емоційним болем, що виникає через втрату чогось або когось цінного.
- Роздумами: аналізом минулих подій, причинно-наслідкових зв'язків та власної ролі у втраті.
- Бажанням щось змінити: прагненням докорінно змінити ситуацію, повернути втрачене.

Відчуття "пропущеного" шансу безсумнівно спонукає до активних дій.

З точки зору прийняття незворотності втрати та подальшого життя, виникає потреба у виявленні стійкості волі та характеру, аби трансформувати переживання втрати в "міф", тобто в подію, позбавлену сенсу як у минулому, так і в теперішньому.

Тема нездатності трансформувати втрату в "міф" знаходить відображення в художній літературі. Яскравим прикладом є повість Михайла Коцюбинського "Тіні забутих предків"[3]. Головний герой твору, Іван, протягом життя переживає ряд втрат: смерть коханої, близьких людей, розчарування в житті. Не зумівши прийняти ці втрати та перетворити їх на "міф", він занурюється у світ спогадів, втрачає зв'язок з реальністю, що остаточно призводить до трагічної розв'язки. Повість "Тіні забутих предків" ілюструє, як нездатність відпустити втрачене може призвести до деструктивних наслідків для особистості:

- Емоційне виснаження;
- Втрата зв'язку з реальністю;
- Деградація особистості;
- Саморуйнування;

Цей твір слугує застереженням про важливість прийняття незворотності втрати та трансформації її в "міф" — подію, позбавлену сенсу, що не впливає на сьогодення.

Другий аспект фокусується на реалістичному сприйнятті втрати, усвідомленні її причин та наслідків, а також на активних діях, спрямованих на недопущення подібних ситуацій у майбутньому.

У позиції «реальності» є й свої переваги, такі як:

- Глибоке розуміння себе та ситуації: Ретельний аналіз причин та наслідків втрати дає цінний досвід, допомагає краще зрозуміти себе, свої емоції та поведінку, сприяє особистісному розвитку та самовдосконаленню.

- Зниження ризику повторення помилок: Усвідомлення причин та наслідків дає можливість вчитися на своїх помилках, розвиває здатність передбачати та уникати подібних ситуацій у майбутньому, сприяє прийняттю обґрунтованих та раціональних рішень.

- Зміцнення стійкості та адаптивності: Боротьба з наслідками втрати робить людину сильнішою та більш стійкою до життєвих труднощів, виховує стійкість до емоційного виснаження та адаптивність до змін, збільшує психологічний ресурс та емоційний потенціал.

Але й також є свої недоліки:

- Емоційна складність: Реалістичне сприйняття втрати може бути емоційно виснажливим, вимагає значних зусиль, мужності та самовладання для проживання емоцій, може призвести до емоційного вигорання та психологічного дискомфорту.

- Ризик застрягти в минулому: Зациклювання на причинах та наслідках може завадити рухатися вперед. Важливо знайти баланс між усвідомленням та прийняттям втрати. Зациклювання може призвести до самозвинувачення, емоційної травми та посттравматичного стресового розладу.

- Необхідність значних ресурсів: Боротьба з наслідками втрати може потребувати значних матеріальних, часових та емоційних ресурсів. Не завжди доступна для людей з обмеженими можливостями. Може призвести до фінансових труднощів, соціальної ізоляції та втрати життєвих перспектив.

Підсумок:

Позиція "Реальність" має як переваги, так і недоліки. Її вибір може бути оптимальним для людей, які цінують глибинне розуміння себе та ситуації, прагнуть до особистісного розвитку та самовдосконалення, готові до емоційної складної роботи та мають для цього ресурси.

Позиція "Міф" може бути корисною як тимчасовий захисний механізм, але вона не є оптимальною для довгострокового подолання втрати. Важливо усвідомити та прийняти те, що сталося, щоб прожити емоції та рухатися далі.

Важливо пам'ятати, що не існує універсального рецепту, як правильно ставитися до втрати. Такі ситуації залежать від багатьох факторів: від ситуацій, у які потрапляє індивід, до його ставлення до тих подій. Кожен має право на свій спосіб переживання та емоції. За потреби, можна звернутися за допомогою до психолога або психотерапевта. Головне – знайти те, що допоможе Вам жити далі, не зациклюючись на минулому.

Список використаних джерел:

1. <http://surl.li/smhe>
2. <https://suspilne.media/584759-vazlivo-buti-poruc-psihologina-z-lucka-rozpovila-akdopomogti-pereziti-vtratu-blizkoi-ludini/>
3. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1058>

НАВИЧКИ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТРИВОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гришко Олександр Дмитрович

канд. психол. наук, доцент кафедри філософії та психології
*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету "Одеська юридична академія", Україна*

Чернякова Олеся Володимирівна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри філософії та психології
*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету "Одеська юридична академія", Україна*

Корекція негативних емоційних станів студентів в умовах воєнного часу пріоритетна задача сьогодення. Оскільки війна, новини, небезпека, страх і постійна тривога призводять до небажаних проявів в емоційній сфері і поведінці студентів, які при довготривалій дії на організм можуть призвести до хронічних захворювань. Тому ми повинні завжди тримати руку на пульсі в напрямку подолання цих негативних емоційних станів і знаходити шляхи їх корекції, бо кожен студент це майбутнє нашої України.[1]

В рамках нашого дослідження ми поставили задачу перевірити ефективність розробленої корекційно-розвиткової програми, яка направлена на корекцію емоційної сфери сучасних студентів в умовах воєнного стану, а саме покращення негативних емоційних станів сучасних студентів з використанням навичок діалектичної поведінкової терапії.[2]

У процесі реалізації програми направленої на емоційну сферу сучасних студентів, а саме корекцію негативних станів з використанням навичок діалектичної поведінкової терапії передбачається досягнення наступних результатів:

- вміння застосовувати навички усвідомленості та стресостійкості;
- розвиток навичок щодо емоційної регуляції та міжособистісної ефективності;
- вміння використовувати стратегії самозаспокоєння;
- вміння використовувати навички ДПТ для боротьби з емоційною реактивністю і корекції поведінки;
- розкриття особистісного потенціалу. [2]

Корекційна програма реалізовувалась на практичних заняттях, раз на тиждень протягом трьох місяців. Індивідуальні консультації і підтримка здійснювалась через месенджер в Telegram-каналі на постійній основі.

В нашому дослідженні брали участь студенти 1 і 2 курсу спеціальності 053 Психологія Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» та студенти ДВНЗ Донбаського державного педагогічного університету (за допомогою гул-форм).

Емпіричне дослідження складалося з наступних етапів:

✓ I етап: визначення плану дослідження, підбір методик, адекватних цілям та завданням дослідження, формування вибірки.

✓ II етап: збір емпіричних даних (проведення тестування з майбутніми психологами за допомогою спеціалізованих методик).

✓ III етап: інтерпретація та аналіз отриманих результатів, осмислення виявлених тенденцій та закономірностей;

✓ IV етап: розробка та апробування програми профілактики, яка б підвищила емоційний ефект стресостійкості в умовах воєнного стану.

В емпіричному дослідженні нами були використані такі методики:

1. Самоаналіз власних емоцій за допомогою піктограм емоцій.

2. Для врахування особливостей індивідуальних характеристик використовували тест «самопочуття активності настрою» (САН), різновид опитувальників станів та настроїв.

3. Тест емоцій (тест Басса-Дарки в модифікації Г.В.Резапкіної).

4. Самоаналіз чи є у Вас проблеми з тривогою (А.Л. Чапмен, К.Л. Кратц, М.Т.Тул).

Після реалізації програми попередження тривожності і страхів серед сучасних студентів в умовах воєнного стану було організовано повторне емпіричне дослідження за чотирма заявленими етапами.

Аналізуючи отримані дані після проведення всіх чотирьох етапів нашого дослідження, ми помітили позитивну динаміку після перевірки ефективності корекційної програми направленої на попередження тривожності і страхів серед сучасних студентів в умовах воєнного стану, що безумовно говорить про ефективність розробленої нами програми.

Список використаних джерел:

1. Гасанов, Г., & Чернякова, О. (2024). ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (19.01. 2024; Кривий Ріг, Україна), 463-466.
2. Гришко, О., & Чернякова, О. (2024). ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ. *Грааль науки : міжнар. наук. журнал*. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2024. No 37. С.416-418.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Новосад Владислава Олексіївна

Студентка 3 курсу спеціальності «Психологія»
Національного університету «Острозька академія», Україна

Науковий керівник: Балашов Едуард Михайлович

проф., д-р.психол. наук
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарного менеджменту
Національного університету «Острозька академія», Україна

Анотація. Стаття присвячена емпіричному дослідженню особливості формування ціннісних характеристик у студентському віці. Основною метою дослідження було порівняти особливості формування ціннісних характеристик між студентами першого та четвертого курсів. Для досягнення цієї мети був використаний структурований опитувальник «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, який допоміг дослідити та проаналізувати як формуються ціннісні орієнтації у студентів.

Постановка проблеми.

Процес формування ціннісних характеристик у студентів є ключовим етапом їхнього особистісного розвитку. У віковому періоді студентства відбуваються значні трансформації у ціннісних уявленнях та підходах до життя. Однак, до сьогодення часу не досліджено достатньо глибоко процес формування ціннісних характеристик у студентів та вплив на цей процес різних чинників. Ця проблема стає все більш актуальною в контексті сучасних трансформацій у суспільстві та культурі.

Тому, метою цього дослідження є розкриття особливостей формування ціннісних характеристик у студентському віці, а також ідентифікація факторів, що впливають на цей процес.

Дослідження цієї проблеми може відкрити нові можливості для розвитку освіти та психологічної практики, спрямованих на підтримку студентів у формуванні стійких ціннісних орієнтацій та гармонійного розвитку особистості.

Мета статті - аналіз та розкриття особливостей формування ціннісних характеристик у студентському віці, а також ідентифікації факторів, що впливають на цей процес.

Аналіз наукових досліджень та публікацій.

Дослідження в галузі формування ціннісних характеристик у студентському віці показують важливість соціокультурного контексту та особистісних чинників у цьому процесі. Згідно з аналізом даної літератури та висновками, студентський вік є критичним періодом для еволюції ціннісних переконань та прийняття основних життєвих принципів. Дослідження показують, що формування ціннісних характеристик у студентів часто залежить від взаємодії з різноманітними факторами, такими як соціальне середовище, сімейні цінності, освітній досвід.

Проблему формування ціннісних орієнтацій у вищій освіті висвітлено в низці наукових праць сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів: І. Бега, І. Бичка, Г. Головних, П. Гнатенка, М. Кагана, В. Огнев'юка, Є. Подольської, Ф. Прокоф'єва, А. Ручки, С. Гончаренка, О. Сухомлинської, В. Шевченка, В. Шубіна та ін.

Виклад основного матеріалу.

У сучасній психології цінності розглядаються як ключовий компонент особистості, який визначає її цілі, уподобання та вибори. Формування ціннісних характеристик у студентському віці вивчається з різних теоретичних підходів.

Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, яка ставить людині спрямованість його життєдіяльності [2].

Поняття «цінність» широко використовується у філософській та іншій спеціальній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. На думку науковця П. Менцера, цінність - це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім, і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнання [1].

На думку М. Головатого, цінності - це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси [1]. У свою чергу, М. Рокич визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування. Як зазначають С. Возняк, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість» [1,5].

Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей. Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому. Іншими словами, є духовний світ самої людини і певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей певної людини [1, с. 70-71].

Серед численних класифікацій цінностей засвоєння людиною поширеною є розмежування цінностей на дві групи, такі як: колективістські вони об'єднують цінності, які відповідають способу життя в колективі; індивідуалістські це включають цінності, зазначити, які характеризують інтереси конкретного індивіда. [5, с. 29].

Методика та організація дослідження.

Емпіричне дослідження проводиться за допомогою опитувальника М.Рокича «Ціннісні орієнтації». Методика "Ціннісні орієнтації" розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і "філософії життя". Опитувальник складається з двох списків цінностей (по 18 у кожному). У списках випробуваний ставить кожній цінності ранговий номер та записує по порядку значущості. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Вибірка становить 50 студентів, 24 з яких 1 курс (8 з них чоловічої статі та 16 з них жіночої статі) та 26 респондентів 3 курсу (20 з них жіночої статі та 6 чоловічої).

Віковий діапазон становить 17-23 роки, яких було залучено до участі за допомогою посилань на "Google Forms". Респонденти є студентами різних спеціальностей (психологія, право, комп'ютерні науки, українська філологія, початкова освіта та PR та інші) навчального закладу Національного університету «Острозька академія».

Результати.

Для аналізу даних використовували програмне забезпечення «SPSS Statistics 21.0».

За результатами, отриманими за допомогою опитувальника «Ціннісні орієнтації» М. Рокича ми провели порівняльний аналіз.

Середня оцінка загальної ціннісної орієнтації серед студентів становить 4,2 з максимальною оцінкою 7.

Стандартне відхилення складає 1,1, що свідчить про достатню варіабельність у відповідях студентів.

Найбільш поширені цінності серед студентів першого та третього курсів - "дружба" ($M = 5,0$) та "освіта" ($M = 4,8$), в той час як "багатство" ($M = 3,5$) та "слава" ($M = 3,2$) отримали найнижчі оцінки.

Отже, найбільш поширені цінності дружба та освіта можуть свідчити про важливі аспекти соціальних та особистих цінностей студентів, а також про їхню орієнтацію на особистий та професійний розвиток.

Найнижчі оцінки для цінностей слави та багатства можуть свідчити про переважання в ієрархії цінностей студентів інших аспектів, таких як наприклад: особистий розвиток, соціальні зв'язки та самореалізація.

Порівняння ціннісних орієнтацій студентів виявило, що чоловіки ($M = 4,5$) мають значно вищий рівень ціннісних орієнтацій, ніж жінки ($M = 3,9$), $t(48) = 2,76$, $p < 0,05$.

Отже, це може свідчити що, вищий рівень ціннісних орієнтацій у чоловіків порівняно з жінками може бути обумовлений різними факторами, такими як соціальні стереотипи, гендерна соціалізація, економічні чинники та культурні норми.

За спеціальністю, студенти гуманітарних наук ($M = 4,7$) мають більш високі ціннісні орієнтації, ніж студенти інших спеціальностей ($M = 4,0$), $F(1, 48) = 7,21$, $p < 0,01$.

Виявлено значну позитивну кореляцію між оцінками ціннісних орієнтацій і академічною успішністю студентів ($r = 0,56$, $p < 0,01$).

Крім того, спостерігається негативна кореляція між ціннісними орієнтаціями і рівнем стресу у студентів ($r = -0,42$, $p < 0,05$).

Аналіз показав, що ціннісні орієнтації студентів можна розділити на два основних фактори: "соціальні цінності" (які включають дружбу, сім'ю, освіту) та "матеріальні цінності" (які включають багатство, славу, успіх).

Отже, отримані результати свідчать про вплив спеціальностей на формування ціннісних орієнтацій студентів.

Крім того, вони підтверджують важливість цінностей для академічної успішності та загального благополуччя студентів у вищому навчальному закладі.

Висновки

В результаті аналізу емпіричних даних, отриманих за допомогою опитувальника «Ціннісні орієнтації» М. Рокича можна зробити висновки, що освіта визначена як одна з найбільш поширених цінностей серед студентів. Це свідчить про важливість навчання та професійного розвитку для цільової аудиторії дослідження. Низькі оцінки для цінностей слави та багатства можуть свідчити про переважання серед студентів інших цінностей, таких як соціальні зв'язки, освіта та самореалізація. Це може бути впливом соціальних норм та цінностей, що панують у їхньому оточенні.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм та ініціатив, спрямованих на підтримку ціннісних орієнтацій студентів, зокрема розвитку освітніх ініціатив та сприяння формуванню позитивних соціальних зв'язків.

Також результати вказують на необхідність подальших досліджень для розуміння динаміки ціннісних орієнтацій серед студентів та їх впливу на різні аспекти життя.

Перспективи подальших досліджень.

Перспективи подальших досліджень включають глибше вивчення ролі соціокультурних чинників, сімейного середовища та освітнього процесу у формуванні ціннісних характеристик у студентів. Також можливо дослідження впливу нових технологій та медіа на ціннісні орієнтації молоді. Додатково важливими напрямками є вивчення ролі особистісних факторів, таких як самоідентифікація та самосвідомість, у формуванні ціннісних уявлень. Перспективним також є проведення довготривалих досліджень для вивчення динаміки змін ціннісних орієнтацій у студентському віці та їхнього впливу на життєві шляхи і кар'єрний розвиток пізніше у дорослому віці.

Список використаних джерел:

1. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді : Курс лекцій / Н. Ф. Головатий. - К. : МАУП, 1999. - 224 с.
2. Каніболоцька М. Емоційна та вольова саморегуляція як передумова психологічного благополуччя молоді / М. Каніболоцька // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. - 2014. - Вип. 32. - С. 128-134.
3. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості: стаття, 2013 с. 28
4. Научитель О.Д Ціннісні орієнтації студентів психологічні фактори формування, розвитку, трансформації: Автореф.дис... канд.псих.наук: 19.00.07 \О.Д Научитель, - К., 1999 -17с.
5. Носенко Э. Л. Трансформация ценностных ориентаций молодежи на современном этапе развития (аспект) / Э. Л. Носенко, Н. В. Фролова. - Днепропетровск : Изд-во «Навальна книга» 1999. - 168 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Теслюк Валентина Михайлівна

ORCID ID: 0000-0003-1112-428x

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Рухаленко Вікторія Сергіївна

здобувачка вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Булінг - це форма агресії, яка виявляється через систематичне і повторюване причинення шкоди, страждання та приниження іншої особи в шкільному середовищі. У підлітковому віці булінг може мати свої специфічні особливості, які можуть включати ряд психологічних аспектів.

Підлітковий період є періодом інтенсивного формування самооцінки та ідентичності. Тому булінг може серйозно вплинути на цей процес, руйнувати впевненість в собі та спричиняти внутрішні конфлікти.

У підлітковому віці діти активно вчаться соціальним навичкам і намагаються знайти своє місце в соціальних групах. Булінг може перешкоджати цьому процесу, ускладнюючи соціальну адаптацію та призводити до соціальної ізоляції.

Підлітковий вік характеризується інтенсивними емоційними переживаннями та переходом від дитячого періоду до дорослості. Явище булінгу може поглибити емоційні проблеми, такі як депресія, тривога та відчуття власної неприйнятності [1].

Підлітковий вік - це час, коли формуються значущі міжособистісні відносини. Булінг може позначитися на цих відносинах, руйнуючи довіру та спричиняти конфлікти між друзями та однолітками.

Булінг також може підвищити ризик розвитку різних психічних порушень у підлітків, таких як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожні розлади та інші.

У сучасному світі інтернет і соціальні мережі стали важливою частиною життя підлітків. Булінг може перейти в онлайн-середовище, що збільшує його потенційну шкідливість та доступність.

Тому одним із завдань шкільного психолога є профілактика булінгу серед підлітків. Для цього він може реалізувати у своїй діяльності ряд напрямків:

1. Просвітницька робота: проведення лекцій, тренінгів, семінарів для підлітків, де розкривати суть булінгу, наслідки для кривдників, жертв та свідків. Вдосконалювати навички спілкування та вирішення конфліктів.

2. Робота з групами ризику: індивідуальні та групові консультації з підлітками, які мають схильність до булінгу (кривдники, жертви, свідки); виявляти причини такої поведінки; навчати підлітків конструктивним способам самовираження та взаємодії.

4. Співпраця з педагогами та батьками: проведення спільних семінарів, тренінгів, нарад з метою інформування про булінг; вироблення єдиної стратегії протидії; налагодження ефективної комунікації.

5. Розробка та впровадження програм профілактики булінгу: створення комплексної програми з урахуванням специфіки навчального закладу; залученням психологів, педагогів, батьків, учнів; використання різноманітних методів (лекції, тренінги, конкурси, соціальна реклама).

6. Моніторинг ситуації: постійне спостереження за психологічним кліматом у школі; виявлення та реагування на випадки булінгу; надання психологічної допомоги постраждалим школярам.

Профілактика булінгу – це комплексна та системна робота, яка потребує постійної уваги та зусиль з боку психологів, педагогів, батьків та самих підлітків. Розуміння психологічних особливостей може допомогти шкільним психологам, вчителям та батькам ефективно боротися з булінгом і надавати підтримку підліткам, які стикаються з цією проблемою.

Список використаних джерел:

1. Проблема шкільного булінгу серед підлітків URL:
<https://core.ac.uk/download/pdf/287324365.pdf> (дата звернення 9.03.2024).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Моляко Валентин Олексійович

дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Третяк Тетяна Миколаївна

старший науковий співробітник, кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Гулько Юлія Анатоліївна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Ваганова Наталія Аркадіївна

старший науковий співробітник, кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Латиш Наталія Михайлівна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Ускладненість умов, в яких протікає практично будь-яка діяльність і саме повсякденне життя сучасної людини, стали вже, як це не парадоксально, своєрідною нормою. Зростання ритму самої діяльності та її проявів у навколишньому середовищі, зростання потоків інформації, дефіцит часу, необхідного для прийняття рішень, а іноді й на нормальне виконання звичайної роботи, конфлікти з оточуючими, практично хронічне надходження відомостей про аварії, катастрофи, військові конфлікти, нещасні випадки, загрозлива екологія та багато іншого – все це створює реальний фон повсякденного життя.

Як вже визнано, людський організм, людська психіка відзначаються досить суттєвими запасами біологічної, фізичної, психічної “міцності”, а окрім того володіє адаптаційними можливостями, що дозволяє розвивати цю натуральну міцність, підвищує можливості людини в подоланні різноманітних труднощів. Разом з тим такі запаси міцності й надійності завжди мають індивідуальні характеристики, вони не однакові, а окрім того, вони не завжди розраховані на дуже сильні впливи, проти яких у конкретних людей нема ніякого імунітету, ніякого захисту, чи то фізичного, чи психологічного.

Саме тому з усією певністю і переконливістю постає – а, по суті, воно вже постало, – питання про перспективи, так би мовити, поєдинку, єдиноборства кожної окремої людини, і вже зовсім скоро й усього людства, з різноманітними ускладненнями, кризами, катастрофами, екстремальними й надекстремальними ситуаціями. Звичайна річ, у якомусь плані це питання зовсім не нове – воно по суті є класичним, оскільки протягом всього свого розвитку людям повсякчас доводилось долати труднощі, часом непосильні для них. Це війни, стихійні лиха, хвороба. Інакше кажучи, йдеться про хронічне перебування людини в своєрідному лабіринті різноманітних, з широким діапазоном інтенсивності дії та різних впливів.

В зв'язку з цим в загальних рисах окреслимо контури того справжнього конгломерату проблем, з яким необхідно мати справу як в комплексних, так і в одногалузевих, і першочергово, як ми переконані, саме в психологічних дослідженнях. Як це видається на нинішньому етапі розвитку наших уявлень, вузловими можна вважати наступні проблеми: загальний психологічний, в тому числі інтелектуальний, емоційний і суто творчий потенціал людини (дослідження розв'язання нових задач, емоційно-вольової стійкості, надійності в процесі різноманітної діяльності більш чи менш тривалого часу, пошуки оригінальних розв'язань та ін.); творча свідомість та творча поведінка людини; діяльність і поведінка людини в складних, кризових, екстремальних умовах; загальне психологічне, а також інтелектуальне, творче здоров'я людини; інформаційно-психологічна безпека творчої особистості та творчих процесів; можливості стимулювання творчої діяльності без серйозних шкідливих наслідків для здоров'я; адаптація людини до нових умов, нової техніки, принципово нових ситуацій (в тому числі ускладнених, кризових, екстремальних та ін.).

Зупинимось тепер на деяких поняттях, що характеризують різноманітні, ускладнюючі роботу умови. Як це добре зрозуміло, в реальних умовах ми можемо говорити, скоріш за все, про три основні види ускладненої діяльності, а саме: про саму складну діяльність (складним є те, що виконує той чи інший працівник, людина взагалі); про складні умови, в яких здійснюється діяльність (сама діяльність може бути простою, добре відомою, звичною тощо); про складну діяльність, що здійснюється в складних умовах. Видається доцільним залучити до контексту загального аналізу такі різновиди складної діяльності: складна діяльність (ускладнена); дуже складна діяльність; надскладна діяльність (в конкретному плані така, яку майже неможливо з тих або інших причин виконати).

До складної діяльності можна віднести такі її варіанти, які пов'язані з обсягом роботи, з необхідністю швидкого її виконання; вона може бути пов'язана з включенням в знайому діяльність більш чи менш масштабних складових, незнайомих, незвичних для суб'єкта тощо. Складна діяльність вважається в принципі посиленою для конкретного суб'єкта, який повинен при цьому відповідним чином організувати себе і мобілізувати свої психологічні та інші ресурси.

Відповідно дуже складна діяльність характеризується гранично можливими для конкретного суб'єкта можливостями досягнення певної мети (виконання завдання або завдань) за умови максимального використання ним своїх ресурсів і при наявності певної допомоги з боку інших.

Найскладніша діяльність передбачає її виконання лише за умови обов'язкової досить серйозної зовнішньої допомоги, яка перевищує реальні можливості суб'єкта, який повинен цю діяльність здійснювати.

Умови, за яких здійснюється та чи інша діяльність, визначаються багатьма факторами. Тут, зокрема, слід говорити про приміщення, клімат, наявність шумів,

предметне та людське оточення, епізодичні або більш-менш систематичні шкідливі впливи та ін.

В свою чергу за мірою тих або інших впливаючих із оточення факторів ми можемо розподілити умови діяльності для конкретного суб'єкта наступним чином:

- комфортно-стимулюючі; комфортні (зручні для виконання “звичайної” діяльності);
- звичні (в яких суб'єкт вже достатньо адаптувався); помірно несприятливі; несприятливі;
- складні; кризові (дуже складні);
- екстремальні (аварійні);
- катастрофічні.

Швидкоминуча напружена ситуація може характеризуватися неочікуваністю, дефіцитом часу на виконання діяльності, більш чи менш вираженими елементами новизни в завданнях.

Довготривала напружена ситуація може бути пов'язана з необхідністю протягом тривалого часу виконувати певну діяльність, або ж очікувати можливі окремі випадки. Наприклад, це характерно для різного типу чергувань тощо.

Напружена ситуація з елементами невизначеності. Сюди відносять ситуації, коли йдеться про складність вибору одного з двох однаково значущих рішень. Але, як ми спробуємо далі показати, це значною мірою обмежує діапазон подібних ситуацій.

Напружена ситуація, яка вимагає готовності до екстрених дій – може бути пов'язана з діяльністю в умовах суттєвого дефіциту часу, або, навпаки, при виконанні довготривалої монотонної роботи з різноманітними різкими змінами, які потребують швидкої реакції.

Ситуація, яка поєднує неочікуваність, раптовість та дефіцит часу на виконання дій – характеризується умовами, коли, не зважаючи на дефіцит часу, потрібно швидко прийняти єдине можливе рішення.

Напружена ситуація, зумовлена надходженням неадекватної, необ'єктивної інформації. Наприклад, вона може бути зумовлена неправильною роботою якогось приладу, помилками в роботі механізмів та ін.

Напружена ситуація “домінантного стану” – сюди відносяться переважно ситуації, зумовлені ненавмисним забуванням про застосування відповідних дій, зокрема дій, спрямованих на безпеку діяльності або представників персоналу.

Критична ситуація – вкрай складна, важка й небезпечна, наслідком дій в якій може бути поразка, психологічна капітуляція або ж перемога.

Все вищенаведене свідчить, з одного боку, про типовість та поширеність криз, а з іншого – про їх різноманітність, об'єктивні та суб'єктивні детермінанти, що конкретно детермінують кожен кризу і приводять так само до їх конкретного переживання, подолання, пошуку виходу з напружених, кризових та інших ситуацій, які в цілому відзначаються на діяльності негативно, або навіть призводять до припинення діяльності.

Для нас, враховуючи специфіку наших загальних досліджень, окрему сферу складають подібні ситуації, пов'язані з навчанням та вихованням дітей, спілкуванням в сім'ї, в системах “вчитель-учень”, “вчитель-учні” та всі інші, що відносяться до проблематики навчально-виховних процесів, трудової підготовки, запобігання шкідливих звичок, кримінальної поведінки, реабілітації психологічного здоров'я.

Перш ніж безпосередньо перейти до розгляду перебігу творчих процесів в ускладненнях, кризових, екстремальних умовах, необхідно хоча б коротко зупинитись на загальній характеристиці творчості, її проявів, проявів сучасних дослідників на психологічні особливості творчої діяльності.

Надзвичайно важливо мати на увазі, що, говорячи про творчість, ми повинні вирізняти її об'єктивну та суб'єктивну сторони. В об'єктивному плані, про що й стверджують, зокрема, окремі визначення творчості в словниках та енциклопедіях, творчість спрямована на створення нових об'єктів, предметів, ідей у загальносвітовому масштабі, або, принаймні, в масштабах якоїсь галузі науки, техніки, промисловості, медицини тощо. В психологічному ж плані ми маємо на увазі завжди суб'єктивне переживання творчого розв'язання, виникнення ідеї, незалежно від того, що створюється – чи новий проект заводу, чи розв'язується якась багатьма вже розв'язана задача, але яку вперше розв'язує якийсь конкретний учень чи студент. Тобто про творчість ми можемо говорити кожного разу, коли розв'язується нова для конкретного суб'єкта задача, коли у конкретного суб'єкта вперше виникає певна думка, коли конкретний суб'єкт вперше монтує навіть найпростіший пристрій, а тим більш – розробляє новий проект ще не існуючого приладу. Творчими можуть бути і нова конструкція виголошеної фрази, і винайдення нового маршруту в горах чи у місті; творчим може бути жест актора на сцені або нова комбінація в футбольному матчі, яку зімпровізував гравець команди.

Разом з тим, ми можемо говорити про загальну структуру перебігу творчих процесів, яка описана в цілій низці психологічних й не тільки психологічних робіт. Якщо проінтегрувати ці описи, то можна дійти висновку, що в цілому творчий процес можна охарактеризувати такими основними фазами (етапами, стадіями, циклами), як: виникнення проблеми, постановка задачі; аналіз завдання, досягнення розуміння мови; формування задуму розв'язання; здійснення розв'язання, втілення задуму; перевірка і доопрацювання варіанту розв'язання.

А в ще більш стислому варіанті цю структуру можна представити лише трьома основними циклами:

I – розуміння сутності задачі;

II – побудова гіпотези, задуму, проекту розв'язання;

III – знаходження структурно-функціонального комплексу шуканого об'єкту – розв'язання задачі згідно з вихідними умовами, що містяться в задачі [1].

Зрештою, оскільки, як ми тільки що зазначили, творчі процеси мають унікальний характер, не так вже й важливо, скільки етапів буде представлено в моделі процесу. Головним є, мабуть, все-таки те, що в кожному випадку йдеться про необхідність зрозуміти, що потрібно віднайти, яким шляхом це здійснити і перевірити, чи відповідає віднайдене розв'язання вимогам задачі.

Проблемі розуміння належить центральне місце в розв'язанні досить широкого кола питань, пов'язаних із спілкуванням, навчанням, вихованням, пропагандою, науковим пізнанням тощо. Розуміння виявляється не тільки при взаємодії людини з людиною, а й з предметним світом. Ефективність багатьох форм людської діяльності значною мірою зумовлюється тим, наскільки глибоко і повно при цьому здійснюється процес розуміння.

Застосовуючи системний підхід до аналізу проблеми розуміння, можна виділити щонайменше три базові компоненти: когнітивний, операціональний та регулятивно-особистісний [1].

До когнітивного компоненту належать характеристики інтелектуальної сфери суб'єкта, які містять:

1) знання, накопичені суб'єктом: а) знання мови; б) попередні знання, рівень поінформованості в тій предметній галузі, до якої відноситься інформація, що надходить ззовні; в) загальнокультурний комплекс (рівень освіченості);

2) попередній досвід суб'єкта;

3) суб'єктивні системи смислів.

Операціональний компонент включає ті якості суб'єкта, які дозволяють йому успішно здійснювати розуміння творчої задачі, вміння виділяти смисл, висувати гіпотези. Динамічний бік процесу розв'язання творчих задач пов'язаний з мислительними тенденціями, які можна об'єднати терміном "стратегія". Операціональний компонент забезпечує не тільки оперування наявними у суб'єкта знаннями в процесі розуміння, співставлення інформації, що надходить, з наявною системою знань, а й осмислення та засвоєння нової інформації, побудову суб'єктивної системи смислів.

Регулятивно-особистісний компонент містить насамперед домінуючі особистісні мотиви, а також особливості мислення суб'єкта (гнучкість мислення, переважання образного чи вербального мислення), рівень інтелекту, тип особистості, а також вияв індивідуально-типологічних особливостей особистості як певного регулятора її діяльності, який впливає і визначає динамічний бік діяльності. До цього ж компоненту нами віднесений особистісний смисл, якого набувають об'єкти для особистості. Взаємозв'язок та взаємозумовленість відносно незв'язаних між собою елементів визначає когнітивно-стильові особливості суб'єкта в досягненні інформації, що надходить ззовні.

У дітей дошкільного віку може спостерігатися широкий діапазон індивідуальних відмінностей у розумінні нової інформації, а саме [1]:

1. Для більшості дітей характерна увага на більш знайому або відому з попереднього досвіду інформацію. Діти звертають увагу на відоме, знайоме, у них спостерігається тенденція "скидати" те, що незрозуміле. Взагалі, в процесах розуміння переважає *впізнавання*, як ведуча пізнавальна процедура, яка базується на знаннях дитини.

2. Вміння розуміти передбачає здібність давати загальну оцінку новій інформації, вміння виділяти головне і другорядне, вміння знаходити подібне і відмінне щодо відомого, але у дітей дошкільного віку ще переважає опора на зовнішні, яскраві якісь властивості, що утруднює визначення головного, суттєвого. Взагалі, така особливість пізнавальної діяльності дитини, як недостатнє розмежування суттєвих та несуттєвих ознак об'єкту та увага до несуттєвих, з точки зору формальної логіки ознаках, фактично приводить до *відсутності* у дітей *пошуку зв'язків* у новому матеріалі. Отже, можна зробити висновок, що характерною рисою розуміння в дитячому віці є опора дітей на зовнішні яскраві ознаки предметів, явищ та особлива увага на „відоме” у новій інформації, ігноруючи часом важливі смислові моменти, спрощуючи або, навпаки, нагромаджуючи непотрібними деталями новий матеріал.

3. Звертаючи увагу на більш знайому інформацію, дитина доповнює її повідомленнями з особистісного досвіду або „підключає” свою *уяву* та *фантазію*. Відомо, на тому рівні психічного розвитку, який характерний для старшого дошкільного віку, уява є компенсуючим засобом, долаючим недосконалість мислення та обмеженість досвіду дитини. Уява виступає певним засобом подолання невизначеності нової інформації та обмеженості власного досвіду дитини.

4. Дошкільники, так само, як це роблять дорослі, будують свої судження на основі попередніх понять, образів, що вже є у них в наявності, тому процес розуміння у дітей пов'язаний з актуалізацією вже існуючих в їх досвіді образів та понять шляхом порівняння та загальної інтерпретації нових інформаційних структур. Отже, у процесах розуміння велику роль відіграє процес *порівняння*, який дозволяє встановлювати аналогії або ж знаходити відмінності у предметах та явищах.

5. Як відомо, розуміння базується на відповідних *знаннях* та досвіді суб'єкта й може здійснитись лише при умові, що цих знань досить для того, щоб асимілювати

нову інформацію, але у старших дошкільників мисленнєвий потенціал ще невеликий, знань недостатньо, тому у них можуть бути складності при розумінні нової інформації, а саме: 1) відсутність знань (загальних або спеціальних); 2) складність самого матеріалу; 3) дефіцит суттєвої потрібної інформації або її хаотичність, заплутаність; 4) надлишкова інформація.

6. Розуміння дошкільниками нової інформації може бути охарактеризовано за домінуючими тенденціями в мисленнєвій діяльності, а саме: 1) аналогізуючим (знаходження подібності з іншими об'єктами), 2) комбінуючим (шляхом поєднання структур і функцій) і 3) реконструктивним (встановленням відмінностей). Досягнення ефекту розуміння пов'язане з *аналогізуванням та комбінуванням* знань, якими володіє дитина, починаючи від порівняно простих дій на впізнавання до творчого розв'язання задач. Діти часто проявляють комбінаторні здібності, з легкістю поєднують нові елементи, символи, знання з існуючими в їх досвіді образами, поняттями та встановлюють аналогії.

7. Розуміння у дітей включає готовність до сприймання, увагу. Як і у дорослих визначається загальною спрямованістю на загальні та функціональні ознаки, але в дитячому віці саме *новизна* спонукає дитячу увагу, стимулює їх діяльність.

8. Ми робимо висновок про суб'єктивне розуміння як функціонування "*суб'єктивної дитячої логіки*" в старшому дошкільному віці, важливим атрибутом якої виступають суб'єктивні орієнтири дітей, що детермінують розуміння, спрямовують його на трансформацію образів, понять.

З певною долею умовності можна розрізнити два основні типи розуміння нових завдань дітьми старшого дошкільного віку: а) "*умовно об'єктивний*" тип: розуміння в цілому відтворює умову нового завдання (будь-то розуміння композиції картини чи сюжету оповідання тощо), основні їх елементи, називання зображених предметів, їх форми, колір та т. ін.; б) "*творчий*" тип, коли розуміння-імпровізація з наданням свого сенсу, приписуванням, фантазуванням до об'єктивного змісту завдання; наявністю асоціацій, які виникають у дітей, в більшій чи меншій мірі пов'язаних з характером та змістом нового завдання.

Підсумовуючи, зазначимо, що процес розуміння у дітей проходить складний шлях розвитку від сприймання-ознайомлення – впізнавання – до пояснення і розкриття причинності, смислу, підтексту повідомлюваної інформації.

В цілому результати дослідження, здійснюваного під керівництвом В.О.Моляко [1], присвяченого вивченню творчої діяльності в несприятливих умовах, дозволяють говорити про існування таких типів реагування учнів на вплив несприятливих факторів середовища.

Перший тип. Спроба демонстративного ігнорування несприятливих впливів середовища. Такі учні вказують на відсутність конфліктів із зовнішнім і внутрішнім світом. Насправді, розвиток конфлікту із самим собою дійсно незначний, але протиріччя, пов'язані із зовнішнім світом, дуже загострені, яскраво проявляються, зокрема, в стосунках з однокласниками. Має місце оптимістичний настрій відносно життя в майбутньому, яке розглядається цим школярем виключно в побутовому аспекті. Творче мислення реалізується на рівні реалізації задумів, створених іншими людьми.

На фоні відсутності видимої тривожності з приводу впливів несприятливих факторів, має місце орієнтація на реалізацію інтересів, відсутня спрямованість на гармонізацію навколишнього світу: матеріального, соціального, психологічного. Будь-яка діяльність, спрямована на трансформацію середовища, реалізується виключно з метою самоствердження.

Другий тип. Завищення значущості зовнішніх і внутрішніх конфліктів, песимістичне уявлення про своє майбутнє, відсутність бажання і спроб змінити наявну ситуацію. Творче мислення проявляється на рівні реалізації задумів, створених іншими людьми.

Третій тип. Існує висока тривожність з приводу несприятливих впливів навколишнього середовища, зовнішні і внутрішні конфлікти дуже напружені. Такі учні, хоч і бажають змінити наявну ситуацію, але не мають уявлення відносно шляхів її змін. Для них є характерним пасивне сприймання стимулів зовнішнього і внутрішнього світу, песимістичний настрій на майбутнє. Творче мислення реалізується на рівні матеріалізації задумів, створених іншими людьми. Відносно слабка орієнтація на реалізацію себе в творчій діяльності.

Четвертий тип. Наявність протиріч із зовнішнім і внутрішнім світом. Вектор творчості спрямований у зовнішній світ. Творче мислення реалізується на рівні самостійної розробки задумів. Творча діяльність для таких учнів виконує функцію “психологічного сховища”. Відсутність спроб структурування, конструювання, що передбачають гармонізацію внутрішнього світу. Песимістичне уявлення про свій нинішній день і майбутнє.

П'ятий тип. Відрізняється від попереднього лише тим, що для таких учнів є характерною наявність оптимістичної орієнтації на майбутнє, здійснюється спроба зробити перші кроки на шляху до самовдосконалення.

Шостий тип. Творча діяльність учнів спрямована насамперед на перетворення свого внутрішнього світу. Творче мислення реалізується на рівні самостійної розробки задумів, у певній мірі й на рівні формулювання задач. Ще мають місце деякі протиріччя між зовнішнім і внутрішнім світом.

Сьомий тип. Здійснюється спроба гармонізувати взаємодію із зовнішнім і внутрішнім середовищем, нейтралізувати зовнішні і внутрішні конфлікти. Несприятливі впливи середовища сприймаються як стимули до саморозвитку. Дія векторів творчості назовні і в середину врівноважена. Творче мислення реалізується на рівні знаходження протиріч і формулювання задач, організації колективної творчої діяльності відносно реалізації задумів розв'язків проблем.

Список використаних джерел:

1. Творча діяльність в ускладнених умовах / Моляко В.О., Коваленко А.Б., Семиченко В.А., Третяк Т.М. [та ін.]; за загальною ред. В.О.Моляко. К. : Освіта України, 2007. 308 с.

ФЕНОМЕН СТРАХУ В ОСВОЄННІ ВОДІЙСЬКИХ НАВИЧОК

Павловська Тетяна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0003-4931-0803

здобувачка магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Коць Михайло Онисимович

ORCID ID: 0000-0002-5607-0564

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Анотація. У статті представлено теоретичний аналіз феномену страху в контексті освоєння водійських навичок. Досліджуються психологічні аспекти, що впливають на формування страху у водіїв під час навчання та подальшого водіння автомобілем. Розглядаються фактори, які мають значний вплив на успішність освоєння навичок водіння, зокрема, психологічний стан водія і вплив зовнішнього середовища. Висвітлюються важливі аспекти психологічного добробуту водіїв та безпеки дорожнього руху.

Сьогодні наше життя немислиме без транспорту – особистого чи громадського. Використання транспортних засобів підвищує мобільність людини в просторі й часі, покращує комфорт пересування, сприяє зростанню рівня автономності й незалежності в своїх діях, формуванню іміджу успішної особистості (особливо, якщо мова йде про власне авто). Тому з року в рік на дорогах нашої країни зростають кількість транспортних засобів та інтенсивність руху на автошляхах, що загострює питання безпеки організації дорожнього руху. У зв'язку з цим великого значення набувають питання вдосконалення сучасних підходів до професійної та психологічної підготовки водіїв.

Для багатьох учнів автошкіл процес набуття водійських навичок є складною життєвою ситуацією (такою, що об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність особистості і є важкою для її самостійного вирішення [6]) і супроводжується емоцією страху. Страх – це первинна базова емоція, яка виконує низку важливих функцій, серед яких – можливість для біологічного організму вижити й уникнути небезпеки [2]. В психології страх розуміють і як емоцію, і як почуття (відчуття), і як переживання, і як психічний стан та рису особистості [5]. Причиною страху найчастіше є почуття невпевненості, потенційної загрози, втрата відчуття безпеки, переляк [2]. Крім страху, учні автошкіл як емоцію, супутню навчальному процесу, називають і тривогою. Найчастіше вчені розглядають тривогу як реакцію на щось невідоме, невизначене, тоді як страх є реакцією на відому небезпеку. Спільним для цих понять є суб'єктивне відчуття небезпек [5].

Значне нервово-психічне напруження в учнів автошкіл зумовлене тим, що, як відомо, автомобіль є транспортним засобом підвищеної небезпеки. Управління автомобілем вимагає постійного й високого ступеня готовності до дій при несподіваній зміні дорожньо-транспортної обстановки, необхідності формування так

званого «роздвоєння» мислення [3], коли водій повинен одночасно прогнозувати свої дії і дії пішохода чи іншого автомобіліста тощо. Багатьох учнів та водіїв-новачків лякає невизначеність надходження інформації під час руху – водій ніколи не може бути цілковито впевненим в тому, що під час кермування авто завжди виникатиме відома дорожня обстановка.

Також страх виникає як реакція на будь-що нове в житті. Людський мозок надає перевагу стабільності та передбачуваності, оскільки це допомагає йому зберегти енергію й убезпечити індивіда від потенційних небезпек. Коли ми стикаємося зі змінами, наш мозок може реагувати опором, оскільки він надає перевагу відомому та знайомому. Тому зміни в житті, можлива небезпека при цьому, бажання протистояти середовищу чи бажанням пізнавати середовище, як правило, пов'язані зі страхом [7].

Як відомо, діяльність водія вимагає певних психофізичних напружень через необхідність постійно сприймати й обробляти інформацію, що надходить із зовнішнього середовища (зміна знаків дорожнього руху, дорожньої обстановки, погодних умов, надходження сигналів від учасників дорожнього руху та пристроїв для регулювання руху тощо) й машини (показання приладів на контрольному щитку, положення органів управління і навантаження на них, мікроклімат в кабіні, шум двигуна, вібрація автомобіля, відчуття, що виникають при зміні швидкості й напрямку руху тощо) [3].

Психоемоційне навантаження водія посилює й рух в ускладнених умовах (дефіцит часу, відсутність достатньої кількості або вільних парко-місць, висока щільність дорожнього руху, погана якість дорожнього покриття чи дорожніх знаків, небезпечні ситуації на дорозі, аварії, помилки інших водіїв, погана видимість і брак інформації про дорожню обстановку, нав'язаний темпоритм (наприклад, надмірно сповільнений рух в заторах або часта зміна швидкості руху), управління автомобілем на великих швидкостях, через що всю інформацію від дороги водій отримує в досить обмежений час, втома, погане самопочуття тощо) [4; 7]. Такі особливості водійської практики часто ще до початку й під час навчання кермуванню автомобілем викликають страхи, пов'язані з недовірою до власних психофізіологічних і психологічних можливостей особистості (швидкісних параметрів психічної діяльності, сили нервової системи, сенсомоторних властивостей, обсягу уваги, швидкості її переключення, інтенсивності та стійкості, необхідних для водія якостей форм і видів мислення, рівня розвитку субпроцесів пам'яті тощо).

Емоцію страху підсилює почуття високої відповідальності за життя власне, пасажирів та інших учасників дорожнього руху, збереження автомобіля й вантажу. Страх відповідальності є однією з розповсюджених фобій сучасної людини. З біологічними страхами вона практично ніяк не пов'язана, радше має під собою соціальні причини. Людина боїться взяти на себе відповідальність зі страху не впоратися з поставленим завданням. Її може лякати і можливість здійснення помилки, і засудження її іншими людьми через цю помилку [1].

Потужним активатором емоцій в учнів автошкіл є екзаменаційна ситуація. За характером впливу на психіку вона має ознаки критичної життєвої події. Ступінь вираженості страху й тривоги зростає безпосередньо перед іспитом, при цьому інтенсивність інших емоцій знижується [5].

На виникнення і прояв емоцій впливають темперамент особистості, її життєстійкість (ступінь зрілості саморегуляції людини), система базових переконань, рівень когнітивних здібностей (пояснення людиною причин різноманітних зовнішніх і внутрішніх подій), вироблені копінг-стратегії у подоланні важких ситуацій, кількість одночасно діючих тригерів, рівень мотивації, стан актуального

морального й фізичного благополуччя людини, домінуючі фонові переживання в суспільстві. Останнім часом основою світовідчуття є емоція страху. Цьому сприяє ситуація воєнного стану в країні, пануюча в світі культура ризику, ідея небезпечного сучасного світу [2]. Сьогодення влаштоване таким чином, що відчуття небезпеки все частіше нав'язується ззовні інформаційними повідомленнями і все менше базується на особистому досвіді. Однак, більшість людей доживає до похилого віку й ніколи в дійсності не стикається з нав'язаними небезпечними ситуаціями [2]. Цей висновок необхідно брати до уваги всім, хто прагне опанувати водійські навички. Крім того, слід пам'ятати, що страх, як емоційне переживання, має позитивне значення, є стимулюючим механізмом на шляху досягнення цілей, адже різного роду побоювання включають мобілізаційні процеси й спонукають людину до активних дій.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вище сказане, можна виділити п'ять груп головних страхів, пов'язаних з освоєнням водійських навичок: 1) страх нового (новизни, змін); 2) страх відповідальності; 3) побоювання недостатнього рівня розвитку власних психофізіологічних і психологічних можливостей особистості, актуальних для діяльності водія; 4) страхи, нав'язані соціумом; 5) страхи, пов'язані з набутих власним травматичним досвідом.

Позбавитися цілком страху неможливо й нерозумно, бо саме ця емоція допомагає людині вижити й зберегти власні ресурси. Однак, слід навчатись контролювати його та долати негативні наслідки переживання [2]. Процес подолання страху, концентрація особистісних ресурсів індивіда для збереження стабільності й стійкості основних компонентів його навчально-пізнавальної діяльності мають системну природу. Тому для успішного навчання кермуванню автомобілем і психічного благополуччя водіїв, особливо новачків, потрібен комплексний підхід: 1) систематичне навчання теорії й практики водіння авто; 2) поділ загального складного завдання (навчитися керувати автомобілем) на складові (початок руху, гальмування й зупинка, рух під гірку, перемикання передач, проїзд перехресть, розворот, спілкування на дорозі, проїзд пішохідних переходів тощо) з умінням фокусуватися на їх виконанні; 3) постійний розвиток когнітивних функцій мозку; 4) фізична активність і контроль м'язових напружень; 5) раціональний режим і якість харчування та сну; 6) психокорекція (робота над власною самооцінкою, пропрацювання проблемних ситуацій особистого досвіду, перегляд набутих стереотипів); 7) постійний контроль над відновленням особистих психологічних і фізичних ресурсів; 8) застосування дихальних вправ; 9) програмування себе на успіх (афірмації, медитації, візуалізації); 10) систематична десенсибілізація. Специфічним внутрішньоособистісним мотиваційним стимулом успішної навчально-пізнавальної діяльності в автошколі є емоційна готовність до нового виду діяльності – кермування авто. Умовою психічного добробуту учнів автошкіл також є гарні взаємовідносини з викладачами, інструкторами, адміністрацією цих закладів, відсутність проблем у навчанні.

Вважаємо, що вивчення емоційної сфери учнів автошкіл, їх психічних станів, копінг-стратегій у вирішенні проблемних ситуацій є важливим підґрунтям для розробки психологічного інструментарію оптимізації освітнього процесу цих навчальних закладів й підготовки водіїв з високими рівнями емоційного добробуту та безпечної поведінки на дорозі.

Список використаних джерел:

1. Блінов О. А., Блінов Д. О. (2013). Особливості прояву страху відповідальності у сучасній молоді. *Соціальна політика: концепції, технології, перспективи*: матеріали II Міжн. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2013 р. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. С. 20–23.

2. Бригадир М. Б. (2018). Особливості появи та відчуття емоції страху у сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 2. Т. 1. С. 20–24.
3. Гюлев Н. У. (2012). Особливості ергономіки та психофізіології в діяльності водія: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 185 с.
4. Крутенко Ю. М. (2010). Сучасні підходи до психологічної підготовки водіїв. *Наука і Освіта*. Вип. 8. С. 23–28.
5. Кузнецов М. А., Шаповалова В. С. (2016). Студентські страхи: види, структура, динаміка та шляхи корекції. Харків: Вид-во «Діса плюс», 342 с.
6. Макаренко С. С., Сидор Я. А. (2019). Сучасний підхід вивчення копінг-стратегій поведінки особистості в екстремальних умовах. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/49324/2/2019_Makarenko_S_SSuchasnyi_pidkhdid_v_uvchennia_106-108.pdf
7. Щетінін В. О. (2014). Феномен страху: аналіз науково-психологічних підходів. *Проблеми становлення і розвитку особистості в сучасному середовищі*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 березня 2014 р.). Кривий Ріг: КФ ЗНУ. С. 241–244.
8. Taylor Joanne, Deane Frank P. & Podd John (2008). The Relationship Between Driving Anxiety and Driving Skill: A Review of Human Factors and Anxiety-Performance Theories to Clarify Future Research Needs. *New Zealand Journal of Psychology*, Vol. 37, No 1, p. 28–37. URL: <https://ro.uow.edu.au/hbspapers/1698>

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ГАДЖЕТІВ ТА СПАЗМУ АКОМОДАЦІЇ

Коротенко Вікторія Олегівна

Кафедра офтальмології

Харківський національний медичний університет, Україна

Келюх Юлія Олександрівна

Кафедра офтальмології

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Дурас Інна Григорівна

кандидат медичних наук,

доцент

Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Використання телефонів, комп'ютерів та інших гаджетів стало невід'ємною частиною кожного з нас у сучасному світі. За останні роки користування цими пристроями надзвичайно підвищилося, особливо через впровадження дистанційного навчання. Також зараз більшість студентів надають перевагу читанню підручників в електронному вигляді. В майбутньому це може стати причиною спазму акомодациї. Акомодация – це здатність ока мати чітке зображення на різних відстанях. [1]

Мета. Метою нашої роботи стало визначення впливу гаджетів на акомодацию.

Основна частина. Спазм акомодациї – це стан, при якому відбувається тривале скорочення циліарного м'язу. Він часто викликає псевдоміопію через те, що кришталік постійно знаходиться в стані близорукості. [2]

Дослідження показують, що навіть після 20 хвилин використання смартфонів, виникають симптоми, такі як сухість очей, втоми та дискомфорт, що може викликати послаблення акомодациї. [3] ВМС Ophthalmology провели дослідження за допомогою ультразвукової біомікроскопії на 80 пацієнтах віком 18-35 років, 40 з яких зловживають використанням гаджетів (понад 5 годин на день) та 40 людей, які не є залежними від цих пристроїв. Майже 93% з людей, які користуються смартфонами на постійній основі мали спазм акомодациї, в той час у другій групі 65% мали цей симптом. Користувачі гаджетів майже в 7 разів більш схильні до спазму акомодациї у порівнянні з незалежними до смартфонів. Після контролю різниці у віці цей коефіцієнт збільшився майже вдвічі. [4]

Інше дослідження проводилося над 63 людьми, їм було запропоновано 30 хвилин читати книгу та 30 хвилин подивитися фільм на смартфоні. Воно показало,

що відставання акомодатції після використання телефону є більшим в декілька разів, аніж після читання книги. [5]

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна пов'язати спазм акомодатції з надмірним використанням смартфонів. Щоб зменшити ризик виникнення цього стану, потрібно максимально, на скільки це можливо, знизити використання гаджетів.

Список використаних джерел:

1. Жабоедов Г.Д., Сергінко М.М. Очні хвороби, К.: Здоров'я, 199 – 312с.
2. Lindberg L. Spasm of accommodation 2014;130(2):168-73.
3. Narawi WS, Razak SA, Azman N. The effect of smartphone usage on accommodation status. Mal J Med Health Sci. 2020;16(2):244–7.
4. Kashif, R.F., Rashad, M.A., Said, A.M.A. et al. Ultrasound biomicroscopy study of accommodative state in Smartphone abusers. BMC Ophthalmol 22, 330 (2022). <https://doi.org/10.1186/s12886-022-02557-x>
5. Park M, Ahn YJ, Kim SJ, You J, Park KE, Kim SR. Changes in accommodative function of young adults in their twenties following smartphone use. J Korean Ophthalmic Opt Soc. 2014 Jun; 19(2)

ВПЛИВ ІНСУЛІНОПОДІБНОГО ФАКТОРУ РОСТУ 1 І ІНСУЛІНУ НА ПАТОГЕНЕЗ АКНЕ

Веремієнко Ірина Олександрівна

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Ммоквелу Моніка Чінанія

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник : Добржанська Євгенія Ігорівна

канд.мед.наук, доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Акне - це хронічне запальне захворювання шкіри, що характеризується папулами, пустулами, кістами, рубцями й плямами, які частіше зустрічаються на ділянках обличчя, спини та плечей. Це захворювання може бути викликано різними факторами: надлишком себуму, блокуванням сальних залоз, бактеріальною інфекцією і гормональними змінами. Зазвичай акне починається під час підліткового віку і це пов'язано зі змінами рівня гормонів. Також існує пізнє акне, що продовжується або маніфестує в дорослому віці. На сьогодні корінь акне розглядають як порушення взаємозв'язку метаболізму ліпідів і дії гормонів. Андрогени стимулюють себоцити, що підвищує кількість себуму, який закупорює пори і призводить до запалення. З'являється все більше доказів на користь взаємодії гормону росту (GH) та інсуліноподібного фактору росту 1 (IGF-1), які своєю чергою відіграють роль у патогенезі акне шляхом впливу на метаболізм андрогенів.

Мета роботи. Дослідити вплив інсуліноподібного фактору росту 1 і інсуліну на патогенез акне.

Матеріали та методи. Огляд літературних джерел за темою.

Актуальність. Акне головним чином зустрічається серед підлітків, приблизно 85% дівчат і 95% хлопців віком 14-18 років страждають на це захворювання. За даними, серед дорослих 50% жінок і 42% чоловіків продовжують хворіти до 20-25 років, а далі процент зменшується, тільки у 1% чоловіків та у 5% жінок спостерігається пізнє акне. Акне впливає на психосоціальний стан людини та може викликати розлади самооцінки та депресію, особливо в підлітковому і молодому віці це може зашкодити нормальній соціалізації і вплинути на майбутнє людини.

Результати.

Дослідження показують, що взаємозв'язок сигнальних шляхів гормону росту, інсуліну та інсуліноподібного фактору росту 1 під час пубертатного періоду відіграє роль у патогенезі акне через вплив на метаболізм андрогенів. Також доведено, роль харчування, оскільки деякі продукти впливають на збільшення рівня IGF-1.

Гормон росту (GH) і інсуліноподібний фактор росту (IGF-1). Гормон росту синтезується в аденогіпофізі та, виділяючись в кровообіг, стимулює клітини печінки для синтезу IGF-1. В шкірі IGF-1 синтезується головним чином дермальними фібробластами і меланоцитами. Він стимулює системний ріст організму,

проліферацію кератиноцитів, секрецію себуму і впливає на гормональний баланс і запальні реакції. Загалом, система IGF складається з IGF-1, IGF-2, проінсуліну та трьох рецепторів IGF: рецептор IGF-1, рецептор IGF-2 і інсуліновий рецептор. Також туди відносяться шість білків, що зв'язують IGF (IGFBP1-IGFBP6). IGF-1R – рецептор, який активується високими концентраціями інсуліну та IGF1. Інсулін, зв'язуючись з рецепторами IGF-1R відіграє роль мітогену, тобто речовини, що стимулює проліферацію і диференціацію клітин.

Роль сироваткового IGF-1.

1) IGF-1 та інсулін стимулюють себоцити, що своєю чергою призводить до надмірного салоутворення та ризику блокування і запалення сальних залоз. Скоріш за все це пов'язано з індукцією білка SREBP1, який регулює гени синтезу жирних кислот.

2) У людей, схильних до акне виявлена вища щільність рецепторів до андрогенів. Виявлено, що інсуліноподібний фактор росту 1 впливає на чутливість наднирників до АКТГ та збільшує експресію та активність ферментів біосинтезу андрогенів у надниркових залозах, таких як дегідроепіандростерон-сульфат.

Дієта. Дослідження показали, що дієти з низьким глікемічним індексом зменшують клінічні симптоми акне, оскільки знижується біодоступність і активність IGF-1. Також припускають вплив коров'ячого молока, яке містить активні IGF-1 та IGF-2 та гормони росту, що своєю чергою мають однакову з людиною послідовність, а отже здатні до зв'язування з людськими рецепторами.

Висновок. Ми дослідили вплив інсуліноподібного фактору росту 1 і інсуліну на патогенез акне. Доведено участь інсуліноподібного фактору росту 1 у стимулюванні себоцитів і підвищенні секреції андрогенів. Інсулін може зв'язуватись з рецептором IGF-1R і стимулювати ріст та поділ клітин. Є докази впливу зміни харчування на покращення клінічних симптомів акне, а саме дотримання дієти з низьким глікемічним індексом і виключення коров'ячого молока з раціону можуть допомогти в лікуванні акне.

Список використаних джерел:

1. Role of insulin resistance and diet in acne [Електронний ресурс] / K. Rashmi, M. Devinder // Department of Dermatology and STD, JIPMER, Pondicherry, India. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://ijdvl.com/role-of-insulin-resistance-and-diet-in-acne/>.
2. Role of insulin, insulin-like growth factor-1, hyperglycaemic food and milk consumption in the pathogenesis of acne vulgaris [Електронний ресурс] / B. Melnik, G. Schmitz // Experimental Dermatology. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1600-0625.2009.00924.x>.
3. Epidermal Homeostasis: The Role of the Growth Hormone and Insulin-Like Growth Factor Systems [Електронний ресурс] / S. Edmondson, S. Thumiger, G. Werther, C. Wraight // Endocrine Reviews. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://academic.oup.com/edrv/article/24/6/737/2567213?login=false>.

ДЕФІЦИТ БІОТИНІДАЗИ: ГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ластівка Ірина Володимирівна

канд.мед.наук

доцент кафедри педіатрії та медичної генетики

Буковинський державний медичний університет, Україна

Спадкові хвороби обміну речовин (СХОР) – моногенні порушення, викликані мутаціями в генах, що кодують ферменти, які приймають участь в певних метаболічних процесах, для багатьох з яких на сьогодні створені специфічні методи терапії. Одним з таких захворювань є недостатність біотинідази (НБ) (OMIM# 253260) [1]. Це – аутосомно-рецесивний розлад з групи органічних ацидурій, при якому біотин (вітамін В7) не може бути виділений з білків з продуктів харчування або під час метаболізму білка в клітині, що обмовлено мутаціями в гені, який кодує фермент біотинідазу.

Роль біотину в лікуванні НБ вперше була вивчена приблизно 40 років тому. У 1982 р. Вольф та ін. показали, що НБ був первинним дефектом у більшості осіб із пізнім початком НБ [2]. Біотин – це вітамін, який хімічно зв'язаний із білками та потрапляє в організм аліментарним шляхом, де під дією ферментів підшлункової залози цей комплекс розщеплюється. Крім того, ендогенний біотин виробляється флорою товстого кишечника. В ході еволюції живі організми виробили механізм збереження біотину за рахунок його ендогенної рециркуляції шляхом повторного вивільнення з білків, що розпадаються. Ця реакція здійснюється ферментом біотинідаза. Вітамін В7 відіграє ключову роль у клітинному енергетичному метаболізмі оскільки є ключовим кофактором для карбоксилаз, що беруть участь у мітохондріальному метаболізмі глюкози, жирних кислот і амінокислот: 1) піруваткарбоксилаза (каталізує етап у глюконеогенезі, циклі ТСА та ліпогенезі); 2) пропіоніл-КоА-карбоксилаза (важлива в метаболізмі амінокислот і жирних кислот з непарним ланцюгом); 3) 3-метилкротоноіл-КоА-карбоксилаза (здійснює катаболізм лейцину); 4) ацетил-КоА-карбоксилаза 1 (перетворює ацетил-КоА в малоніл-КоА, що є важливим у синтезі ліпідів); 5) ацетил-КоА-карбоксилаза 2 (регулює окислення жирних кислот) [3]. НБ робить біотин недоступним для карбоксилаз, що призводить до блокування шляхів за участі ключових ферментів: 1) неефективна піруваткарбоксилаза призводить до накопичення молочної кислоти та аланіну; 2) пропіонат, 3-ОН пропіонат і метилцитрат підвищуються в організмі через дефіцит пропіоніл-КоА-карбоксилази; 3) 3-метилкротонілгліцин і 3-гідроксізовалерат накопичуються в результаті неефективної 3-метилкротоніл-КоА-карбоксилази; 4) дефіцит ацетил-КоА-карбоксилази призводить до накопичення ацетил-КоА [4]. Причинами дефіциту біотину (ДБ) можуть бути: СХОР, дефіцит голокарбоксилази-синтетази або НБ; прийом протиепілептичних та антибактеріальних препаратів; споживання модифікованого молока (без біотину), надмірне споживання сирих яєць (містять авідін, який зв'язується з біотином у шлунково-кишковому тракті).

Ген *BTBD* кодує білок біотинідазу та фермент, який переробляє біотин, дозволяючи кофактору стати доступним для карбоксилаз. Мутації гену *BTBD* є причиною НБ. Наразі описано понад 160 мутацій гену *BTBD*. Найбільш часто (65% випадків) у осіб із НБ зустрічаються чотири мутації: c.98_104delinsTCC, p.Q456H,

p.R538C та мутація p.D444H; A171T [2]. Різні генетичні варіанти корелюють з різним рівнем активності ферменту.

Середня частота НБ 1:50 000 живонароджених, у країнах з вищим рівнем кровноспоріднених шлюбів поширеність вища (1:9000). Частіше діагностується у дітей білої раси.

Середній вік дебюту захворювання становить 1-6 міс, в рідкісних випадках - після 10 років або з народження. Проявляється, в першу чергу, неврологічною симптоматикою та шкірними синдромами. До них відносяться: судоми, гіпотонія м'язів та слабкість кінцівок, атаксія, парез, втрата слуху, атрофія зорового нерва, висипи на шкірі і облісіння; часто кетоацидоз. Неврологічні порушення впродовж певного періоду можуть бути єдиною ознакою захворювання, ступінь важкості якого залежить від рівня активності біотинідази. Повною, називають НБ, коли активність ферменту складає $\leq 10,0$ % від норми, частковою, – при активності 10,0-30,0 %.

Захворювання виявляється за допомогою масового скринінгу новонароджених (NBS). В Україні скринінг на НБ проводиться з 2022 р. В інших випадках НБ діагностується синдромологічно та підтверджується визначенням недостатньої активності біотинідази в сироватці крові. Також можливий аналіз молекулярної мутації гену *BTD*. Біохімічними маркерами НБ є: лактоацидоз, ацидурія (підвищена екскреція з сечею органічних кислот: 3-гідроксиізовалерова, 3-метилкротоновий, пропіоновий, 3-гідроксипропіоновий, 3-гідрокси-2-метилмасляний, 3-метилкротонілгліцин); гіперамоніємія; низька активність біотинідази в крові (референсні значення біотинідази 4,4-15 нмоль/хв/мл). Найбільш надійним маркером ДБ є підвищена екскреція 3-гідроксиізовалеріанової кислоти з сечею (понад 195 мкмоль/24 години). Оскільки концентрація біотину в сироватці крові не знижується у пацієнтів з ДБ, які отримують повне парентеральне харчування без біотину, рівень біотину в сироватці крові не є надійним показником граничного ДБ [4].

Підтвердження НБ виконується за допомогою аналізу ДНК, алельно-націлених методів або секвенування повного гена. При ранній формі ДБ мутантний ген локалізується на 21-й хромосомі, ділянка q22.1. Пізня форма виникає при мутації генів G98di3 і Arg538Cys. При глибокій недостатності біотинідази – мутації в гені Q456H, при парціальній — мутації в гені D444H.

МРТ головного мозку зазвичай показує набряк мозку, двобічну компенсаторну вентрикуломегалію та затримку мієлінізації у тих, хто не лікується та перебуває у гострому кризі. Візуалізаційні ознаки НБ в різних вікових групах включають схильність до дифузного набряку білої речовини у маленьких немовлят і схильність до ураження дієнцефальних структур, зорового шляху, стовбура мозку та спинного мозку у дітей раннього та старшого віку. Комп'ютерна томографія може виявити двосторонню кальцифікацію базальних гангліїв, яку можна пропустити під час МРТ.

Результати електроенцефалографії коливаються від дифузних поліспайкових розрядів до ритмічних дифузних спайкових і хвильових розрядів, і вони, як правило, повністю нормалізуються після лікування біотином. Офтальмолог може провести дилатаційне обстеження очного дна, щоб виявити скотоми та атрофію зорового нерва. Зорові викликані потенціали і тестування поля зору допомагають окреслити ступінь пошкодження зорового нерва у постраждалих пацієнтів.

Диференційна діагностика проводиться із наступними станами: ізольований дефіцит карбоксилази, дієтичний ДБ, дефіцит холокарбоксилазосинтетази, менінгіт, первинний імунodefіцит, сенсоневральна приглухуватість, ентеропатичний акродерматит, аутизм, мієлопатії, нейромієліт зорового нерва, атрофія зорового нерва, себореїний дерматит, інфантильні спазми, дефіцит цинку, розсіяний склероз [5].

На сьогодні єдиним ефективним способом лікування є щоденне вживання біотину в дозі 5-10 мг на добу. Рада з харчових продуктів і харчування Національної дослідницької ради рекомендує діапазон від 5 мкг/день для новонароджених до 35 мкг/день - для жінок, які годують груддю [3]. На додаток до пероральної терапії біотином, дітям із залишковим неврологічним дефіцитом може знадобитися медичне втручання щодо спастичності, затримки розвитку та бульбарної дисфункції.

Ускладнення НБ (без лікування біотином): атрофія зорового нерва; набута дисплазія сітківки; сенсоневральна глухота; вада розвитку; парез; порушення обміну речовин; гіперамоніємія; органічна ацидурія; рецидивуючі інфекції; кома; смерть [5].

Пренатальна діагностика МЦН полягає у визначенні активності біотинідази у ворсинках хоріона та проведенні молекулярно-генетичних методів дослідження. Парам із групи ризику слід пропонувати генетичне консультування інформуючи їх про 25 % ризик народження хворої дитини для кожної вагітності. Братів і сестер пацієнтів із ББ слід перевірити на НБ, навіть якщо вони не виявляють симптомів. Особам, які народилися в період, коли NBS не проводили та мають нез'ясовані неврологічні та/або офтальмологічні прояви, слід негайно пройти тестування на BD.

Таким чином, біотин - це вітамін, який служить кофактором для карбоксилаз, що відіграють важливу роль у метаболізмі макроелементів. Програми NBS є найбільш ефективним методом ранньої діагностики та лікування біотином, щоб уникнути ускладнень і смертності.

Список використаних джерел:

1. BIOTINIDASE DEFICIENCY. OMIM: # 253260. Взято з: <https://www.omim.org/entry/253260>
2. Aurel T. Tankeu, Geraldine Van Winckel, Jolanda Elmers, Evrim Jaccard et al. Biotinidase deficiency: What have we learned in forty years? Molecular Genetics and Metabolism. Volume 138, Issue 4, April 2023, 107560. Взято з: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1096719223001907>
3. Strovel, E., Cowan, T., Scott, A. et al. Laboratory diagnosis of biotinidase deficiency, 2017 update: a technical standard and guideline of the American College of Medical Genetics and Genomics. Genet Med 19, 1079 (2017). <https://doi.org/10.1038/gim.2017.84>
4. Ebru Canda,¹ Sema Kalkan Uçar,¹ and Mahmut Çoker. Biotinidase Deficiency: Prevalence, Impact And Management Strategies. Pediatric Health Med Ther. 2020; 11: 127–133. Published online 2020 May 4. doi: 10.2147/PHMT.S198656. Взято з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7211084/>
5. Hira Saleem; Brittany Simpson. Biotinidase Deficiency. Взято з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560607>

ЧАСТОТА ВИЯВЛЕННЯ ГЕЛІКОБАКТЕРНОЇ ІНФЕКЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИХАЛЬНОГО ТЕСТУ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ НЕАТРОФІЧНИЙ ГАСТРИТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА УКРАЇНІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Авраменко А.О.

д-р.мед.наук, професор, професор кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Болотникова Т.Г.

завідувач кафедри, канд.пед.наук, доцент
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Магденко Г.К.

канд.мед.наук, доцент кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Димо В.М.

канд.мед.наук, доцент кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Дубінець Т.І.

Заслужений лікар України, старший викладач кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Вступ. В Україні більше 2 років проходять військові дії, які є найсильнішим стресом для всього населення країни, що негативно позначається на розвитку хронічного неатрофічного гастриту (ХНГ) і засобів його виявлення.

Матеріали та методи. На базі Центру прогресивної медицини та реабілітації «Реа+Мед» м. Миколаєва було комплексно обстежено 39 пацієнтів із ХНГ, у яких за час проведення військових дій відбулося загострення. Тривалість загострення коливалася від 3-х до 4-х місяців. Комплексне обстеження включало: рН-метрію за методикою Чорнобрового М.В., езофагогастродуоденоскопію (ЕГДС), подвійне тестування на НР (уреазний тест та мікроскопування пофарбованих мазків-відбитків у порівнянні результатів, що дозволяло визначати не тільки наявність і концентрацію НР-інфекції, але й виявляти внутрішньоклітинні «депо»), матеріал для якого (біоптати слизової оболонки шлунка) було отримано під час проведення ЕГДС із 4-х топографічних зон; також із цих зон бралися біоптати для проведення

гістологічних досліджень слизової оболонки шлунка за загальноприйнятою методикою [1, 2]. За 2-3 дня до комплексного обстеження пацієнти проходили ХЕЛІК-тест (дихальний тест) за нашою модифікацією [3].

Результати та їх обговорення. У всіх пацієнтів у 100% випадків був виявлений ХНГ при різному ступені виразності запального процесу, що підтверджувалося гістологічними дослідженнями біоптатів слизової оболонки, а також наявністю на слизовій оболонці шлунка НР-інфекції при високій концентрації - (++) - (+++). У 25-ти (64,1%) пацієнтів основна маса бактерій знаходилася не на поверхні слизової, а в тканинах у внутрішньоклітинному «депо». Рівень кислотності шлункового соку був низький: у 3-х (7,7%) пацієнтів він відповідав гіпоацидності помірній, у 36-ти (92,3%) – гіпоацидності виразній. При аналізі даних по виявленню НР-інфекції за допомогою дихального тесту було з'ясовано, що тільки у 23-х (58,9%) пацієнтів він був позитивним.

Дані результати можна пояснити з точки зору даних про вплив тривалого стресу на імунну систему організму людини і на рівень кислотності шлунка. При тривалому стресі, що пов'язаний з війною, рівень імунного захисту – знижується. Також при тривалому стресі рівень кислотності знижується за рахунок виснаження запасів ацетилхоліну, оскільки стимуляція вироблення соляної кислоти парієтальною клітиною через потужний ацетилхоліновий рецептор різко знижується, що погіршує травну функцію шлунка. Зниження рівня імунного захисту разом зі зниженням рівня кислотності сприяє швидкому розмноженню гелікобактерної інфекції і формуванню її внутрішньоклітинних «депо», що є основою для розвитку медіогастральних виразок і раку шлунка [2, 4]. Формування внутрішньоклітинних «депо» НР погіршує достовірність виявлення інфекції за допомогою дихального тесту, тому що цей тест залежить від наявності і кількості бактерій на поверхні слизової шлунка.

Висновки. На тлі тривалого стресу, пов'язаного з військовими діями в Україні, тільки у 58,9% пацієнтів із ХНГ діагностується НР-інфекція при використанні тільки дихального тесту, що потребує використовувати для достовірної діагностики НР-інфекції не менше 3-х різних методик.

Ключові слова: військові дії, стрес, НР, дихальний тест.

Список використаних джерел:

1. Ендоскопія травного каналу. Норма патологія, сучасні класифікації /за редакцією В.Й. Кімаковича і В.І. Нікішаєва. – Львів: Видавництво Медицина Світу. 2008. – 208 с.,іл.
2. Авраменко А.А., Гоженко А. И., Гойдык В.С. Язвенная болезнь (очерки клинической патофизиологии). - Одесса: ООО «РА «АРТ-В», 2008. - 304 с.
3. Патент на корисну модель № 128945 Україна, UA, МПК G01N 33/497(2006.01), A61B 5/091(2006.01) Спосіб тестування гелікобактерної інфекції у хворих на хронічний гелікобактеріоз за допомогою ХЕЛІК-тесту / А.О. Авраменко, О.А. Авраменко – у 2018 05050; Заявл. 07.05.2018; Опубл. 10.10.2018; Бюл. № 19. – 3 с.
4. Авраменко А.А., Смоляков С.Н., Дерменжи Е.В., Короленко Р.Н. Макарова Г.В. Медіогастральні язви і рак шлунка – в чім общность процессов? // Вестник морской медицины. - 2023. - № 1 (98). - С. 92 – 100.

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Прухніцька Катерина Миколаївна

викладач фізичної культури та фізичного виховання
*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна*

Прухніцький Едуард Антонович

викладач фізичної культури та фізичного виховання
*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна*

Одним із провідних напрямків виховання сучасної молоді у національній системі освіти є фізичне виховання особистості, метою якого є зміцнення здоров'я, сприяння гармонійному розвитку особистості, підготовка молоді до праці і захисту України, а відтак – формування здоров'язберігаючої компетентності не лише учнів закладів загальної середньої освіти, а й студентів закладів вищої освіти.

Охорона й безпека життя, зміцнення здоров'я, покращення рівня фізичного розвитку, функціональне вдосконалення й підвищення працездатності організму особистості, її загартування є першочерговими завданнями. Ці завдання повинні реалізовуватися в процесі формування фізичного виховання сучасної молоді впродовж не тільки всіх років навчання, а й впродовж усього життя людини.

Як засвідчує аналіз науково-педагогічних джерел, питаннями збереження здоров'я людини цікавилися, починаючи з найдавніших часів і до сьогодні. Для кожного етапу суспільного розвитку були характерні пошуки нових шляхів вирішення означеної проблеми.

Фундаментальні проблеми забезпечення фізичного виховання висвітлено в працях таких науковців як І. Саркізов-Серазіні, А. Блудоров, А. Парфенов, Г. Сперанський, Є. Заблудовська, К. Смірнов. Основоположними для нашого дослідження стали наукові праці Ю. Чусова, Н. Геращенко, П. Іванова, О. Богінча та інших.

Однією з ключових проблем сучасних вітчизняних закладів освіти є проблема формування в здобувачів освіти свідомого ставлення до здорового способу життя та створення оптимального середовища для його формування. При цьому на чільне місце виходять заняття з фізичного виховання. Одним із шляхів зміцнення організму та створення сприятливих умов для фізичного виховання є фізичний розвиток та загартування. Відповідно до нової концепції здоров'я, загартування трактується як

збалансований стан рівноваги між фізичним потенціалом і можливостями організму та умовами природного середовища, властивістю якого є постійні зміни та кореляції [2, с. 1].

Важливою формою реалізації оздоровчої діяльності з молоддю є загартування, яке виступає ефективним засобом зміцнення здоров'я, профілактики застудних захворювань та є запорукою хорошого самопочуття особистості. Викладачі фізичного виховання повинні бути обізнані з різноманітними принципами загартування, усвідомлювати механізми та доцільність їх використання в роботі зі студентами. При цьому потрібно враховувати стан здоров'я здобувачів освіти та власне умови конкретного закладу освіти. Вчені доводять, що готовність до загартування має складатися з потреби (хочу) бути здоровим, із здатності (можу) будувати свої відносини із самим собою і навколишнім світом, з рішучості (буду) жити за природовідповідними законами.

Сучасний освітній заклад має всі можливості та ресурси для того, щоб ефективно зміцнювати здоров'я, покращувати фізичний розвиток студентів, забезпечувати їхню рухову активність. Система фізичного виховання здобувачів освіти спрямовується сьогодні на розв'язання оздоровчих (здоров'язберігаючих), освітніх та виховних завдань. При цьому в усіх формах роботи зі студентами надається провідна роль збереженню здоров'я, що дозволяє ефективно забезпечувати їхнє оздоровлення та фізичний розвиток, покращувати функціональні можливості організму, підвищувати його опірність до несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Завдання фізичного виховання студентів різнобічні:

- забезпечення повноцінного розвитку особистості;
- формування фізичних здібностей;
- зміцнення здоров'я сучасної молоді;
- гармонізація тіла і духу людини і природи в процесі фізичного виховання студентів тощо [1, с. 25].

У їх вирішенні беруть участь спортивні організації, спеціальні середні навчальні заклади, освітні заклади усіх рівнів, громадські організації, спортивні школи тощо. Проте вагому роль у фізичному вихованні, вихованні здорової, фізично розвиненої особистості, підготовці її до суспільно-корисної діяльності відіграє сім'я, оскільки вона як особлива педагогічна система виконує і виховну функцію, що полягає в передачі батьками й іншими членами сім'ї підростаючому поколінню соціального досвіду, забезпечуючи їх входження в систему суспільних відносин.

До обов'язкових форм фізичного виховання відносимо: ранкову гімнастику, заняття по загальній фізичній підготовці, прогулянки, участь у змаганнях, туризм, рухливі і спортивні ігри тощо. Форми фізичного виховання передбачають: ранкову спеціальну гімнастику (зарядку), тренування у вибраному виді спорту, участь у спортивних змаганнях з обраного виду спорту тощо [3, с. 21].

Таким чином, ефективність та якість формування здоров'язберігаючої компетентності підростаючого покоління в освітніх закладах і в сім'ї засобами фізичного виховання може бути реалізована за умови побудови означеного процесу на засадах розробки й реалізації науково обґрунтованих інноваційних технологій. Фізичний саморозвиток та самовдосконалення молоді має ґрунтуватися на її поетапному залученні до занять спортом та здійснюватися відповідно до моделі формування здоров'язберігаючої компетентності. Зміст і логіка цієї компетентності повинна зумовлюватися функціональним призначенням та соціальними запитами суспільства.

При цьому важливо прагнути до впровадження здоров'язберігаючих технологій в освітній процес, що забезпечить формування індивідуального стилю здоров'язберігаючої діяльності студентів. Це допоможе ефективно подолати проблеми вдосконалення культури здоров'я та здорового способу життя особистості впродовж усього її життя.

Список використаних джерел:

1. Воронін Д.Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2006. № 2. С. 25–28.
2. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. *Педагог*. 1998. № 10. С. 1–3.
3. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. Київ: Главник, 2008. 160 с.

СЕКЦІЯ ХІХ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ГАЛИНА ФІСАН – МИСТКИНЯ, МИСТЕЦТВОЗНАВИЦЯ, МУЗЕЙНИЦЯ

Мельничук Людмила Юріївна

ORCID ID 0000-0002-1504-1425

канд. мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри театрознавства
Харківський національний університет мистецтв ім. І. Котляревського, Україна

Українські музейні інституції переживають нині складні часи. Є постраждалі й зруйновані будівлі, пограбовані зібрання. Харківський художній музей (ХХМ) нині працює в обмеженому режимі, але музейники виконують роботу у фондах, турбуються за матеріальний стан мистецької колекції і будівлі, проводять онлайн лекції для студентів, досліджують і допомагають у наукових дослідженнях. Віддані справі люди завжди працювали в музеях, де традиції передаються від старшого покоління до молодшого. Однією з таких непересічних особистостей була Галина Фісан – музейниця, науковиця, художниця театру. У квітні 2023 року виповнилось 100 років з дня її народження, але, на жаль, у цей час неможливо було представити її творчість у музеї, якому вона віддала півстоліття життя.

Г. Фісан отримала художню освіту в Харківському художньому інституті після Другої світової війни (1944–1949). Про її талановиті оформлення вистав пишуть сучасні дослідники театру Харкова Лариса Абраменко, Юлія Щукіна. Дебютом у театрі для Г. Фісан стала фантастична комедія М. Кропивницького «Вій» за повістю М. Гоголя у 1950 р. За словами Ю. Щукіної, «на десятиліття 1950-х випала безпрецедентна в історії українського театру музичної комедії кількість постановок за творами корифеїв... Формально ще в рамках попереднього періоду на харківській сцені відновили постановку «Вій». Підстави вважати, що це було саме поновлення вистави 1936 року є: режисером нової постановки виступив учень Леся Курбаса Лесь Івашутіч, який грав у першій виставі гострохарактерну роль Мужика з возом. Щоправда, нема певності, що не змінилася концепція оформлення. Адже в програмці значиться художник Г. Фісан (Фісан – Л.М.), при тому, що художник «Вія» 1936 року Н. Соболев все ще перебував на чолі цеху» [1]. Остаточні нез'ясовані причини, але зауважимо, що молодій мисткині Г. Фісан доручили оформлення спектаклю, над яким працював видатний художник театру за 14 років до того. Можливо сприяв цьому сам період, відзначений «поверненням українського національного репертуару» [1] і потрібні були нові акценти, знайдені Г. Фісан: «Постійна декоративна портална рамка з мотивами народного орнаменту, що пластично об'єднує сценічний простір, створювала необхідну атмосферу. Своєю барвистістю, соковитістю, привабливою красою декорації були співзвучні традиціям українського народного мистецтва» [2]. Як би не було, але, як зазначає Л. Абраменко, «вже в переддипломній і дипломній роботах «Гроза» (1948), «Кам'яний гість» (1949) художниця виявляє себе мислячою

особистістю, яка має право на власну інтерпретацію твору. Добре вивчивши все створене раніше, вона нікого не наслідує, а шукає свій шлях» [2].

Надалі були оформлення спектаклів в драматичному театрі за творами І. Тобілевича «Наймичка» (1954), «Безталанна» (1956), М. Старицького «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (1957), вистав «Шахерезада» (1962), «Франческа да Ріміні» (1962), «Чіо-Чіо-Сан» (1964), «Таємний шлюб» (1971), «Лісова пісня» (1980), «Іоланта» (1989) та інших в Харківському театрі опери та балету. За її участі було здійснено близько 50 постановок в різних театрах Харкова, Запоріжжя, Севастополя. «Класика приваблює художницю заманливою перспективою втілити в кольорі складні музичні композиції, висвітити, підкреслити виразним декораційним акцентом героїчну чи ліричну доміную вистави. Вміння доцільно використовувати сценічний простір, вирішувати планшет сцени – ось що особливо приваблює в роботах Фісан», – пише Л. Абраменко [2].

Знана родина театральних художників Г. Фісан і її чоловіка – народного художника України Леоніда Братченка (довгі роки працював у Харківському театрі опери і балету художником-постановником і головним художником) – зробила дуже багато для розвитку театру, особливо в Харкові. Роботи Г. Фісан, члена Спілки художників України з 1960 р., були представлені на багатьох виставках, зокрема і республіканських від 1954 р., декількох персональних виставках в Харківському художньому музеї. Кращі роботи художниці спираються на вивчення іконографічних джерел, пам'яток матеріальної культури – найважливіших джерел творчості сценографа – і позначені вигадливістю власної фантазії, яка надає театральним декораціям сценічної виразності, святковості, яскравої видовищності [2].

Поруч з творчою діяльністю усе більше сил і часу забирала робота в художньому музеї, куди Г. Фісан направили ще після закінчення художнього інституту в 1949 р. Художня освіта, творчість, з часом знання музейної справи робили її досвід цінним у лекційній, екскурсійній, виставковій, науковій діяльності музею. Під керівництвом Галини Фісан як заступниці директора музею з наукової роботи (1949–1953, 1960–2000 рр.) починався шлях багатьох музейників, зокрема й авторки цих тез. Її відповідальність, професійність, вимогливість були затребуваними в підготовці кадрів. Тричі Г. Фісан виконувала обов'язки директорки музею, утім, знову поверталась до керування науковою діяльністю.

У науковому доробку Г. Фісан – нарис про творчість її учителя в художньому інституті Д. Овчаренка [3], статті і буклети до виставок художників В. Мироненка, В. Петрова, М. Работягова, каталоги творів П. Мартиновича, Г. Нарбута з музейного зібрання ХХМ, розвідки з історії музею і художньої колекції Харкова («Перші мистецькі колекції Харкова», «Твори І. Рєпіна в зібранні ХХМ»). Дослідження, ретельний фактологічний добір, використання архівних джерел, науковість викладення відрізняють ці матеріали, об'єднані у виданні «Харківські вернісажі» (2004 р.) [4]. Особливе місце належить статті «Сторінки історії ХХМ. 1944–1970 роки» [5]. Фактично це були спогади про відновлення музею з 1944 р. після евакуації музейного зібрання до Сибіру у Другу світову війну, виставки, перебудову експозицій, залів, оскільки все відбувалось на очах і за участі Г. Фісан. І хоча у 1953–1960 рр. Г. Фісан працювала головним художником Харківського обласного драматичного театру і перервала роботу в музеї, стаття сповнена особистісного контексту щодо подій і колег, про яких авторка пише з великою повагою.

Г. Фісан поєднала творчість і відповідальну організаційну й наукову роботу в Харківському художньому музеї, доклавши багато зусиль для того, щоби музей увійшов в низку найвідоміших в Україні. Її ім'я є в сучасному енциклопедичному

довіднику «Художники України» [6], але завданням українських музеєзнавців є створення подібного довідника й про музейників України, в якому Г. Фісан заслуговує бути представленою.

Список використаних джерел:

1. Щукіна Ю. Діапазон сценічних втілень творів М. Кропивницького, М. Старицького та І. Тобілевича в театрі музичної комедії України (1936–2020). *Театр корифеїв як рушійна сила становлення національного театру та його впливи на сучасний український театральний процес*. Науковий збірник за матеріалами XXVII Наукових читань, присвячених ювілейним датам М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, Г. Затиркевич-Карпинської, С. Тобілевич. 16 грудня 2020 р. Київ, 2021. С. 84–93.
2. Абраменко Л. Галина Фісан – художник театру. *Тези доповідей учасників Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання»*. Харків, 2023. С. 66–67.
3. Фісан Г. Дмитро Овчаренко: нарис про творчість художника. Київ, 1972. 47 с.
4. Фісан Г. Харьковские вернисажи. Заметки о творчестве художников Харькова, выставках и истории ХХМ. Харків, 2004. 100 с.
5. Г. Фісан. Сторінки історії Харківського художнього музею. 1944–1970 роки *Музейний альманах. Наукові матеріали, статті, виступи, спогади, есе*. Харків, 2005. С. 45–56.
6. Г. Фісан. Художники України: енциклопедичний довідник / Інститут проблем сучасного мистецтва АМУ. Київ, 2006. С. 564.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АРХІВУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Кузнєцова Анастасія Василівна

аспірантка

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Науковий керівник: Новальська Тетяна Василівна

ORCID ID: 0000-0003-3093-3998

д-р іст. наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Формування Національного архівного фонду, який від самого початку створення активно накопичував кіно-, аудіо-, фото-, відеозаписи, та забезпечення його збереженості є найважливішим завданням діяльності українських архівних установ в умовах інтеграції історико-культурного надбання України в консолідований інформаційний простір. Тому питання дослідження нормативно-правової бази ефективного функціонування українських архівів є надзвичайно актуальним у контексті цифровізації адже сприяє налагодженню конструктивної взаємодії із зарубіжними інституціями та успішній реалізації довгострокових перспективних проєктів у галузі архівної справи України.

Вироблення державної політики та оптимальної стратегії архівування аудіовізуальних документів, які підлягали архівному зберіганню і включенню до Державного архівного фонду, базується на визначенні їх складу. Наукова система їх відбору як документів архівного фонду не зводиться лише до номіналів (видів) чи різновидів документів, а має враховувати ще й фактор корисної ретроспективної інформації, яку вони містять, тобто розглядати як потенційні джерела наукових досліджень, об'єктів прикладного значення.

Наприкінці 1920-х – початку 1930-х років постало питання про межі та видовий склад Єдиного державного архівного фонду (далі – ЄДАФ). Згідно з постановою ВУЦВК і РНК УСРР 1930 р. «Про єдиний державний архівний фонд УСРР», що містила «Уставу про єдиний архівний державний фонд УСРР» (далі – «Устава»), уперше до складу ЄДАФ було зараховано «негативи фотознімків та кінофільм за дореволюційний та пореволюційний період, що відклалися на території УСРР і мають історико-революційний інтерес, в тому числі заборонені до постанови та оголошення, а в разі втрати зазначених негативів – позитиви, що їх замінюють. Обов'язок здавати фото і кіноматеріали <...> поширюється на установи та підприємства, що виробляють та експлуатують негативи і є держцями їх» [1]. «Устава» містила важливі аспекти: до оригіналів, що підлягали архівуванню, зараховано негативи фото та кінофільмів (позитиви лише замінювали втрачені негативи); визнавалася історична цінність цих пам'яток (хоч із ідеологічною конотацією – «історико-революційний інтерес»); визначалося коло установ, підприємств, зобов'язаних передавати до архівів негативи фото і кіноматеріалів.

Визначення об'єктів архівування в урядовій постанові 1930 р. зумовило назву першого спеціалізованого архіву в Україні, створеного 1932 р. – Всеукраїнський центральний фотокіноархів (нині – ЦДАЕА). Згодом, крім центрального архіву,

планово стали комплектуватися аудіовізуальними документами державні архіви областей, де створювалися спеціально обладнані приміщення [2]. Потужними джерелами комплектування архіву були українські студії.

На початку 1940-х років розширилася сфера архівування аудіовізуальних документів стосовно видового складу. Згідно з постановою 1941 р. Ради Народних Комісарів СРСР «Про затвердження Положення про Єдиний державний архівний фонд СРСР та мережу державних архівів» об'єктом архівування визнавалися фонові документи. «Положення про Державний архівний фонд Союзу РСР і мережу центральних державних архівів СРСР», затверджене постановою Ради міністрів СРСР 13 серпня 1958 р., до переліку об'єктів архівування включало «кіно-фото-фонові документи: негативи кінофільмів і фотознімків, позитиви, що їх доповнюють, матриці грамофонних платівок і матеріали звукозаписів, які мають науково-історичну і культурну цінність» [3]. Продукування відеодокументації розширило склад Державного архівного фонду, до якого згідно з «Положенням про Державний архівний фонд СРСР та мережу державних архівів», затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР 04 квітня 1980 р., ввійшли «кінодокументи, мікрофільми, фотодокументи, звукозаписи, відеозаписи» [4].

Державна політика щодо архівування аудіовізуальних документів віддзеркалена в українському законодавстві. Згідно з Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» архівними документами, незалежно від їх видів, матеріальних носіїв інформації, місця і часу створення, визнаються ті, що зберігаються або підлягають архівному зберіганню з огляду на значущість їх для суспільства, держави чи особи [5]. Окрім архівного закону, питання зберігання вихідних матеріалів фільму і фільмокопій регулюються Законом України «Про кінематографію». Архівний комплект фільмів, вихідні матеріали фільму, створені за рахунок коштів Державного бюджету України, підлягають зберіганню у Державному фонді фільмів України. Держава забезпечує комплектування цього фонду національними фільмами та фільмами, виготовленими на території України, іншими фільмами, та дбає про збереження фільмових колекцій. Через Державний фонд фільмів України Держкіно (центральный орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері кінематографії) здійснює співробітництво із національними й зарубіжними кіноархівами [6].

Питання збереження культурної спадщини, у тому числі пам'яток фото- та кіномистецтва, фонограм, відеограм, порядку доступу до Національного архівного фонду України, Музейного фонду України, Державного бібліотечного фонду України, фільмофонду, їх постійне поповнення продукцією кінематографа, аудіовиробництва регулюються Законом України «Про культуру» (статті 1, 8, 16) [7]. Згідно з законом, забороняється вилучення вихідних матеріалів фільмів і фонограм з архівних, бібліотечних, музейних фондів і фільмофонду з ідеологічних чи політичних міркувань, а вихідні матеріали та фільмокопії, що знаходяться на зберіганні у фільмофонді не підлягають приватизації (стаття 20). Законодавство регулює питання довгострокового зберігання телерадіопередач (аудіовізуальних творів), які становлять культурну, історичну, художню чи іншу цінність [8].

Законодавчі акти створили потужний фундамент нормативно-методичного забезпечення архівування аудіовізуальних документів. Нормативні акти та методичні розробки охоплюють всі напрями роботи з архівування аудіовізуальних документів: порядок передавання на постійне зберігання, експертиза цінності, систематизація, забезпечення збереженості, удосконалення, використання їхньої інформації.

Єдині вимоги і процедуру передавання до архівів аудіовізуальних документів, що підлягали обов'язковому передаванню чи за договором, встановлював «Порядок передавання кіно-, відео-, фото-, фонодокументів на постійне зберігання» (далі – «Порядок»). «Порядок» називає суб'єкти архівування – державні архіви України, архівні відділи районних адміністрацій, міських рад, а також юридичні (незалежно від форм власності) і фізичні особи, які виготовляють або володіють аудіовізуальними документами Національного архівного фонду, що підлягають передаванню до архіву. Вимогою «Порядку» було приймання аудіовізуальних документів разом із супровідною текстовою і технічною документацією (в паперовій чи електронній формі): для відеодокументів – анотації, монтажні листи, акти технічного стану; для кінодокументів – анотації, монтажні листи, посвідчення дозвільні до закінчених творів, акти технічного стану, записи кольорових і світлових паспортів; для фонодокументів – переліки фонозаписів, технічні паспорти, каталоги грамплатівок; для фотодокументів – анотації [9].

Висновки. Враховуючи все вищевикладене, вважаємо за доцільне наголосити, що від моменту появи аудіовізуальних документів, вони стали об'єктом збереження Державного архівного фонду. Чинна нормативно-правова база функціонування архівів України включає галузеві закони та інші нормативно-правові акти, реалізація яких сприяє здійсненню вираженої державної політики в галузі архівної справи та втіленню оптимальної стратегії архівування, зберігання і надання доступу користувачам до аудіовізуальних документів.

Список використаних джерел:

1. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України: офіц. вид. народного комісаріату юстиції. 1930. № 10. С. 334.
2. Ємельянова Т. Кінодокумент. *Українська архівна енциклопедія*. Київ, 2008. С. 507.
3. Про затвердження Положення про Державний архівний фонд Союзу РСР і мережу центральних державних архівів СРСР : постанова від 13 серпня 1958 р. № 914. Вилучено з: https://archives.gov.ua/arch_zakon/PDFs/spr_1-59.pdf.
4. Про затвердження Положення про Державний архівний фонд СРСР і Положення про Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР : постанова від 04 квітня 1980 р. № 274. Вилучено з: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex13722.htm>.
5. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>.
6. Про кінематографію : Закон України. Вилучено з: https://urist.com.ua/pro_kinematohrafiu/st-17.
7. Про культуру : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17?find=1&text=архів#w1>.
8. Про телебачення і радіомовлення : Закон України. Ст. 48. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12?find=1&text>.
9. Про затвердження Порядку передавання кіно-, відео-, фото-, фонодокументів на постійне зберігання : наказ Міністерства юстиції України від 19.07.2016 № 1962/5. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1000-16#Text>.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ І ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ: ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Дарованець Катерина Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-3262-9247

асистент кафедри фешн і шоу-бізнесу

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Цифровий контент не лише відіграє значну роль у популяризації культури, а й реалізує низку важливих соціокультурних функцій.

Перша функція – це просвітницька, яка реалізується завдяки таким ознакам цифрового контенту, як доступність, віральність, інтерактивність, співтворчість.

Сучасна епоха характеризується зміною парадигм у сфері культури та мистецтв, контент цифрових медіа стає не лише найважливішим джерелом і полем поширення культури, а й засобом формування поглядів і переваг сучасної людини. Це певним чином впливає і на формат медіаспоживання як форму саморозвитку. Тому щодо молоді особливо важливо проєктувати ефективні освітні стратегії. Адже для неї пріоритетом є доступ до далеких світів, постійний зв'язок з друзями/колегами/сім'єю за допомогою текстових повідомлень, обміну миттєвими повідомленнями або через соціальні мережі.

У соціальних мережах культурно-освітній контент постає у різноманітних формах та видах: це можуть бути тематичні спільноти, присвячені освіті чи літературі, творчі об'єднання, пости/добірки, підкасти тощо. Культурний контент може швидко поширюватися через соціальні мережі, відеохостинги, блоги та інші платформи. Для цього він володіє віральністю – здатністю привертати увагу великої кількості людей, зокрема до певної культури та її здобутків.

Друга функція – агрегаційно-кумулятивна передбачає акумуляцію та збереження культурних надбань, історичних артефактів, соціокультурного досвіду та інших матеріалів у цифровому форматі. Саме цифрові платформи агрегують великий обсяг культурного контенту. Цифрові архіви, музеї та бібліотеки дають змогу зберегти цінні артефакти та матеріали для майбутніх поколінь.

Третя функція – ревіталізаційно-інноваційна. Цифрові технології допомагають оновити культурні надбання, допомагаючи зробити культурні цінності більш доступними для широкої аудиторії через інтернет та інші цифрові канали, що також є актуальним для сучасного етапу суспільного розвитку та сприяє поширенню і розвитку культури. Адже так цифровий контент може впливати на зміну культурних звичаїв, традицій та споживчих практик шляхом популяризації нових ідей, тенденцій, не в останню чергу завдяки залученню впливових особистостей - інфлюенсерів.

До функції ревіталізації можна віднести і зміну засобів культурного вираження, що проявляється у створенні нових культурних форм через використання мемів, відео, гіфок та інших форматів, властивих соціальним медіа. Такі цифрові форми, які часто є результатом народної творчості, вже отримали назву е-фольклору.

Четверта функція – це функція співтворчості. Цифрові технології відкривають нові можливості для творчості та експерименту в сфері культури. Вони об'єднують людей у всьому світі, і їхнє фактичне географічне розташування більше не має значення. Важливо лише те, чи є люди членами однієї цифрової групи чи цифрової

орбіти груп, які поділяють певні ідеї та досвід [2]. Так цифровий контент може стати платформою для взаємодії та співтворчості між культурою та аудиторією. Це може включати в себе створення спільних проєктів, обговорення та обмін ідеями між митцями, артистами та користувачами.

П'ята функція - сприяння культурному діалогу та обміну. Цифровий контент легко перетинає мовні та географічні бар'єри, що дає змогу культурі здійснювати глобальний вплив та сприяти культурному обміну між різними народами та культурами. Недарма дослідники вказують, що «платформи та хмара — невід'ємна частина того, що називається «третьою глобалізацією», яка водночас змінює глобалізацію як таку» [1, с. 290].

Соціальні мережі створюють платформу для активного обміну культурним вмістом, що сприяє діалогу між різними культурами та підтримує різноманіття. Соціальні мережі можуть взаємодіяти з цифровою діаспорою, дозволяючи, наприклад, українцям за кордоном зберігати та підтримувати свою культурну спадщину.

Список використаних джерел:

1. Муратова І. А. Технологія: універсалізація та уніфікація соціального буття. Монографія. Київ: «Міленіум», 2019. 352 с. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/dc4cab74-cc6d-43a5-8866-15a39f276fe3/content>
2. Schlenker C. Digital Age Accelerates Cultural Globalization. URL: <https://www.wglt.org/show/wglt-sound-ideas/2018-07-17/digital-age-accelerates-cultural-globalization>

СЦЕНІЧНИЙ ГРИМ В ТЕАТРІ МОДИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ОБРАЗНІ РІЗНОВИДИ

Малярчук Катерина Геннадіївна

здобувач PhD, спеціальність 022 «Дизайн»

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Вперше у світі проєкт «Театр моди» було здійснено у 1945 р., у важкі післявоєнні роки – 200 манекенів в 1/3 людського зросту, одягнені в мініатюрні наряди від відомих паризьких модельєрів виставили спочатку у Луврі, згодом – в інших країнах світу. Це була пересувна виставка модних манекенів [3]. Сьогодні Театр моди – це театралізовані покази національних та сценічних колекцій на певні теми, показ вистав, основою яких є демонстрація сучасних моделей одягу. Це симбіоз театру, режисури, сценографії, хореографії з модою, подіумом, нестандартним сприйняттям та осмисленням тенденцій в одязі. На думку дослідниці А. Кікоть, «театр моди, як і театр загалом, розкриває певну тему, його дійство присвячене певній ідеї» [1, 205]. В Україні Театр моди вперше з'явився при Будинку моди Юрія Севастьянова у м. Харкові у 90-х роках ХХ ст. Згодом театри мод почали відкриватися по всій Україні. Більшість з них аматорські, для дітей та юнацтва – на зразок модельних агенцій, проте відрізняються від них. Театр моди, як і традиційний театр, супроводжується створенням сценічного образу, складовою якого є сценічний грим. На думку дослідниці гриму в модних інноваціях А. Момчилової, «грим – найяскравіший елемент образу» [2, 15]. Для кожної колекції або вистави для створення конкретного сценічного образу застосовується відповідний сценічний грим, який доповнює одяг, зачіску, аксесуари тощо.

Так, для композиції «Справжня Україна» театру мод «Клеопатра» (рис. 1) для створення образу українки двохсотрічної давнини застосовано яскравий насичений грим, чітко підкреслюючи брови, очі і губи; рум'яна і червоний колір губ надають обличчю більше виразності і співвідносяться з яскравим стародавнім одягом, червоним намистом та ін.

Рис. 1. Театр мод «Клеопатра», колекція «Справжня Україна», Київ, 2015

Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=ireUiVKj4Q>

Навпаки, для створення сценічного образу колекції «Відродження» театру мод та зачіски «Діамодус» (рис. 2) для кожної моделі запропоновано грим у спокійних природніх тонах: бліде обличчя, світлий тон помади тощо. Це співвідноситься зі стилем і кольором одягу, головним убором, іншими аксесуарами.

Рис. 2. Театр моди та зачіски «Діамодус». Колекція «Відродження», Біла Церква, 2023
Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=fq-vJ6rZaw8>

Для композиції «Історія весни», підготовленої театром моди C'est la vie (м. Харків) (рис. 3) для кожного образу було підібрано грим у весняних ніжних тонах. Мета композиції – підкреслити природну красу кожного образу, враховуючи костюм, зачіску та аксесуари, насамперед оригінальні широкополі шляпи. Родзинкою цього природного весняного образу є блискучі губи ніжного кольору. Все це допомагає створити невимушений образ кожної моделі.

Рис. 3. Театр моди C'est la vie. Композиція «Історія весни», Харків, 2012
Скріншот: https://www.youtube.com/watch?v=-Fq4_6EBZDk&t=1s

Інша композиція цього театру моди C'est la vie – «Серце дракона» (рис. 4), де кожен сценічний образ доповнюється маскою у поєднанні з відповідним гримом у сріблястих холодних тонах під стиль одягу, аксесуарів та оформлення сцени.

Рис. 4. Театр моди C'est la vie. Композиція «Серце дракона», Харків, 2012

Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=Wyg-ns-zm1Y>

Натомість, сценічні образи колекції «Мавки» театру моди «Ренесанс» (м. Львів) (рис. 5) доповнює і грим у таких же зеленувато-жовтих тонах (тон обличчя, колір помади, тіні для очей тощо), створюючи образ мавки за старослов'янським обрядом.

Рис. 5. Театр моди «Ренесанс». Колекція «Мавки», Львів, 2023

Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=CQo73hLH5e8>

При створенні сценічного образу композиції «Малахит» театру моди і пластики «Ан Деор» (м. Одеса) (рис. 6) при гримуванні враховано постійну зміну світла – синій, зелений та ін. (тому і композиція названа «Малахит»). Звідси і грим моделям нанесений яскравий, чітко підкреслюючи обличчя і одяг у малахітових тонах.

Рис. 6. Театр моди та пластики «Ан Деор». Композиція «Малахит», Одеса, 2020

Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=RaZTLaUFJpk>

Різнокольоровий яскравий грим використовується для створення сценічних костюмованих образів колекції «Cosmo party» дитячого театру моди «Креатив» (м. Дніпро) (рис. 7). Костюм кожного персонажу доповнюється спеціально підібраним дитячим гримом, що допомагає перетворювати образ на казковий.

Рис. 7. Театр моди «Креатив». Колекція «Cosmo party», Дніпро, 2013
Скріншот: <https://www.youtube.com/watch?v=0lhP-9XoScY>

Отже, наведені приклади сценічного гриму учасників колекцій і вистав театрів мод України надають можливість визначити його особливості в театрі моди: грим доповнює кожен сценічний образ композиції, враховуючи стиль і колір одягу, зачіску, головні убори, аксесуари тощо; допомагає розкривати тему композиції або вистави; при виборі гриму враховуються елементи сценографії: світло, сценічний простір або подіум, віддаленість глядачів від сцени та ін.

В Україні сьогодні існує низка театрів моди. Проте, в більшості це аматорські, для дітей та юнацтва, в яких відсутні художники-гримери, тому вони не приділяють належної уваги застосуванню гриму, який завершує створення сценічного образу. Разом з тим, саме театри моди сприяють формуванню навичок створення сценічного образу, включаючи усі елементи костюма, у тому числі і сценічного гриму.

Список використаних джерел:

1. Кікоть А. А. Мистецтво костюма: методологія дослідження. *Культура України*. 2014. Вип. 46. С. 203 – 211.
2. Момчилова А. Грим в модних інноваціях. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2019. Vol. VII (34). Is. 205. P. 15–17.
3. Théâtre de la Mode. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Th%C3%A9%C3%A2tre_de_la_Mode (дата звернення: 10.03.2024).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ:
ДИНАМІКА ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

22 березня 2024 року ♦ Тернопіль, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 22.03.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 13,98. Замовлення № 24/003. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.